
TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Grăiește Marea.

(Fragment.)

Grăiește Marea Dunării bătrâne :
„Ce freamăt vine oare dinspre munte ?
El crește tot mereu... Sânt zile crunte
Din nou colo, în văile române ?

Și valul tău, ce tocmai îmi sosește,
Parcă-i mai cald, ca oricând altădată ;
Mai iute vii, dar' unda-ți nu-i turbată,
Ce s'a 'ntâmpat?... Mai grabnic povestește !”

Și 'ncepe Dunărea : „Chiar ca și tine
Și eu am fost cuprinsă de mirare.
Văzând că unda crește tot mai tare
Și dinspre munți ea tot mai caldă vine.

Copiii 'ntreb : pe Tisa cea bălaie
Și Mureșul voinic, Oltul năvalnic,
Pe Prutu-adânc, Siretul cel sburdalnic :
Ce vești mi-aduc, fiorul să mi-l taie ?

Și într'un glas răspunsu-mi-au copiii :
Colo 'n Carpați e o minune mare,
Nu-i sgomot de răsboiu, ci-i sărbătoare ;
Din ochi se varsă unda bucuriei.

E praznic mare 'n Dacia străbună :
Copiii ei răsleți se regăsiră,
Și 'n caldă 'mbrățișare-și juruiră
Pe veci să viețuiască împreună.

Și biata mamă plânge fericită,
Văzând odraslele-i iar lângă sine
Scăpate din robiile străine;
Ca'n vremuri vechi, iar casa întregită.

Ah, iată mândra, dulcea Bucovină,
Și Basarabia instreînată,
Cu câtă dragoste acuma cată
La mama cea de fericire plină!

Și saltă viu Moldova cea frumoasă,
Recunoscând pe-a sale surioare;
Mai blândă soarte-avuta-a ea supt soare,
Unită cu Muntenia mănoasă?

Și Ardealul cel cu plete aurite,
Bănatul cel bogat, vioiu și gureș.
Crișana dalbă, mândrul Maramureș,
Cum strâng la piept surorile iubite!

Și'n urma lor fii și nepoți o sumă:
Munteni bălani, câmpeni pârlâți de soare,
Tot cete vin la vatra 'ncăpătoare,
Inconjurând pe fericita mamă.

Și-o horă mândră larg 'acum se neînge
Cu chiot și cântări: hora frăției,
Inlănțuind cuprinsul României
C'un cerc vrăjit, ce nu se poate 'nvinge.

Vuiesc de strigăt vesel munți și dealuri,
Și clocotesc câmpiile întinse;
Iar danțul cel frățesc ce se încinse,
Acum ajuns-a pân' l-a' noastre maluri,

Și cât e de haină Neagra Mare,
Ea valuri spumegoase-și imblânzește,
Iar sfântul soare sus pe cer s'oprește,
Privind cu drag româna sărbătoare.

. . . . .

ANDREI BĂRSEANU.

Imnul Unirei.

*Pe al nostru steag e scris unire,
Unire 'n cuget și 'n simțiri,
Și sub măreța lui umbrire
Vom înfrunta orice loviri.
Acela 'n luptă grea se teme
Ce singur e rătăcitor,
Iar noi uniți în orice vreme
Vom fi, vom fi învingători.*

*Am înarmat a noastră mână
Ca să păzim un scump pământ,
Dreptatea e a lui stăpână
Și domn e adevărul sfânt.
Și 'n cartea vecinicii scrie,
Că țări și neamuri vor peri
Iar mândra noastră Românie
Etern, etern va înflori.*

*Invingători, cu verde laur
Noi fruntea ne-o 'mpodobim,
Nici scumpele grămezi de aur
Drept răsplătire nu dorim.
Știind că 'n vieața trecătoare
Eterne fapte-am împlinit
Și chinul morții 'ngrozitoare
Bogat, bogat e răsplătit.*

ANDREI BĂRSEANU.

Nunta Ardealului.

*In ceasul implinirii nădejdlor străbune
Se smulse crunt Ardealul, din lanțul cel barbar
Și, luându-și tot norodul, pleca să se cunune
Cu Dacia Traiană, l'-al neamului altar.*

*La-această nuntă mare, sosea 'n șirag oștirea
Ce fuse 'nvingătoare, în frunte cu-al său craiu
Și cu crăiasa mândră, și 'n toată strălucirea
Cutreerau melegul, pe urma lui Mihaiu.*

*Iar mamele ce 'n lacrimi, cu candelă nestinse
Iși priveghiară neamul prin veacuri neștirbit,
Acum cu pruncii 'n brațe, de-un sfânt fior cuprinse,
Ingenunchiau în calea viteazului slăvit.*

*Moșnegi cu plete albe, purtând povara vieții,
A zilelor amare, pe care le-au robii,
Priveau cu ochi estatici la soarele dreptății
Ce 'n pragul bătrâneții și lor le-a răsărit.*

*Și toată țara 'ncinsă 'n brăne tricolore
Cu dangăte de clopot îi aștepta pe miri,
Prelații în ornate, cu liturghii sonore
Slujeau ceremonie, gătindu-i cu cununi.*

*Și 'n glasul Isaiei și miri și nuni și clerul
Purtându-și crucea 'n frunte, în horă dănțuiau
Cu binecuvântarea ce-o revărsase cerul:
Ca 'n veci să dăinuiască Unirea ce-o 'ncheiau.*

*Și pentru ca în lume de veste să se știe,
În largul de hotare prelung s'a buciumat;
Că țara întregită e Marea Românie
Și neamul ce-l cuprinde e viță de 'mpărat.*

MARIA BAIULESCU

Cum putem cimentea unirea noastră.

Nici cei mai înverșunați dușmani ai noștri nu ne neagă dreptu de națiune sau de patrie.

Dacă unii din vecinii noștri mai ridică încă, poate, proteste, cu privire la linia de demarcație, toți (și în ultimul timp chiar și Republica Sovietică pare a accepta) recunosc faptul just, că provinciile-fiice (stăpânite, pe nedrept — un șir lung de ani — de cătră străini) să revină patriei mame.

Ceeace constituie soliditatea fundamentului națiunei noastre, nu este numai pământul, rasa, limba, religia etc. dar posesiunea aproape comună a acelorași obiceiuri, datine, tradiții, credințe etc. și, mai presus de toate, sacrificiile din trecut în lupta pentru libertate și unire, precum și consimțământul actual, cu plăcerea reciprocă, de a duce aceeaș viață și de a face să prevaleze moștenirea lăsată de înaintașii noștri, adaptând cât mai bine prezentului lecțiile trecutului.

Zilele de 1 Decemvrie 1918, 15 Noemvrie 1918, 27 Martie 1918, precum și 24 Ianuarie 1859, exprimă, deci, unitatea de voință a acelorași frași români, de a împărtăși, împreună, bucuriile și durerile și de a face ca legăturile de neam și de sânge, ca și acele venite prin suferințele trecutului, să se cimenteze și mai bine prin comunitatea speranțelor de a duce o viață cât mai bună, cât mai rodnică, cât mai folositoare.

Acestui fapt se datorește exuberanța de sentimente, efuziunea de îmbrățișări și sărutări, veselia și petrecerile etc. din zilele, cari comemorează aceste date, ca și din acele prin cari s'a inaugurat primul contact al revenirii provinciilor la fâgașul lor.

Trebuie să ținem cont însă de faptul că: Vechiul Regat își câștigase o independență numai de aproape 50 ani, Ardealul stătuse aproape 1000 ani sub dominație străină, Bucovina avusese aceeași soartă aproape 200 ani, iar Basarabia 120; și că în acest

decurs de timp, pentru provinciile surori, nu existase nici în putere, nici în organizație și nici în acțiune, o adevărată patrie. Această noțiune constituia pentru ele numai o idee, numai o afirmație sufletească.

Trebuie să recunoaștem însă că această idee de patrie, această flacără nestinsă a sufletului lor, a fost foarte puternică. Ea a izbucnit violent și în nenumărate rânduri, cu speranța de a se realiza.

Ea a fost aceea, care, în 1919, a permis conducătorilor politici, ca fără altă rutină sau tradiție de guvernare, să poată organiza aceste provincii surori, să poată să le prepare, pentru o cât mai grabnică și eficace unificare politică.

Dar, cu toate că acest simțământ național a fost atât de adânc săpat și conservat în sufletul fraților noștri; cu toate că el a fost atât de prolific în acte; totuși, nu putem nega faptul, că atât suferințele trecutului, cât mai ales aspirarea regimurilor streine, au rămas fără vreo influență asupra caracterului nostru.

Oricât am susține individualizarea noastră și aceea a grăpărei din provincia respectivă, toți am trebuit să trecem prin legea necesității și adaptațiunii.

Dacă caracterul constă în obișnuința de a lucra după anumite norme imprimare prin hereditate, precum și după altele, câștigate prin educație și lupta de traiu; nu putem concepe că printre aceste din urmă să nu existe unele, cari să poarte și pecetea influinței societății politice dominante.

Trăind o viață socială comună cu elementele stăpânitoare, nu se poate exclude cu totul influințele reciproce.

Fără îndoială, că noi, ca adevărați băștinași ai regiunii, am știut să afirmăm cât mai mult, originalitatea sau personalitatea noastră, totuși, pe nesimțite s'au împrumutat din mediul încunjurător, unele note caracteristice.

Și deși regiunea în care trăiam ne aparținea, deși multe din cele ce se găseau în această regiune erau datorite priceperii și brațelor noastre, totuși, modificările și transformările survenite nu erau numai rezultatul unic al eforturilor noastre, dar și acel al dominatorilor noștri.

Prin aceste modificări ni se satisfăceau anumite dorințe, anumite necesități; ni se înlesnea mai mult traiul comun și iată cum cele obținute, ne-au putut aduce, unora, anumite simpatii, iar altora anumite legături.

Pe lângă necesitățile naturale s'au mai adăogat influințele venite prin: opinii, obiceiuri, moravuri.

Ideile, sentimentele, usajele colective, deci, ne-au adus anumite constrângeri, ne-au impus anumite obligațiuni.

Așa că, deși instinctele înăscute, deși înclinațiunile sau tendințele ne-ar fi îndemnat să apucăm pe anumite căi, eram siliți

să ne supunem regulelor de concepție și chiar de simțire, ale dominatorilor sau asupritorilor.

Copilul, adolescentul sau adultul român, ieșit din casa părintească, era supus în provincia respectivă anumitor consemne asupra cărora nu le era permis, de multeori, nici să reflecteze.

Nu se putea, deci, ca toate aceste practice sociale ale stăpânitorilor, să nu creieze pentru supușii români: adaptațiuni, uneori în bine, alteori în rău.

Nu se putea ca ele să nu fi încercat să îndrepte mintea acestor supuși, spre optica mentală a dominatorilor, (care negreșit diferea nu numai față de acești supuși, dar și de ceilalți frați români din alte ținuturi).

Independența fraților din Vechiul Regat a permis, incontestabil, acestora să se descătușeze mai de timpuriu de unele practice sociale orientale (aduse fie de turci, fie de greci); iar invadarea lor prin școlile din apus, i-a făcut să primească ușor altele (în special din Franța).

Ca în orice țară liberă însă, lor le era permis să aleagă după bunul plac și ușurința adaptării, atât metodele, cât și mijloacele de educație socială și politică.

Frații ce trăiau în provinciile noi alipite nu s'au putut bucura de această favoare. Mai mult încă, obișnuiți de a primi dela foștii conducători numai răul, ei începeau să suspecteze și binele, care li se acorda destul de rar.

Teama apoi, de a fi arestați, maltratați, schingiuiți, pentru ideile lor patriotice, îi puneau în situație să le exteriorizeze (de multeori) pe ascuns.

Iată deci, numai câteva din împrejurările trecutului, cari au putut contribui să modifice o parte din caracterul nostru și să schimbe ceva din normele de conducere individuală și socială față de alți frați (de acelaș neam și sânge) din alte ținuturi.

Era natural, că atunci când s'a permanentizat contactul între noi, să se evidențieze părțile împrumutate dela mediurile, în cari a trăit fiecare grupare.

Era natural, că prejudecățile, deducțiile, interpretațiile variate, să aducă judecăți și raționamente diferite, cu privire la binele comun.

Era natural să se plămădească: antinomii, contrarietăți, neînțelegeri, certuri etc. cari contrastau mult cu primirea călduroasă și cu marea afectivitate manifestată la început.

Este drept, că a ne cunoaște cât mai mult, este un cât mai mare bine, deoarece numai prin cunoașterea calităților și defectelor putem aplica pe cele dintâi și înlătura pe cele din urmă. Important este însă, să ne cunoaștem și defectele; să recunoaștem că, pe lângă părți bune, împrumutate dela trecutele regimuri, avem și unele rele; să acceptăm ideia, că nu tot ceea ce este bun pentru

noi, poate fi considerat de bun și de alți frați (trăiți sub alt regim); să păstrăm încrederea în însușirile fundamentale ale neamului nostru și în aceea că viitoarele influențe dintre noi vor crea cu timpul și spre binele nostru, noi adaptări și modificări; în sfârșit să evităm obiceiul de a generaliza cazurile rele, dar izolate.

Spun aceasta, deoarece s'a putut observa în acești 10 ani dela unire, că în fața unora și acelorași probleme nu am fost totdeauna la acelaș unison mintal sau sufletec.

Voința fermă, legată de logică sau raționament, ca și tăria de caracter, din partea unora, era interpretată de alții, ca încă-păținare sau opoziționism, ca ceva provocat prin o ambiție bolnăvicioasă, prin un amor-propriu exagerat.

Negreșit, că cunoașterea cât mai de-aproape a defectelor noastre individuale, ca și acelea ale grupărei din regiunea respectivă, ne-ar pune în situația să ne lărgim orizontul, să putem observa, că nu există numai defecte sau greșeli la frați din alte părți ale țării.

Această cunoaștere ne-ar îndemna, poate, să supraveghem, să dojenim pe aceia dintre noi, cari din anumite motive se cred îndreptățiți să monopolizeze: munca înțeleaptă, cinstită și conștiincioasă. Prin această cunoaștere am putea să punem zăgaz și acelora de rea credință, care semănând ura și dușmănia dintre noi, caută să pescuiască cât mai bine în apele tulburi.

Diversitatea opticelor mintale, venită prin mediuri educative diferite, se poate observa și printre frații ce au trăit chiar sub acelaș regim.

Nu numai etapele diferite ale vieței, dar chiar și în aceeași etapă, educația și mediul diferit, pot aduce indivizi, cari să perceapă, să interpreteze și să reacționeze diferit.

Celulele proprii ale creerului fiecărui om pot fi în raport cu altul, sau incomplect construite, sau incomplect instruite, sau incomplect aranjate, de unde nevoia de a observa, a studia, a aranja, a stabili afinități și adaptațiuni.

Ciocnirea între mentalitățile diferite poate fi deci mult atenuată, dacă nu complect înlăturată, prin cultură (studii), prin judecăți calme, prin bunăvoință și mai presus de toate prin concesiuni sau îngăduiri.

Starea de excitabilitate postbelică a noastră și a fraților noștri, ne face astăzi să ne aprindem ușor și pentru motive puțin serioase; să depășim limitele bunelor operațiuni intelectuale și să lăsăm ca sentimentele bolnave să întunece de multeori judecata, prezentându-ne în ridicol.

Se pare apoi, că trăim în un ritm prea repede al vieței.

Nu se acordă destul timp pentru raționament, pentru derivarea bunelor judecăți, pentru convingeri. Ne complace să luăm calea mai simplă (dar din păcate mai primitivă) a învingerei forțate, a reducerii la tăcere, prin fapte sau prin vorbe puțin merituoase. Aruncăm prea des și în mod aproape subconștient, atâtea epitete, injurii, etc., cari săpând mai adânc șanțul optivelor noastre mintale și sufletești, măresc și mai mult asperitățile sau învrăjbirile dintre noi.

Consolarea este că ceace se petrece la noi există și la alții și că acest fapt nu se va permanentiza.

Orice am spune însă, zilele unirii provinciilor alipite au fost și vor trebui să rămână pentru veșnicie adevăratele simboluri de unire, adevăratele serbări, când însușirile noastre înăscute fac ca inimile să bată la unison.

În aceste zile avem — odată mai mult — prilejul să putem privi la drumul plin de greutate și străbătut în trecut, la biruințele și izbânzile câștigate cu multă jertfă și sacrificiu, iar dela umbra mormintelor înaintașilor noștri (adevărații învățați și maeștri ai trecutului) să căpătăm energiile necesare, nu numai pentru munca productivă și constructivă a patrimoniului nostru strămoșesc, dar și pentru rezistența față de tendințele, cari ar căuta să distrugă avântul generos, cari ar căuta să paralizeze ceace poate face puterea și bucuria unei națiuni, speranța și *credința în mai bine*.

Doresc deci ca această sărbătoare a deceniului dela unirea Ardealului, să ne aducă și cât mai multe raze binefăcătoare ale cunoașterii noastre sufletești, ale aprecierii noastre și a fraților noștri din alte părți a țării. Sperăm astfel, că prin ele se vor risipi cât mai repede nourii discuțiilor (pline uneori de venin), cari au loc nu numai între singuraticii frați ai diferitelor ținuturi, dar mai ales între partidele politice, confesionale sau între diferitele clase și categorii de profesioniști.

Și ca încheiere mai adaog un fapt.

Între ideia unirii noastre, păstrată de veacuri întregi în sufletul nostru și lumea din afară, între natura naturans și natura naturata, au fost intermediari viețuitori, au existat atâtea și atâtea personalități, cari au căutat cât mai mult și cât mai bine să o înfăptuiască.

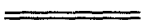
Unirea noastră revine tuturor acestora.

Ea revine în primul loc înaintașilor noștri, străbunilor noștri, care s'au sacrificat și s'au martirizat pentru ea, ca și pentru libertate; revine apoi contemporanilor: acelor eroi, cari pe câmpurile de bătae, prin ploaia de gloanțe și prin nourii de gaze asfixiante, pășeau semeț spre falnicul ideal al României întregite; revine tuturor acelor rămași infirmi sau cu suferințe materiale sau morale de pe urma înfăptuirii ei; dar nu mai puțin revine și

oamenilor noștri politici, atât din patria mamă, cât și din provinciile alipite, adică acelor conducători vrednici, cari au dat la timp și atât pe cât au putut din comoara lor mintală și sufletească, pentru realizarea ei.

Tuturor acestor din urmă, tuturor guvernanților de ieri, de astăzi și de mâine, eu le închin rândurile de față, cu speranța că aduc o mică contribuție la importantele și bogatele programe ce vor să le aplice, pentru o cât mai bună cimentare sufletească a noastră și pentru o cât mai puternică întărire a neamului, așezându-l la locul ce-l merită și care-i revine în civilizația omească.

Dr. G. PREDĂ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Străbunul *)*

*din a lui Decebal oaste
rănit în frunte, ursuz
rămas pe-ale muntelui coaste
cu codrul, cu turmele,
cu-a luptei imensă larmă 'n auz, —
întinsu-și-a urmele
de sânge păgân,
peste rău, peste bine
veac după veac,
din dac în dac,
din rumân în rumân,
până la mine...*

A. COTRUȘ.

---

*) *Dintr'un volum ce va apărea în curând.*

Prăbușirea monarhiei austro-ungare și adunarea dela Alba-Iulia

— Conferință rostită în Sibiiu la 1 Decemvrie 1928. —

I.

Onor. Auditoriu,

Invitat din partea comitetului „Asociațiunii”, despărțământul Sibiiu, și delegat de către „Extensiunea Universitară” din Cluj să vorbesc acestei impunătoare adunări festive despre Unirea dela Alba-Iulia, a cărei aniversare de zece ani o comemorăm astăzi, îmi dau seama de dificultățile, ce întâmpină oricine încearcă să înfățișeze obiectiv împrejurările, cari au dat naștere unui eveniment așa de apropiat de zilele noastre. Sunt unii de părerea, că evenimentele istoriei contemporane pot fi studiate mai cu ușurință și cunoscute mai amănunțit decât cele din trecutul îndepărtat. Alții, dimpotrivă, socot că tocmai cu privire la astfel de evenimente este mai greu a lămuri adevărul, pe care ambițiuni și patimi încă nestânse cearcă să-l întunece ori să-l denatureze, exploatându-l în serviciul unor interese profane, adeseori cu totul străine de orice preocupări științifice. Deaceea s'a exprimat părerea, că trebuie lăsat în grija timpului rolul de a potoli flacăra patimilor și de a arunca vâlul imparțialității asupra diferiților factori, cari au contribuit ca evenimentul istoric de acum zece ani să se producă în momentul și în felul, în care s'a produs.

Mai cu seamă analiza factorilor personali este delicată și impune rezerve multiple. Un fel de egocentrism, explicabil prin imperfecțiunea firii umane, determină pe unii dintre contemporani să-și revendice un rol personal cu totul exagerat în desfășurarea acestui eveniment, pe care nu l-a produs vrednicia personală a nici unuia dintre cei ce viețuesc astăzi, ci evoluția secu-

lară a unor puteri tainice, mai însemnate și mai complexe decât ale unui individ sau ale unei generațiuni. Vom înlătura însă din expunerea, ce va urma, pomenirea vre-unuia dintre ceice-și revendică merite personale și ne vom mulțumi să cercetăm factorii istorici, din a căror împreună lucrare a rezultat evenimentul de acum zece ani.

În scopul acesta va trebui să urmărim cu atențiune două procese istorice concomitente: 1. prăbușirea monarhiei austro-ungare și 2. pregătirea unității naționale-politice românești.

II.

Cel dintâi împărat al Austriei, Francisc, silit de Napoleon să renunțe la titlul tradițional de „împărat roman al națiunii germane“, a înțeles curând că noua lui împărăție din valea Dunării de mijloc nu va fi de lungă durată. Era de prevăzut, că numeroasele popoare, pe care Habsburgii au reușit, prin politica lor imperialistă și prin iscusite tratative matrimoniale (tu felix Austria, nube!), să le strângă sub pajura lor bicefală, ca într'un pat al lui Procruste, se vor trezi mai curând sau mai târziu la conștiința drepturilor firești de a se organiza pe baze naționale. Procesul de trezire a conștiinței și demnității naționale a urmat calea sa firească, mai întâi în domeniul vieții culturale, apoi și în cel politic și social-economic, fără ca măsurile polițienești reacționare, aplicate cu multă stăruință în cursul îndelungatei lui domnii, să-i fi putut pune stavilă perpetuă. Aceste măsuri, e adevărat, au putut să întârzie uneori, dar nici decum să zădărnicească pentru totdeauna, desfășurarea unui proces sufletesc, față de care era condamnat să rămână cu totul neputincios și controlul cel mai sever al unei poliții excelent organizate, cum era cea austriacă. În Ianuarie 1829 ministrul de finanțe, contele Kolowrat, spunea împăratului în termeni categorici că, dacă se continuă cu sistemul de până aci, *nu mai e departe catastrofa*, ce se poate ivi în orice moment prin vreo lovitură din afară (Viktor Bibl, *Der Zerfall Österreichs, Kaiser Franz und sein Erbe*. Wien-Berlin 1922 pag. 337).

Conștiința slăbiciunii și fragilității imperiului său îi pricinuia lui Francisc uneori viziuni sinistre, pe cari desfășurarea istorică de mai târziu s'a însărcinat a le transforma în realități. Ambasadorului rusesc din Viena i-a spus odată următoarele cuvinte: „Impărăția mea este ca o casă roasă de cari; dacă i se ia o parte, nu se poate ști, câte părți dintr'însa se vor prăbuși pe urma ei“ (Mein Reich ist wie ein wurmstichiges Haus, wenn man einen Teil davon abträgt, kann man nicht wissen, wieviel davon nachstürzt. Cf. Walter Rode, *Wien und die Republik*. Wien u. Leipzig 1920, p. 58).

Această profeție părea ajunsă în pragul realizării deodată cu izbucnirea revoluției din 1848, care determină pe urmașul său, im-

păratul Ferdinand să renunțe la tron în favoarea tânărului Francisc Iosif I, penultimul împărat pe tronul Habsburgilor. Cu ajutorul țarului Nicolae I. izbuti Francisc Iosif să înfrângă în vara anului 1849 revoluționarii maghiari, dezarmați de către Ruși lângă Șiria și să inaugureze o domnie de 68 ani, plină de cele mai feliurite peripecii în politica internă a monarhiei și de numeroase înfrângeri în cea externă. Teama că procesul de disoluțiune al imperiului habsburgic se va accelera, nu a dispărut nici în cursul domniei lui Francisc Iosif. Dimpotrivă, ea a fost exprimată în repetate rânduri. După „omul bo'nav" (imperiul otoman), al cărui obștesc sfârșit era prevestită încă din secolul XVII. — „madama bolnavă" (Austria) era osândit să i se facă aceeaș diagnoză cu două secole mai târziu (Viktor Bibl, *Der Zerfall Oesterreichs. Kaiser Franz und sein Erbe*, Wien—Berlin 1922, p. 4). În vasta scriere a lui Iosif Redlich (*Das österreichische Staats- und Reichsproblem*. Leipzig 1920, vol. I. p. II. p. 13—14) se arată în mod documentat, că Francisc Iosif a moștenit dela înaintașii săi teama de o catastrofă a imperiului, teamă ce de pe la 1740 nu a dispărut niciodată cu totul din cercurile burgului vienez, cu toate că norocul tradițional al casei de Austria îi venia totdeauna în ajutor, ca să poată trece peste crize. Protocoalele consiliilor de miniștri arată îndeajuns, că în momente critice însuș împăratul Francisc Iosif exprima adeseori în conferențe ministeriale teama aceasta. „Cu atât mai mult trebuie recunoscută — scrie Redlich — atitudinea lui energică și elasticitatea lui, care l-a ajutat, ca în asemenea momente critice, să treacă peste zile de umilință și de pierderi, ca cele din 1859 și 1866, fără a se lăsa sdrobotit de spăimoasele manifestări ale miniștrilor săi birocrați sau nobili“.

După ce armatele lui fură învinse de Italieni la 1859 și de Prusiaci la 1866, placidul monarh a încercat să-și consoleze sușii prin introducerea unor reforme politice interne, de ordin constituțional. Astfel la 1861 s'a învoit să schimbe sistemul de cărmuire absolutistă, înlocuindu-l cu un simulacru de constituționalism dibuitor, de origine chesaro-crăiască, pe care l-a suspendat însă, după 4 ani, prin așanumitul „Sistierungs-Ministerium“ al lui Belcredi, succesorul lui Schmerling. Iar la 1867, după înfrângerea dela Sadowa și Königgrätz, a încheiat cu Ungaria pactul *dualist*, prin care celor două minorități etnice (Germanilor în Austria și Maghiarilor în Ungaria) li s'a garantat situația politică *privilegiată de națiuni dominante*, toate celelalte națiuni din cuprinsul imperiului habsburgic rămânând simple „popoare“ oprimate, sacrificate pe altarul indoitului imperialism germano-maghiar.

Evident, că dualismul trebuia să nemulțumească profund națiunile negermane din Austria, ca și pe cele nemaghiare din Ungaria. Îndeosebi Cehii au luptat cu stăruință și cu avânt pentru federalizarea monarhiei întregi. Lupta lor a avut repercursiuni pu-

ternice și în politica Românilor din fosta Ungarie. Profesorul de limba și literatura română dela universitatea din Budapesta, Alexandru Roman, redacta în capitala Ungariei ziarul politic „Federațiunea”, care îndrăznește să afirme categoric, că dualismul nu este o formă politică viabilă, că el nu poate fi considerat decât ca „primul pas spre federațiune, iară de nu, acela va fi ultimul pas spre disoluțiune” (cf. I. Lupaș, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelene. Biblioteca Astra*, nr. 11 Sibiu 1926 pag. 18). O jumătate de secol de tribulațiuni politice dualiste au dovedit, că ultima parte a acestei alternative izvorăse dintr'o viziune clară a desfășurării evenimentelor istorice, viziune care a lipsit cercurilor conducătoare ale monarhiei austro-ungare până în preajma prăbușirii ei definitive. O excepție onorabilă era personalitatea fostului moștenitor de tron, a arhiducelui Francisc Ferdinand, om hotărît să procedeze energic la federalizarea monarhiei și să frângă fără cruțare rezistența amenințătoare a oligarhiei ungurești așa de mult răsfățate în cursul domniei îndelungate a lui Francisc Iosif I. Scrierea răposatului Aurel C. Popovici despre *Statele unite ale Austriei Mari (Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn. Leipzig 1906)* indica direcția reorganizării federative, cu ajutorul căreia Francisc Ferdinand spera să poată reface unitatea monarhiei și s'o poată salva. Glonțul dela Saraievo nu i-a dat însă răgaz să procedeze la înfăptuirea proiectului său, care în cazul cel mai bun ar fi putut să prelungească agonia seculară a monarhiei habsburgice.

*

La sfârșitul războiului mondial, când armatele puterilor centrale erau amenințate de catastrofa inevitabilă, a făcut și ultimul împărat habsburgic, Carol, încercări desperate, întâi prin guvernul prezidat de Hussarek, apoi prin acela al profesorului Heinrich Lammasch, să acorde popoarelor din cuprinsul monarhiei drepturi de largă autonomie sau chiar de independență națională, amăgindu-se cu speranța, că prin această dărnicie imperială, atât de întârziată, ar putea reuși a le îndupleca, să rămână și mai departe în tradiționala legătură de supușenie cu dinastia habsburgică. Ofertele lui fură însă categoric respinse din partea Cehilor, în numele cărora deputatul *Stanek* declara la 2 Octomvrie 1918, în parlamentul din Viena, că ceea ce doresc ei, nu vor putea da niciodată guvernele împăratului. Totuș acesta continuă a se amăgi cu speranța că-și va putea păstra „popoarele”. În consiliul de coroană dela 15 Oct. declară, că vrea să inaugureze o *eră nouă*, acordând tuturor popoarelor din cuprinsul monarhiei dreptul de a se organiza pe baze naționale. Ministrul de finanțe Spitzmüller îndrăzni să accentueze însă, că proiectul împăratului va întâmpina dificultăți din partea Ungurilor. Iar Wekerle se rosti contra oricărei modi-

ficări a dualismului și pentru integritatea Ungariei, amenințând în acelaș timp Austria cu infometarea. Amenințarea impresionează. Manifestul împăratului dela 16 Oct. oferă popoarelor dreptul de a-și organiza state naționale, adaugă însă că „integritatea țărilor sfinte corone ungare nu va fi nici decum atinsă”. Zadarnice au rămas și aceste încercări, fiindcă ele veniau într'un timp, când frontul dela Saloniki fusese spulberat, iar pe frontul italian armata austro-ungară urma să primească peste câteva zile (28 Oct.) lovitura de grație, la *Piave*.

În acelaș timp împăratul Carol, primind sfatul ultimului ministru de externe al monarhiei dualiste, contele Iuliu Andrassy, făcu încercarea desperată de a obține pentru Austro-Ungaria pace separată, în temeiul vestitelor 14 puncte ale lui Wilson, fără a-și da seama că propunerea era întârziată, după ce puterile Antantei recunoscuseră Cehoslovacilor și Jugoslavilor dreptul la independență națională deplină. Acest punct de vedere, admis în ultima notă a lui Andrassy către Wilson (27 Oct.), a contribuit esențial să accelereze sfârșitul monarhiei dualiste, precum deasemenea a contribuit și măsura luată de ultimul ministru de războiu Stöger-Steiner, care, bazându-se pe manifestul împărătesc, fără a mai cere și opinia consiliului de miniștri, îndrumase în mod oficial comandanții resturilor de armată austro-ungară, să ia contact direct cu diferitele consilii naționale stându-le în ajutor, ca trecerea la era nouă să se poată face pretutindeni fără periclitarea ordinii publice. În astfel de împrejurări rolul de factori determinanți ai mișcărilor revoluționare și-l asumară în ultimul moment cei doi miniștri ai monarhiei: Andrassy, pregătindu-i înmormântarea cu fast diplomatic, iar Stöger-Steiner sporind fastul acesta cu participarea neîntârziată a unei muzici militare funebre. Scriitorul austriac Edmund Glaise Horstenau, — directorul arhivei min. de războiu din Viena, afirmă că monarhia habsburgică ar fi avut încă și în împrejurările grele de atunci prietini în Paris și Londra, dar că aceștia nu mai erau destul de puternici, să salveze monarhia, chiar și în cazul, când ea însaș nu se mai poate salva. Astfel au izbucnit fără întârziere revoluțiile naționale: în Praga și Cracovia la 28 Oct., în Laibach și Zagreb la 29, în Austria la 30, în Ungaria la 31 (*Der Schicksalstag der Alten Monarchie. Das Ende des deutsch-österreichischen Bündnisses. Die Andrassy-Note vom 27. Oktober 1928, in Neues Wiener Journal din 27. X. 1928*. Horstenau insistă asupra contrastului izbitor că Andrassy-tatăl, în calitate de min. de externe, a fost inițiatorul politicei filo-prusiace, iar Andrassy-fiul distrugătorul ei prin propunerea de pace separată).

Acest desnodământ fatal pentru împărăția Habsburgilor trebuia să aibă, în mod firesc, repercursiuni mai repezi sau mai întârziate și între Românii ardeleni și între cei bucovineni, ai căror

reprezentanți n'au întârziat a cere la 4 Octomvrie independența națională-politică a provinciei lor. Comitetul național al Ardele- nilor s'a intrunit la 12 Octomvrie în Oradea Mare spre a redacta o moțiune, prin care declara categoric că nu mai recunoaște parlamentului și guvernului ungar dreptul de a reprezenta na- țiunea română și termina revendicând drepturile ei nestrămu- tate și inalienabile la viața națională deplină. Această moțiune a fost comunicată parlamentului din Budapesta, la 18 Octomvrie dupăce rostise contele Stefan Tisza (17 X.) cuvântul: *am pierdut războiul* (elvezstettük a háborút) cuvânt despre care însuș prezen- tatorul moțiunii dela Oradea-mare spunea că „a ajutat cauzei noastre *mai mult*, decât am fi putut să-i ajutăm noi *prin lupte de decenii*“. Lăsând la o parte această nemeritată depreciere a lup- telor naționale-politice din partea cuiva, care a participat însuș la ele, nu poate fi retăcută observarea, că simpla comunicare a moțiunii dela Oradea ar fi fost atunci *singura* procedare corectă, întrucât însuș cuprinsul ei nu mai admitea nici un fel de taifas cu parlamentul, pe care nu-l mai recunoștea îndreptățit a trata chestiuni privitoare la națiunea română. Se pare că chiar impresia deputaților maghiari era aceasta. Așa se explică întreruperea unuia, care a caracterizat drept „*fraze goale*“ cuvintele relative la aju- torul, pe care cuvântarea lui Tisza din 17 Oct. l-ar fi dat cauzei naționale românești. (Cf. I. Clopoșel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj 1926 pag. 44).

Ar însemna să pun atențiunea Onor. Auditoriu la încercare grea, dacă aș voi să înfățișez în amănunte toate pregătirile pentru adunarea dela Alba-Iulia sau felul, cum s'a desfășurat adunarea aceasta. Sunt chestiuni, pe care le cunoașteți desigur cu toții fie din proprie experiență fie din comunicările zilnice ale celor ce au participat activ sau pasiv la aceste evenimente istorice.

Mai interesant ar fi, să încercăm a răspunde la întrebarea, pentruce a întârziat așa de mult adunarea dela Alba-Iulia? Pro- babil din cauză că armata lui Mackensen, fiind atunci în retra- gere tocmai prin Ardeal, unde o forță militară bine organizată pentru apărarea populației românești nu o puteau garanta gardele naționale, s'a așteptat momentul să poată trece armata română din nou Carpații, fiindcă se știa, că „preluarea imperiului“ nu se poate face numai prin declarații și rezoluții în baza dreptului de autodeterminare, ci era necesar ca dreptul acesta să fie sprijinit și pe o *forță militară capabilă să impună respectul lui tuturor elementelor șovăelnice sau ireductibil ostile*.

Această forță a venit la sfârșitul războiului mondial să ajute la desăvârșirea procesului de înfăptuire a unității noastre națio- nale-politice, prin afirmarea justiției imanente a istoriei, care în- telege la moment potrivit să repare toate greșelile trecutului, cum le-a reparat și de-astădată reinviind Polonia din mormântul sfă-

șierei sale, descătușind Alsacia-Lorena din lanțurile robiei semi-seculare făcând să se nască din diferite provincii *Republica Cehoslovacă* și redând Ardealul, Basarabia și Bucovina României întregite acum în granițele de odinioară ale Daciei lui Burebista.

III.

Potrivit adevărului istoric vom spune, că această reîntregire nu poate fi considerată nici ca meritul unei persoane, nici al unei provincii, nici al unei generațiuni, ci ca răsplata dreaptă și firească a tuturor luptelor seculare și a tuturor sacrificiilor, pe cari le-au adus cei mai buni dintre fiii neamului nostru vărsându-și sângele cu eroism neprecupețit pe toate câmpurile de bătălie.

Vom adăuga însă, că unitatea noastră națională își are temelii cimentate puternic nu numai prin *jertfele de sânge* ale luptătorilor cu arma, ci și prin neîntreruptul *sacrificiu de creier și de suflet*, pe care l-au adus luptătorii cu condeiul: toți ceice din adâncimea veacului al XV-lea și până în zilele noastre au contribuit la răspândirea și înfrumșetarea scrisului românesc, la progresul limbii și la triumful literaturii și științei românești.

Sacrificiul acesta a fost și este adeseori ignorat, probabil din cauza modestiei și a lipsei de îndemănare practică a celor ce au fost și sunt, în viața neamului nostru, îndeplinitorii celei mai importante fapte de ordin sufletesc: *creatorii și îndrumătorii conștiinței naționale*. Aceștia au dat impulsul de căpetenie străduințelor și luptelor seculare pentru unitatea și libertatea tuturor fiilor neamului nostru. Prin creațiunile lor felurite: prin îndrumarea vlădicilor și a preoților luminați, prin îndemnurile cronicarilor și ale istoricilor, prin versurile poezilor, prin cuvântările predicatorilor și prin scrisul cotidian militant al ziariștilor, cari au înțeles să facă din misiunea lor un apostolat, deci prin toate produsele literaturii naționale s'a lămurit succesiv în pături tot mai largi conștiința poporului nostru despre valoarea și menirea sa istorică. De aci a pornit apoi ofensiva suflească împotriva tuturor cârmuirilor de usurpațiune străină. Fiecare carte, fiecare gazetă românească și-a împlinit misiunea de a surpa încet, dar sigur temelia acestor cârmuiri de pripas, întinse din Miază-zi, din Apus și din Răsărit, fără nici un drept, asupra teritoriului strămoșesc.

Dacă cea dintâi înfăptuire a unității noastre naționale politice, la 1600, a fost de durată efemeră, una dintre cauze trebuie căutată și în împrejurarea, că fapta lui Mihai Viteazul nu a putut să aibă atunci în sprijinul său decât un număr cu totul redus de cărți românești, abia vreo 8—9, câte ieșiseră până în zilele lui de sub teascurile tiparnițelor ardelene din Sibiiu, din Brașov și din Orăștie. Trebuia să urmeze primăvara renașterii noastre literare, culturale și artistice, pe care ne-o înfățișează secolul XVII, trezind energiile creatoare și conștiința unității naționale româ-

nești de amândouă laturile Carpaților. Trebuia să pătrundă până în cele mai dosite sate din fundul Bihorului „Cartea românească de învățătură”, pe care mitropolitul Varlaam al Moldovei o tipărise la Iași pentru „toată seminția” românească de pretutindenea, care se află pravoslavnică în această limbă”. Trebuiau să se reverse cu imbelșugare darurile de cărți, odăjdii și alte ajutoare din partea voevozilor munteni și moldoveni asupra mitropoliei din Ardeal care „se învăluia — cum spune Constantin Brâncoveanu — ca o corabie în mijlocul valurilor mării și se năpăstuia în multe chipuri”.

Toate aceste necesități istorice au trebuit satisfăcute, spre a spori puterea de rezistență a poporului român din Ardeal în astfel de măsură, încât nici aparatul administrativ și militar formidabil al monarhiei habsburgice, care începuse a face proselitism religios cu temnița și cu tunul, să nu-l mai poată clinti din străvechile sale legături sufletești, religioase și culturale cu frații de peste munți.

Cu toate că în cursul veacului al XVIII-lea s'au luat adeseori măsuri severe, să nu mai pătrundă în Ardeal nici o carte tipărită în Principatele Române, scopul de a desbina sufletește pe Ardeleni de frații lor de peste munți n'a putut fi atins nici pentru ceice primiseră „legea împăratului” dela Viena. Avem în privința aceasta o dovadă prețioasă în atitudinea episcopului Inochentie Micu Klein, care spre sfârșitul păstoririi sale, înainte de a pleca la Viena, ar fi spus — după mărturia contemporanului Martin Schmeizel — în sinodul din Blaj (1744) că, dacă va izbuti să se mai întoarcă de acolo, nu va sta la îndoială, să plece cu oamenii săi *peste munți*. (Komme ich wieder, so will ich mit euch über die Gebirge vorangehen. Cf. Lupaș, *Epocile principale în istoria Românilor*. Cluj 1928 p. 20). Oricât de mult ar fi declarat el, că din punct de vedere religios se orientează împreună cu credincioșii săi spre Apus, nădejdea sufletului sbuciumat și chinuit îi rămăsese ancorată tot în sfinte legături ancestrale: *peste munți*, deci spre Răsărit.

Dacă se găseau organe oficiale împărătești, cari să controleze cu strășnicie la vamă, împiedecând circulația cărții românești — liberă în timpul principilor calvini ai Ardealului — ceice se aflau în serviciul unității religioase-culturale, smeriți călugări și dieci pribegi, lăsau în grija vameșilor împărătești paza granițelor. Ei cunoșteau atâtea poteci tainice, pe unde puteau trece în dragă voie munții, cu dăsații plini de cărți aducătoare adeseori de mângâiere și iștărire sufletească pentru frații încercați de numeroase suferinți.

Secolul al XVIII-lea, zugrăvit de obicei în culori prea întunecate, nu a fost nici el tocmai așa lipsit de farmecul cărții românești, cum se crede îndeobște. Cine își va lua osteneala să

numere cărțile indicate în *Bibliografia veche românească*, dela 1717—1808, va putea să constate, că în timpul acesta au apărut în Muntenia 184 de publicațiuni românești, în Moldova 86, în Ardeal 162, iar numărul celor grecești abia se urcă la un total de 30—40. Nu încetase nici în împrejurările vitrege de atunci preocuparea celor ce îndrumau viața poporului român din Ardeal pentru chestiuni menite a spori simțul demnității și al unității naționale. Aceasta ne-o arată faptul, că în vara anului 1792 — deci cu două decenii înainte de apariția *Istoriei* lui Petru Maior — „papa Sava Popovici cel bătrân ot Rășinari” ținea credincioșilor predică despre originea și continuitatea Românilor pe aceste plaiuri aducând dovezi „spre a înțelege toată adunarea în ce se cuprinde arătarea” lui. (Cf. I. Lupaș, *Studii, Conferințe și Comuncări Istorice*. București 1928 vol. I. p. 375—388).

Dela descălecarea culturală a lui Gheorghe Lazăr și a urmașilor săi până la izbucnirea războiului mondial contactul frățesc dintre luptătorii cu condeii, de amândouă laturile Carpaților a fost neîntrerupt. Nu s'a produs eveniment politic, literar sau cultural mai de seamă în vre-un ținut românesc, fără să-și aibă repercusiunile firești și în celelalte ținuturi locuite de fiu poporului nostru. Să amintim numai câteva din cele mai importante. Revoluția lui Tudor Vladimirescu înspăimântase așa de mult pe guvernatorul de atunci al Ardealului, contele Gheorghe Bánffy, încât s'a adresat episcopilor români rugându-i să-și îndemne credincioșii la liniște. Cu 7 ani mai târziu, în preajma păcii dela Adrianopol a ieșit din nou la iveală slăbiciunea Austriei, ceea ce îl îndemnă pe Friedrich Gentz, colaboratorul lui Metternich, să spună că viitorul acestei împărății îi apare „mai întunecat decât mormântul”. Iar americanul Charles Sealsfield¹⁾ publicând la 1828 o carte despre Austria,²⁾ zăgrăvește viitorul ei în culori mohorite, spunând că „mai mult decât patru milioane de locuitori ai Ungariei aparțin bisericii grecești (ortodoxe) și fiind cu totul instrăinați sufletește de casa austriacă, s'ar lăsa cu ușurință câștigați de Rusia; prin aceasta ar fi pecetluită soarta Ungariei și în mod firesc nici a Austriei nu ar mai fi mult timp îndoielnică” (V. Bibl. o. c. pag. 327).

Inițiatorii mișcărilor revoluționare din 1848 aveau viziunea clară a României depline și viitorul ei se arăta „inflorit în visurile lor...” După unirea Principatelor, Alexandru Papiu Ilarianu scria în memoriul său către Cuza Vodă (1860) că Românii din Transilvania „numai în Principate privesc, numai de aci așteaptă semnalul, numai de aci-și văd scăparea”. Același lucru îl confirmă cu 4 ani mai târziu un călător englez Charles Boner, care cunoscând situația și mentalitatea Românilor ardeleni spune lămurit despre ei, că nimic nu-i atrage spre Apus, că speranțele lor „sunt

1) Un Austriac de naștere, cu numele *Karl Postl* din *Moravia*.

2) *Austria, as it is* (Austria cum este ea).

indreptate toate cătră Răsărit și toți nutresc în taină nădejdea, că odată după unirea tuturor provinciilor se va întemeia o națiune românească mare și puternică" (I. Lupaș, Epocile principale în istoria Românilor p. 138). Iar în conferința ministerială prezidată de împăratul Francisc Iosif în Viena la 27 August 1865, ministrul austriac, contele Belredi spunea, că față de Românii ardeleni trebuie a se proceda cu deosebită precauțiune, deoarece un procedeu nepotrivit cu împrejurările date i-ar jigăni repede și i-ar împinge spre Principatele Dunărene, spre care și dealtfel *gravi-tează neconținut* (Redlich o. c. vol. II, pag. 414).

După succesele militare ale Românilor în războiul ruso-turc ziarul englez *The Morning Post* scria (la 1 Oct. 1877): „Dacă vre-odată Ungurii au bănuț, că la București există intenția de a se folosi de vre-o ocazie datorită unor întâmplări, spre a *intruni împrăștiatele părți ale neamului moldo-valah într'un regat românesc*, această bănuială trebuie să fie întărită prin descoperirea, că *Românii nu sunt numai ambițioși, dar că pot fi și bravi*. În fața Plevnei *brigadele românești au repurtat singurul succes al zilei...* s'a uitat, că numele poporului român e acela al unui *neam vânjos și voinic*. Având în vedere, că sunt *mai mulți Români în cuprinsul dominiunilor Coroanei austro-ungare, ca în afară de ele, capacitatea militară și aspirațiile vădite ale satelitului Rusiei* nu pot fi binevenite pentru oamenii de stat din Pesta și din Viena“ (Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj vol. IV, p. 412—3).

Intr'adevăr, fiecare succes obținut de Românii din Sudul și Răsăritul Carpaților înspăimânta pe cărmuitorii din Viena și din Pesta, cari n'au lipsit a lua pas de pas măsuri politice și administrative pentru împiedecarea sau măcar pentru întârzierea înfăptuirii definitive a unității naționale-politice românești. Astfel după unirea Principatelor Române ei au forțat unirea Transilvaniei cu Ungaria (1865) unire împotriva căreia au protestat însă atât reprezentanții Românilor cât și ai Sașilor la dieta din Cluj. După succesul României din 1866 cu dinastia ereditară au abrogat (1867) legile favorabile Românilor ardeleni, votate în dieta din Sibiu (1863—4); după succesele din războiul independenței au votat legea pentru maghiarizarea învățământului primar (1879); după proclamarea Regatului (1881) au votat legea pentru maghiarizarea învățământului secundar (1883); după serbările comemorative din 1906, la cari au participat și Românii din Ardeal și Bănat, a urmat fără întârziere legea lui Apponyi (1907). Dar toate măsurile lor au fost zadarnice. Nu era cu puțință a opri desăvârșirea unui proces istoric firesc, sau după expresiunea așa de semnificativă a istoricului ardelean (Gașpar Veres-Bojtinus) dela începutul secolului XVII: legea inevitabilă a destinului nu putea fi schimbată prin nici o măsură omenească (*inevitabilis factorum lex humana providentia mutari non potest*).

IV.

Unitatea națională a Românilor fusese înfăptuită în domeniul religios-cultural prin lupta credinții și prin munca seculară a condeielor, prin puterea cuceritoare a literaturii, prin farmecul irezistibil al cântecului, cu mult înainte de 1 Decembrie 1918. Adunarea de la Alba-Iulia nu avea decât să consemneze într'un proces verbal politic realitatea văzută clar nu numai de către ceice osteniseră de-alungul veacurilor pentru luminarea și buna îndrumare culturală a neamului nostru, dar și de către străinii, cari abătându-se prin aceste părți au avut „ochi să vadă” și condeiu să scrie adevărul.

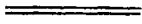
Ziua de la Alba-Iulia nu este deci meritul celor ce și-l revendică adeseori, pe cât de nedrept, pe atât de șgomotos, — ci al unei serii întregi de generațiuni, cari ne-au precedat muncind și sacrificându-se pentru ca noi cei de azi să putem fi părtași unei bucurii nespuse, ca cea de la 1 Decembrie 1918.

Dacă s'a amintit totuș cuvântul „merit”, trebuie să spunem, că acesta revine celor ce și-au sacrificat viața în timpul războiului pentru întregirea României, sutelor de mii de ostași eroi, al căror sânge s'a vărsat cu imbelșugare pentru cimentarea temeliei patriei noastre întregite, și gloriosului lor comandant, Regelui Ferdinand, care a adus cel dintâi sacrificiu la începutul războiului, sacrificiul așa de scump al legăturilor sale sufletești, pentru izbândirea idealului nostru național (Auditorul se ridică și ascultă într'o atmosferă de biserică încheierea conferinței).

Pentru ceice viețuiesc astăzi e de ajuns să spună ceea ce a spus Goethe după lupta de la Valmy, (1792) în care trupele franceze sub comanda lui Dumouriez s'au împotrivit cu succes Prusienilor: Cu ziua de azi începe o epocă nouă în istorie și veți putea spune, că ați fost și voi de față.

În adevăr, cu ziua de 1 Decembrie 1918 a început o epocă nouă în istoria Românilor ardeleni și toți ceice au participat la adunarea națională din Alba-Iulia vor putea rosti cu mulțumire cuvintele: *am fost și noi de față!*

I. LUPAȘ.

1 Decembrie 1918.

O negură ușoară, ca o pânză de paiangen, mă oprește să revăd *clar*, ce a fost atunci...

Dimineața de început de iarnă, își aduna negurile ei de vată, cu reflexe de purpură, ca să dea drumul fugarilor lui Phoebus Apollo, pentru ziua cea mare și sfântă...

Cu toate geamurile sparte ale vagoanelor — amintiri recente din revoluție — nu ne era frig. Plecaserăm bine îmbrăcați, ca pentru vânatoare. Unii aveau blăni militare; iar alții, mai modești, aveau, drept decorație a slujbei de gardiști naționali, câte o pereche de bocanci, noui-nouți. Erau prea mari pentru picioarele noastre de burghezi nemobilizați, dar în schimb le puteam umplea cu paie și gazete vechi. Era o măsură de apărare pentru lapovița, ce se prevedea, după zile de ninsoare blândă.

Statul austro-ungar, pe dric, și-a împlinit, de data asta, datoria de onoare, deși știa prea bine, că lumea nu mergea la Alba-Iulia, să reînnoiască jurământul depus sub steaguri străine...

Aveam trenuri la dispoziție, câte ne trebuiau și locomotiva se opria la toate haltele, când o mână de oameni, înotând prin zăpadă, dedeau semn din steag, să oprească.

Lumea curgea din toate părțile, ca un fluviu ce se revarsă. Oamenii ieșiau ca din pământ. Obișnuiți cu pustietatea și mutismul zilelor de războiu, priveau aiuriți imensitatea de oameni, ce se agita, cântând, chiuind, ridicând spre cer steaguri nenumărate.

Oamenii se îmbrățișau, plângeau... Se vedeau, ca după o lungă despărțire; unii crezuți morți, apăreau, ca ridicați din groapă. Vestea ajunsese pe front, la lagărele de prizonieri și internați — și o bună parte din ei au pornit-o, cum puteau, cu trenul, căruțe sau chiar pedestru, de-adreptul la adunare.

Satele treceau, într'un convoiu ce nu se mai termina, cu preoții în frunte, având table cu numele satului și inscripții entuziaste pentru unire. Nu se scria pe aceste table „Unire sau moarte!” — cum scriseseră ungurii la 1848, ca să inspăimânte pe dușmanii unirei (Ardealul cu Ungaria), ci isbucniri ce țîșneau dintru adâncuri, cum țîșnește izvorul cristalin, răsbatând la lumină, după opintiri lungi și dibuiri prin întuneric...

Era chiotul firesc, ce isbucnea din plămâni neamului desorbit, ajuns să poată țîpa și el, în fața lumii, o vorbă respicată: *Vrem unirea cu Țara românească!*

Nu mai era putere pe lume, să se pună de-a curmezișul acestui uragan, care se pornise vijelios, măturând tot ce ar îndrăzni să-i stea în cale...

* * *

Am rămas adânc emoționat privind cortegiul.

Un aparat cinematografic — dacă era la îndemână — ar fi putut prinde multe scene, cari ar servi generațiilor sceptice de azi, drept prețios **vade mecum**, în labirintul atâtor cărări, fără o țintă precisă și fără busolă...

Dar aparatul cinematografic n'ar fi putut prinde, ceea ce am văzut *noi*, la fața locului: strălucirea entuziasmului, ce radia din privirile și fețele participanților. Erau preoții, cari conduceau cortegiul, ridicând sus crucea de argint, din satele obscure... Erau intelectualii, cari întovărășau cortegiul, în haine de sărbătoare și era masa imensă a celor fără nume, care a purtat sarcina tuturor năcazurilor și n'a sucombat, căci o alimenta *credința* neclintită în un viitor mai bun și mai fericit.

Fără voia mea, simțeam că ochii mi-se umezesc și la ureche îmi șopteau evocări din „Clăcașii” lui Goga :

— Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplățiți ai pâinii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea
Și două lacrimi mi-au curmat durerea,
Căzând încet în bulgării țărâni...

Lacrimile de bucurie brăzdau toate fețele.

Avea toată lumea de acolo, o rezervă așa de bogată din această sursă, pe care n'avusese prilejul s'o utilizeze, zece veacuri de-arândul...

* * *

În cetate erau de serviciu legionarii din Munții-Apuseni. Postați în preajma porților și a drumului, ce ducea spre fostul Casinou al Ofițerilor — unde se ținea adunarea — ei se urcaseră pe frontispiciul porții a doua, alături de ceiuia, în care fuseseră închiși Horea și Cloșca, înainte de a fi frânți cu roata.

În preajma Casinoului era postată o lume imensă.

Chiar mandatarii adunării, resbăteau cu mare greu. Răsări-seră, ca din pământ, câțiva băiețandri, proaspăt bărbieriți și pu-drași, cari își spuneau „secretari”, imitând jargonul bucureștean: „Nu e voie, domnilor, nu mai e voie!”

— „Ce nu e voie? — întrebă un mandatar infuriat. Dă-te la o parte! Noi suntem trimișii Ardealului...”

Răzbirăm, în sfârșit.

Din norocire Adunarea era tocmai la început.

Păretele din fund era pavoazat cu drapelele tuturor aliaților biruitori.

Glasul oratorilor dela tribună era catifelat de o emoție adâncă, ce nu se mai putea ascunde.

Nici nu mai încerca nimeni să o ascundă.

Și în clipa cea mare, când s'a proclamat, dela tribună, în aclamațiile delirante ale mandatarilor, unirea cu Țara românească — nu mai știu să spun ce a fost.

Lumea aclama și râdea cu lacrimi în ochi, doamnele își rupeau cu dinții batistele de mătase...

Clio singură, — Muza istoriei, — părea impasibilă, însem-nând, de-asupra capetelor noastre, pe tabla ei de bronz, câteva rânduri nemuritoare.

Dar — mi s'a părut sau era aievea? — mâna Muzei, tremura puțin...

Pe platoul de alături poporul aștepta solia Adunării.

Nu mai era nevoie să i-o spună nimeni, căci o știa de mai nainte.

Dar sufețele lor însetate de o vorbă caldă, pe care n'o auziseră de patru ani de zile, așteptau cuvântul izbăvitor. Toate durerile trecutului, toate umilirile și jertfele zadarnice de pe câmpul de luptă, cereau un balsam peste cicatricile deschise...

Patru oratori urcară tribunele, vestind, la cele patru părți ale lumii — Arhieriei și intelectuali — că Dumnezeu a primit jertfa noastră fără prihană și și-a plecat urechia, să asculte ruga noastră îndelungată...

Miile de oameni aclamau, descoperindu-și capetele, fâlfâind stindardele, cu un freamăt de codru bătrân, ce se deșteaptă...

Și duhul Domnului plutea peste capetele lor...

Când ne-am inapoiat, era spre inserat.

Uitaserăm să luăm masa.

Nu era prea mare graba, neavând teama de a scăpa trenul. Erau destule în gară și erau la dispoziția noastră.

Îmbucărăm ceva, pe la restaurante, cu farfuria în mână, stând în picioare.

Oboseala nopții nedormite și emoțiile zilei începeau să ne copleșească, pe o clipă, dar nu isbutiră.

În drum spre gară întâlneam grupuri noi de cunoscuți și voia bună reîncepu.

La gară, trenul blăjenilor aștepta, pe linia principală. Ur-carăm în el cu sibienii și cu massele de pe Târnave. Dar unde putea să ajungă un tren pentru atâta amar de lume!

Au pornit două... pe urmă alte două...

S'auziau chiote de bucurie și cântece naționale, dela tren la tren.

În fața gării din Balázsfalva — (tabla ungurească a fost sfărâmată în bucăți, la sosire) — publicul din trenuri, ocupând tot cuprinsul gării până la cimitir, s'a descoperit și a cântat pentru întâia dată, în Ardeal, în auzul lumii întregi:

„*Trăiască Regele*“...

AL. CIURA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unirea.

Intr'o după amiază de April revizorul școlar al unui județ, cu prefectul, notarul și trei învățători, se întorceau dela un examen, în automobilul prefecturii. Satul în care se ținuse examenul era vestit de vin bun, de ospitalitatea preotului, care era și văr cu subprefectul, și astfel, când revizorul îl întrebă pe subprefect și pe notar dacă nu l-ar însoți la examenul din satul acela, propunerea lui fu primită cu însuflețire.

Au mâncat și au băut din belșug și acum se întorceau foarte veseli, însoțiți de încă trei învățători, către reședința județului.

Drumul ducea prin sat prin Valea Rea și trecea chiar pe lângă școala satului. Când automobilul se apropie de școală, unul din cei trei învățători se ridică repede în mașină :

— „O propunere, domnilor! Să facem o scurtă vizită colegului Marin“.

Cheflii se gândiră o clipă.

— „Oprește șofer!“ strigă subprefectul.

— „Bună idee“ zise revizorul. „De mult tot vreau să văd ce-i cu el. Aș vrea să mă conving dacă sunt adevărate svonorile ce umblă în jurul lui? Bună ocazie“.

Despre dascălul Marin se lățiseră svonuri ciudate: ci-că e în prag de-ași pierde mințile.

Dar ușa locuinții învățătoarești era încuiată:

— „Doarme sau meditează“ zise unul din cei trei învățători și împinse puțin cu umărul. Incuietoarea slabă nu rezista.

O cameră mică, pătrată, foarte albă, cu o singură ferăstră, cu un pat, cu o masă, trei scaune, un etajer plin cu cărți într'o foarte bună rânduială, și un miros pronunțat de flori veștede de câmp.

Revizorul, cei trei învățători dela oraș, avură o senzație neplăcută: pe-o clipă ce păru că-și revăd locuințele lor dinnainte de războiu. Aceeași sărăcie ca la ei pe vremuri.

Priviră la chipul Suveranilor pe peretele din față.

— „Uite“, zise revizorul, „tablouri pe cari ar trebui să le vedem în casa fie-cărui învățător. Dar, unde să fie dascălul?“ Desigur rătăcește pe undeva pe câmp. Dela patru e liber. Se vede că tot sunt adevărate svonorile cari umblă...”

Unul din cei trei învățători dădu între hârtiile de pe masă, de un cațel gros, și deschizându-l văzu multe foi pline cu o literă mărunță și deasă. Numai decât se adunară cu toții în jurul mesei.

Revizorul luă caietul și deschise la întâia pagină.

— „Citește ceva, să auzim cu toții“ ziseră ceilalți.

Revizorul citi, încordându-și privirile cari îi jucau deasupra literilor mărunte:

„Nu te vei supăra că stau și aici de vorbă cu tine, lângă aceste file albe de hârtie. Ești atât de frumoasă în libertatea ta, atât de seumpă, atât de divină în tainele care mi le șoptești, încât nici pe-o clipă nu mă pot despărți de ființa ta, pe care o simt cum trăește în mine. Tot ceea ce-mi șoptești tu, tot ceea ce-ți spun bătăile inimii mele când mă îmbăt de apropierea ta, vreau să le aștern aici, pentru ca să te slăvesc și mai mult. Să nu te temi: nimeni nu va cunoaște minunile în care trăești tu și pe care mi le spui mie.

„...Vreau să le însemnez aici numai pentru a sta mereu de vorbă cu tine, să-ți treacă supărarea că nime nu te vede, nu se opește să te admire, deși ești așa de nespus de frumoasă, iubita mea“.

— „Aha! În sfârșit se va însura și Marin, zise unul din cei trei învățători“. E și vremea. Mi-se pare că are 42 de ani“.

„Mai citește ceva“ zice subprefectul. „Al dracului e de îndrăgostit băiatul. Să auzim!“ adause, lăsându-se pe un scaun.

Obrazii lui mari dogoreau de căldura vinului.

Și revizorul, întorcând câteva foi din caiet, se opri și citi:

„Tu ști că am dorit să te văd, așa cum ești azi: Cu toate lanțurile sfărâmate, să strălucești în întreaga ta tinerețe și frumusețe.

„Credeam că-ți vor cădea la picioare adoratorii cu sutele de mii, cu milioanele, să te vadă, să te cunoască, să te iubească.

„Credeam că se va face o liniște de biserică de jur împrejur, și tu vei fi altarul. Și iată în jurul tău e larmă și

alergare ; oamenii se sbat după lucruri trecătoare, și tu, vecinică frumusețe, nesecată avuție, ești dată uitării. Nu te vei supăra de iubirea mea, tu care ești mai mult decât împărăteasă?“.

Cei șase oameni se priviră întrebători. Vinul începea să li se urce tot mai mult la cap cum stăteau locului în aer închis, după alergarea cu automobilul.

— „La cine dracul face aluzie? Cine să fie iubita lui care-i mai mult decât împărăteasă“, întrebă cu ciudă notarul județului

— „Bate câmpii“, spuse c’o voce insinuantă revizorul. „Adevăr rămâne că de unde nu-i foc nu iese fum!“

Dar subprefectul dori să i se mai citească. Revizorul, după ce întoarse vreo zece foi, citi din nou.

„Azi am plecat urechea la pământ și am auzit șoaptele tale cele mai adânci. De jur împrejur ierburile, florile tale, se mlădiau vesele și luminoase în adierea vântului. Ele creșteau pline de viață din libertatea ta. Și din adâncuri tu-mi șopteai.

— „Ce bine mi-e acum! Ce bine mi-e să știu că port ființe libere. Pleacă-te mai tare și lipește-ți inima de sânul meu! Pleacă-te și mă sărută“.

Un fior trecu prin sufletul celor șase bărbați.

— „E nebun“ ziseră ei. Dar, ceva-i reținea aici lângă caiet și nu se puteau hotări să plece.

Revizorul deschise la cea din urmă pagină scrisă, și citi c’un fel de înfrigurare, fără a mai aștepta să fie rugat de cineva.

„Oamenii clatină din cap când văd că mă țin mereu pe urma ta. Dar, cum mă voiu sătura de frumusețile tale? Eu văd că ești alta, eu văd că ești fericită, eu simțesc bucuria și noua ta viață. Te-aș mângâia ca pe-un copil, de-ar fi să trăiesc veacuri. Câmpiile tale, codrii tăi, apele tale, toate mi vorbesc de negrăita ta fericire, Patria mea liberă. Nu ești pământ mort. Nu ești vânt, nu ești apă ; ești suflet ce tremuri de bucuria libertății“.

Revizorul închise caietul.

Cei șase nu se mai priviră. Le trecu bejia ca luată de-o undă de vânt. Părea că se sfiesc să se privească.

Și, plini de gânduri, părăsiră locuința dascălului Marin.

* * *

Am povestit această întâmplare dintr’un sat al României mari, din anul al șaselea al unirii, pentru că, după cât știu, însemnările dascălului Marin, rămase needitate până în ziua de azi, reprezintă singurul cântec închinat până

acum pământului desrobii al Ardealului, libertății noastre, unirii, proclamată pentru Dacia superioară în adunarea națională dela Alba-Iulia, ținută la 1 Decembrie 1918.

Generația care era în plină luptă națională și culturală în preajma înfăptuirii visului nostru secular, generația care nu numai presimțea apropierea marilor zile, dar și lupta pentru venirea lor, păstrând dărz sufletul românesc al Ardealului, și proiectând nădejdi clar exprimate pentru viitorul de unire al întregului neam, — aștepta sunarea marelui ceas ca pe începutul celui mai mare praznic național din istoria Românilor.

Eram convinși că, odată cu unirea, se vor ridica din neamul nostru mari poeți și cântăreți, cari să proslăvească cel mai mare act de până azi din istoria Românilor, și că noile generații ale neamului vor crește în aprofundarea, prin intelect și simțire, — a realizării visului secular, luându-și din însuși faptul realizat directive clare și hotărâte pentru viața și munca individuală ca și pentru cea colectivă națională.

Credeam că un ideal realizat va răsări pe culmi, imediat, noul ideal al nației noastre; că toate forțele bune ale Țării se vor concentra în rânduri strânse în numele noului ideal de viață, și că, cu puteri unite, vom întări românismul între granițele lui firești, pentru a fi pe veci temeii puternice vieții și culturii latine, în aceste părți ale Europei.

De peste patru sute de ani, odată cu eșirea pe teren a conștiinței naționale luptătoare, trezită și organizată de cultura națională, noi ne dădeam seama că libertatea noastră deplină nu poate fi asigurată decât în cadrele unui stat național. După tragerea pe roată a lui Horia și Cloșca, după zădărnicierea urmărilor revoluției din 1848, prin perfida alianță a Vienei cu Budapesta; după internarea celor ce voiau să ducă memorandumul la drăguțul de împărat, după legile de desnaționalizare tot mai draconice, aduse de parlamentul din Budapesta, neamul românesc de dincoace de Carpați se retrănșase într-o completă izolare de tot ceea ce constituia viața de stat maghiar, într-o rezistență dărză pornită din principiul și convingerea: împăcare între cele două neamuri nu poate fi. Soarele libertății noastre nu va răsări nici la Budapesta, nici la Viena, ci la București.

Acei cari, interesați sau desinteresați, credeau în posibilitatea unei împăcări cu ungurii, au fost scoși fără cruțare din nație, considerați ca renegați, și tratați în consecință. Acei cari nădăjduiau în Viena, n'au cutezat să popularizeze niciodată doctrina lor, au rămas la pură teorie,

care putea să preocupe, să intereseze și să agite alte cercuri decât cele intelectuale românești, cu atât mai puțin masele mari.

Nici odată în cele din urmă două decenii din 'naintea unirii nu s'a coborât în mijlocul poporului doctrina Austriei mari, a Grossösterreichului, formulând din ea un program politic pentru Românii Daciei superioare, un imbold de luptă națională. Nici cu programul împăcării cu ungurii.

Motivul e unul singur: oricât unii dintre conducătorii politici, ar fi crezut în diferite combinații în afară de întemeierea statului național, pentru salvarea românismului dela noi, înfricoșați că nu vom mai putea rezista desnaționalizării, — sentimentul popular era categoric împotriva. Nația nu-și vedea, nu-și simțea salvarea, decât în unirea politică cu regatul liber al României.

Din acest motiv ultimele încercări ale Budapestei, din deceniul din urmă înainte de unire, de-a ajunge, prin concesiile de ordin politic, economic și cultural, la împăcarea Românilor din Ardeal și Banat în cadrele unității statului maghiar, — au dat greș. Ele au fost respinse și de masele populare, și de conducătorii naționali.

N'au putut duce la izbândă nici chiar adăugându-se stăruințelor Budapestei indemnul regelui Carol, care voia să delătura piedeca principală din alianța României cu Austro-Ungaria și Germania.

Adierile marelui războiu se resimțeau și contele Tisza voia să aibă asigurată granița răsăriteană a țării.

Dar insistența de-a se împăca cu cei cu cari nu putea fi împăcare în cadrele statului ungar, s'a izbit permanent de conștiința națională a Românilor din Ardeal, cari așteptau de alt undeva mântuirea.

Pentru a trece peste ori cari dovezi mai vechi, fie și numai dela războiul independenței din 1877, va fi deajuns să amintim marea înfrigurare care a cuprins românismul de dincoace de Carpați cu prilejul intrării României în războiul balcanic dela 1913.

Gestul de eliberare față de Puterile centrale a fost salutat cu entuziasm de întreaga presă românească din Ardeal. Nu numai ca un mijloc pentru Țara liberă de-ași lărgi hotarele la sud, ci ca un gest din care vedeam că poate urma și o altă lărgire de hotar, înspre noi. Aduceam atunci laude sincere României, nu cutezam să-i arătăm și mijloacele prin cari se poate întări în lăuntru în așa măsură, încât când va bate ceasul cel mare, să fim siguri de puterea ei.

Iar marile mase populare erau încă atunci incredințate că dorobanțul care trecuse Dunărea, își va întoarce drumul și va trece și Carpații. Convingerea aceasta o întâlneam nu numai la românii dela graniță, ci și la cei din lăuntru și apusul Daciei superioare.

Sufletul național electrizat de actul de independență al fraților de peste Carpați, simțea necesitatea înfăptuirii unirii care avea să vină cu cinci ani mai târziu.

Când a izbucnit războiul mondial în 1914, am fost martor al mobilizării în Ardeal și am auzit din gura țărănimii noastre: „Acum să vină conducătorii să ne pună arma în mână”. Și până au fost porniți pe fronturile streine, au așteptat cu desnădejde un semn de peste Carpați, ori un cuvânt dela cei de acasă.

Mai mult: însăși conducerea armatei austro-ungare cunoștea această puternică manifestare a sufletului românesc, și, — pentru a-i ademini pe soldați — în garnizoanele mari din Ardeal, lățiseră vestea că feciorii noștri se vor bate în Galiția cot la cot cu armata României.

Câți dintre cei înșelați, întorși răniți ori bolnavi acasă, n’au luat poteca munților și au trecut granița la frații de dincolo, pentru a-și oferi serviciile armatei române?

Pe câți, cari nu puteau să se miște, i-am văzut în spitale, privind cu desnădejde spre miazăzi și răsărit, așteptând trecerea Carpaților care întârzia?

Iar după ce România a intrat în războiul zeci de mii dela graniță s’au alăturat ei, și-au legat soarta de a lor, iar alții, neputând lua contact direct cu armata română, au fost împinși de același suflet național să demonstreze pentru România, să-și arate pe față convingerea în biruința ei, — dând acele nenumărate convoaie de deținuți și evacuați pe cari autoritățile ungurești i-au pornit, ca pe niște turme, spre lagărele Țării ungurești.

În cei doi ani de lupte, suferințe și sforțări eroice ale României însăși, Budapesta s’a edificat definitiv asupra sentimentelor maselor românești din Ardeal. Știau că în noi nu se mai poate crede Ungaria, și au venit cu zona culturală maghiară la frontieră, cu proiecte de a ne coloniza în Ungaria, cu oprirea de-a putea acapara pământ.

Iar, departe în Rusia și Italia, prinsonierii noștri se concentrau în legiuni pentru a intra în armata română.

Am înșirat — fugitiv — câteva dovezi despre faptul că românul din Dacia superioară era pregătit pentru unire.

Astfel nu va fi nici o mirare că noi am dat, fără sforțări, fără propagandă, fără poruncă, fără impunere, la

1 Decembrie 1918, la Alba-Iulia cea mai mare adunare populară românească de pe tot cuprinsul românismului, și într'o epocă de adâncă tulburare socială lăuntrică.

Masele compacte care au pornit spre cetatea lui Mihai și a lui Horea, nu a fost nevoie să fie instruite: pentru ce mergeau și ce doreau. Sufletul lor îi aducea pe toți să strige într'un singur glas, cu o hotărâre ca în fața morții:

„Unire cu România“.

Și dela Nistru la Tisa, nime nu se îndoia, nici streinii chiar, ce se va hotări aici.

Atât de pregătit era poporul nostru pentru unirea politică!

Iar după hotărârea luată la Bălgărad, când defunctul mare Rege, întâiul al României mari, venise cu slăvita împărăteasă să cerceteze Ardealul, primirea ce li s'a făcut a fost un incomparabil marș triumfal, — o gigantică dovadă că Alba-Iulia nu minșise, — dovadă pentru toți fii Țării și pentru toate țările și popoarele lumii.

* * *

Și iată, abea sunt zece ani dela marea și definitivă dovadă că românismul, în gânduri și simțiri, în voință și jertfă (una este, și prăznuirea acelei zile nu se mai poate face după cuviință, după rostul și realitatea ei.

Pentru că prăznuirea zilelor mari din viața unui popor, numai atunci are un rost, numai atunci fructifică nația când generația care prăznuiește e îmbrăcată în toată simțirea generației care a realizat evenimentul prăznuit.

Când noi cei de azi ne ridicăm la înălțimea celor de atunci. Dacă nu putem, dacă nu cercăm să trăim sincer și intensiv ceea ce prăznuim, — serbătoarea se schimbă într'o paradă nefolositoare.

Dacă sufletele noastre ar vibra azi ca a celor ce s'au adunat la 1 Decembrie la Alba-Iulia, ca a întregului popor care în câteva zile a arborat stindardul național în fiecare sat, ca ai sutelor de mii care s'au închinat ca unor sfinți Regelui și Reginei în întâiul lor drum prin Ardeal; ca al părăsitului dascăl Marin, de care am pomenit la început care-și cânta patria liberă în carnetul său intim, — serbătoarea de azi nu ar fi atât o manifestare externă, cât mai ales un praznic al sufletului, al puterilor celor din lăuntru ale noastre.

Dar, din nenorocire, dacă voim să fim sinceri, și trebuie să fim, azi nu mai întâlnim comorile sufletești dinainte cu zece ani în societatea noastră.

Generația matură care a dat unirea, la sate ca și la orașe, e prinsă în cleștele inverșunatei lupte materiale pentru existență; e cufundată, la orașe mai ales, în vârtoarea luptelor politice. Marea realitate în temelul căreia trăim azi ca neam unitar, e uitată, deși n'are decât zece ani de viață, și nu mai vedem decât realitățile de azi, necesitățile momentului, relele trecătoare care ne par vecinice. Toate gândurile, toate cuvintele, toate sentimentele noastre se macină în lupta vieții materiale, a celei politice, toate sunt absorbite de nevoile noastre trecătoare, — iar marea, sfânta, vecinica realitate și temelul a vieții noastre naționale în viitor, — patria comună, nu mai e simțită decât de nebuni ca dascălul Marin.

Generația matură e prinsă în vârtoarea restaurării de după unire, — iar generația tânără e prea crudă încă pentru a-și putea spune cu toată tăria convingerii, cuvântul ei despre noua Patrie, cuvânt și simțire din care să răsară noul ideal al României mari.

Greutățile consolidării sunt mari în toate țările după războiu. Prăbușirea materială, ca și cea sufletească, pe alocurea și cea socială, necesitează vreme îndelungată pentru a putea fi refăcută. La noi, pe lângă greutatea acestei refaceri, se mai adaugă și acele ale unificării: conflicte de idei, conflicte de mentalități, de concepții politice și sociale, mai ales conflicte de interese. Fierb, ca într'un cazan uriaș, toate micile și marile patimi, legate fatal de o mână de pământ, legate interesat de anumite suflete, ori de o anumită pătură socială.

Lupta se dă tulbure și vehementă, ca în orice epocă de fermentație; vechile și nouile valori se ciocnesc. Amestec de făină deosebită, trebuie timp până se ajunge la pâinea bună, până se elimină aluatul rău, până când nația care a făcut unirea poate să-și impună imperativul ei categoric.

Generația matură care a făcut și a asistat la unire, activ sau pasiv, — căci sunt și astfel de elemente, se aseamănă drumețului care a pornit în munți să urce piscurile scaldate în azur. Dar ajuns în vârful celui dintâi, — la realizarea idealului, — nu mai vede și piscul de al doilea ce-i stă în față, ori obosit, nu mai are curajul să pornească spre vârful lui, — ci începe a coborî încet pe cel dintâi. Și cum îl coboară, se îngrozește la fiecare pas, de cărarea prăpăstioasă, de muchile de stâncă, de povârniș, de brazii prăvăliți în cale, de prăpastiile ce se deschid lângă el. Nici nu-i vine să creadă că la urcare a trecut pe lângă toate aceste fără să-i pese, dus de avântul sufletului, de dorința de-a ajunge în vârful, de-a realiza idealul.

În loc să-i rămână ochii și inima plină de frumusețile ce le-a văzut din vârful muntelui, și vrăjit de ele să nu-i pese de greutățile și primejdiile din jur, el începe să le contempleze mai ales pe acestea, și își abandonează sufletul celui mai negru pesimism.

În fața greutăților consolidării României mari, în fața marilor greutăți economice, a nesafioaselor poște politice, a împărecherilor și certelor, generației noastre mature i se pare că nu mai poate vedea piscul, ci numai prăpăstiile de pe coastele lui.

Și în loc de-ași aduna forțele, luptând pentru grăbirea noului ideal de viață ce trebuie să iese din frământările de azi, în loc de a pune umărul pentru creșterea puterilor și virtuților lui și ale neamului, mulți încep să se tângue ca babele.

Ba, ceeace e și mai rău, sunt unii cari ne mai cutezând să urce și piscul al doilea, după ce l-au urcat pe cel dintâi, — iar unii cari se tângue nu l-au urcat nici pe cel dintâi, ci au asistat pasiv la urcușul altora către ideal, — încep să creadă că acesta nici nu mai poate fi urcat și desnădăjduesc de viitorul României mari.

Și din gura acestora, ca și din gura streinilor de-acasă ori din țările Europei: auzim eșind nevolnica îndoială: „Cine știe! Poate nici nu am fost noi românii pregătiți pentru unire. Poate nu suntem în stare să ne conducem singuri. Însăși unirea, se vede că a fost mai mult o minune a lui Dumnezeu, decât un merit, o realizare a dreptății istorice“.

În fața greutăților de azi aduc hulă neamului întreg. În vreme ce de zece ani nu se silesc să-și crească conștiința națională prin nici unul din mijloacele ei, pentru a putea rezista, a crede și a lupta, în vreme ce nu-și deschid sufletul adierii simțirii românești, în vreme ce și azi mai bucuros vorbesc o limbă străină și citesc cartea străină, ei nu se mulțumesc cu descurajarea lor, ci încearcă să o verse și în sufletele altora.

Se miră, alături cu străinii și soun: A fost o minune a lui Dumnezeu unirea asta! Și, alături de ei, se îndoiesc de viitorul Țării, deși au fost cel puțin martori ai vremilor mari, ai zilelor unirii.

Mirarea, când vine dela ai noștri, e un act de inconștientă. Când vine dela streini e zadarnică și fără temei. Nu ne aflăm în fața unei minuni, — căci minuni nu se întâmplă în viața popoarelor. — ci la sfârșitul unor lupte grele și îndelungate, și biruința de acum e rodul lor. Nu

suntem invingători de operetă, cărora biruința le poate scăpa ușor din mâni, cum nădăjduesc încă atâția în jurul nostru, ci suntem săpători în piatră tare, cari de veacuri am muncit la clădirea cetății noastre. O lovitură de ciocan, un strop de lacrimă și unul de sânge. Stânca ni s'a deschis cu greutate mare, cum se deschide adâncul în care e păstrat firul de aur, dar odată deschisă ea iarăși vrea ca adăpostul ei să fie vecinic pentru neamul românesc. Și voința ei e voința noastră, căci prin veacuri ne-am făcut una cu ea.

Nu ne aflăm prin unire în fața unei minuni, ci la un popas al suferințelor, al luptelor, al vitejiei și al cuminenției neamului românesc. Cel ce spune că am ajuns la o izbândă nemeritată e renegat de întregul șir al strămoșilor cari știu că nici un popor pe lume nu și-a câștigat biruința finală cu mai multe jertfe, cu mai mari suferințe.

Neamul nostru n'a cunoscut nici odată câștigul ușor. Avangarda imperiului roman la răsăritul de miază-noapte al împărăției; straja civilizației antice; lăsat în drumul invaziei barbare fără ajutorul imperiului, sub valurile turbate ale migrațiunilor, luându-le singur în piept cu sprijinul munților părinți; — greu sub întâiele reveniri la viața de stat, greu sub Voevozi, greu sub turci, greu sub Fanarioți, greu sub stăpânirile streine în robie, greu la întâiele mișcări pentru libertate, greu în 1821, 1848, 1877, 1914, 1916, 1918. — Unde e minunea în cursul veacurilor istoriei românești? Unde e câștigul ușor?

Și iată sunt legi cari cârmuesc lumea și nu suferă să fie desmintite. Orice sămânță sănătoasă care se aruncă în pământ bun trebuie să rodească odată. E legea dreptății istorice pentru popoare: Nici o jertfă care se aduce pentru adevăr și dreptate, pentru creșterea sufletului omenesc, nu putrezește.

Dealungul veacurilor noi am sămănat sămânța cea sănătoasă a principiilor umanității Noi am fost, după vorba marelui nostru istoric Iorga, câinele de pază al civilizației apusene în pragul răsăritului de unde amenința primejdia.

Dacă, în vederea lumii, eram infrânți și robi în moșia noastră, în glia străbună încolțeau jertfele noastre ca tot atâția sâmburi de foc, cari se vor aprinde odată. Încătușați la suprafața pământului, sub pământul național creștea, din veac în veac, libertatea.

Dacă popoarele civilizate ne-au recunoscut drepturile și ne-au ajutat să le dobândim, însemnează că s'a petrecut o minune? Nu! Ele au făcut un gest dela înălțimea umanității unde se află, au slujit dreptății istorice, care nu iartă

ca jertfa bună să rămână sacrificată în vecie, chiar aici pe pământ. Iar jertfa aceasta neamul românesc a adus-o din greu veacuri de-arândul, pregătindu-și biruința de azi.

Da, acesta e adevărul pe care trebuie să-l mediteze de-o potrivă și dușmanii și fii neamului cu mai puțină credință. Nimic nu avem ce nu am fi meritat. Nimic n'am câștigat decât cu răstignirea proprie. De-aceea nici nu putem pierde nimic din ce avem. De pomană n'am mâncat dela nime. Și știm că numai pomanagii, cei ce trăesc din munca și puterea altora, sunt meniți peirii.

Dușmanii, adică neînțelegătorii, și puțin credincioșii dintre noi, adică aceia în cari sufletul național bate din aripi sărace, ar trebui să știe acest lucru pentru a nu se mai mira de... „marele noroc“ al românilor. Unitatea noastră etnică a existat înainte de-a veni neamurile de azi în jurul nostru sau la noi. Prin vitregia vremilor neamul a fost împărțit, dar unitatea a rămas. Nu s'a întâmplat un lucru nefiresc, ci unul firesc, unindu-se iar. Și n'am avut numai unitatea sângelui material, ci de aproape patru sute de ani și unitatea celui spiritual, al culturii naționale.

Prăsnuirea unirii ne-aduce aminte că de-acum nu mai fulgeră „de dincolo de moarte însângerată spada lui Mihai“. Umbrele marilor morți s'au odihnit. Dar să nu uităm că noi nu suntem decât la un popas, cel mai binecuvântat din istorie, al drumului nostru spre culmi. Biruințele cele mari ale sufletului românesc de-aci încolo trebuie să urmeze, pentru a îndeplini legile vecinice ale evoluției popoarelor. Floarea cea mai desăvârșită, aceea care ne va face mândria și pomenirea în istoria viitorului, încă n'a înflorit deplin. Nu ne-am putut valoriza, pentru noi și pentru umanitate, toate comorile sufletului.

Dar să luăm aminte că biruințele din viitor ca și cele din trecut, vor fi izbânzi câștigate cu lacrimi și sânge, câștigate din greu. Neamul nostru n'a știut ce e câștigul ușor și nu va ști nici în viitor. Așa a vroit destinul, când ne-a așezat în schimb pe cel mai blagoslovit pământ.

Pilda o vedem chiar în greutățile consolidării de după rășboiu, de cari atâția se îngrozesc, alții desperează, — în loc să lupte umăr la umăr toate forțele vii ale neamului pentru însănătoșirea vieții publice. Destinul care ne-a pus atâtea piedeci în calea unirii ne pune azi altele în drumul consolidării. Moștenirea trecutului întunecat, așa de umilitor pentru români, încă nu este lichidată, purificând sufletul românesc de toate urmele lăsate de Turci, de Fanar, de Budapesta, de Viena sau de Petograd.

Forțele cari ne-au dat unirea sunt reale. Cine nu crede în ele, rămâne ramură uscată a neamului: neavându-le nu va putea lupta prin ele, și dela unul ca acesta naștia nici un câștig nu va avea.

Temeiul țării și al izbânzilor noastre din viitor rămâne iubirea de pământ și de neam, și voința nestrămutată de a le apăra până la moarte, ca întregul șir al strămoșilor. Nu există siguranță decât în îmbrățișarea, pe moarte, pe viață, dintre Patrie și Neam, marea, singura unitate, care ne poate da locul ce ni se cuvine între popoarele lumii, pe care se poate clădi civilizația reală.

I. AGĂRBICEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In Ravenna.

Într'o toamnă înaintată, seara târziu, am ajuns la Ravenna. Din trăsura închisă care mă ducea la hotel cât mi-am putut scoate privirile, — mergeam pe niște străzi, printre case de cărămidă roșie, cu uși fără clante și întunecoase.

Strălucirea Ravennei, îmi ziceam, a ațipit sub pănura groasă a nopții.

Se dădea, în apropiere, *Lucia di Lammermoor* de Donizetti. M'am dus s'o văd. Protagonista, Aneta Riva, cânta cu simțire, dar n'avea coloratura necesară pentru vestita arie trilată. Însă ceea ce m'a izbit a fost sala: destul de plină; ravennații în paltoane, unii acoperiți și fumând se apropiau de scenă și comentau. Așteptau nota ascuțită dela sfârșit și izburneau bravissimele. O mare familiaritate, o comuniune de colaborare între scenă și auditor.

Apoi, numai putându-mi stăvili curiozitatea, am eșit și m'am înfundat prin străzile obscure. La întâmpare. Eram voios că m'am învrednicit să văd San Vitale, San Apollinare Nuovo și in Classe, să respir aerul și să văd mormântul lui Dante, să calc pământul pe care l-au călcat cezarii romani, regii Goților, erarii Bizanțului, să stau, un timp scurt, în cetatea care a născut-o pe Francesca, unde furtunosul Byron a fost rănit de săgeata lui Amor, să rătăcesc pe străzile, tumultoase odinioară, ale Ravennei... Atâta glorie, atâți eroi, atâta pasiune, poate își vor scutura puțin polen și pe mine... Trebuia să umblu cu grije să nu mă ciocnesc de vreo fantomă istorică prin colțuri... Nu știu cât am umblat așa, când deodată, de după o fereastră oblonită, începu să coboare o ploaie de game. Fermecat, mă oprii: cine știe, ce fecioară, patriciană frumoasă și mândră, se sbuciumă la pian, în noaptea asta! Însă entuziasmul îmi scăzu, după ce îmi ascuții mai mult urechile: progresase, era *Intermezzo* din *Cavalleria rusticana*. Cânta slab, cânta fals. Totuș n'am cedat: viziunea dura în mine... Astfel,

din mijlocul viselor revenii la realitate. Mă mai plimbai un timp prin oraș, fără să cunosc nici om, nici drum, nici casă. Nimerii și la hotel, lângă care se înălța în noapte, rămas din zidurile vechei cetăți, Torre Comunale, pătrat și pieziș.

... Miezul nopții mi-l bătu „sinistru” orologiul din piață.

Ravenna, pentru cine n'are alte amintiri decât ale trupului, fiind ținut în lanțuri numai de munca istovitoare care-l hrănește, nu înseamnă nimic; însă pentru cine a cetit câteva pagini de istorie și știe ce va să zică istoria artelor, pentru structura lui spirituală, e un cuvânt sonor, însoțit. (Pronunțați-l tare!) Mai mult: din conținutul lui te auzesti și tu, îți picură un calm de amurg în suflet, căci peste Ravenna apusul și-a fâlăit îndelung aripile obosite. Ea e „la douce morte”... Cine se duce să vadă acest oraș de pe coasta Adriaticeii, e împins de trecut; viața-i actuală n'are nici o vrajă. Și trecutul aci, e împletit pretutindeni: în biserici, în palate, în orice piatră și e risipit în aer, par'că l-ar fi svârlit o mână, cum svârli grăunțe la paserile cerului. Ravenna a fost mult cântată, mult s'a scris asupra ei. Atmosfera, uneori apă-sătoare, de literatură, o simți prezentă oriunde aci, și deaceea cu greu te poți purifica de amintiri, să stai cu ochii lui Adam în fața minunilor ei. Anevoii scapi din dilema aceasta și, cu riscul de a face pedantlâc, tot trebuie să apelezi la contingentele istoriei, căci Locurile fără Oameni, cari să le sfințească, sunt inutile și sterpe, ca întinderile exanime ale Lumei...

Cum se prezintă Ravenna, astăzi?

Pe soclul statuei lui Victor Emanuel II, întâiul rege al Italienilor uniți, printre figurile feminine cari reprezintă orașele principale ale Italiei, e și Ravenna. Inzăuată, stânga răzimată de scutul stemat, în dreapta c'o creangă de pin, înaltă, față frumoasă și adânc umbrită, pe cap c'o coroană murală, reamintește silueta Theodoriei, a Basilissei... Deci prin zăriștea istoriei trebuie considerată și astăzi.

Puține orașe se pot lăuda cu întâmplări așa de vechi și, mai ales, așa de tragice.

Răsfoind cărți cari vorbesc despre Ravenna, se găsesc și aberații de soiul acesta, cu privire la fondarea ei: un călugăr din sec. XIV scria „Legitur in Libro Chronico Ravennae, qui dicitur Pontificalis: Ravenna condita est a Pronepotibus Noe post Diluvium, ante Nativitatem gloriosissimi Redemptoris nostri Iesu Christi per annos 2499”, — cece ne face să nu-l mai judecăm așa aspru pe Nicolae Costin, care inspirat de istoriografia slavo-bizantină, încerca deasemenea să urce originea Românilor până în barca lui Noe. Inșă — tot ca titlu de curiozitate — o probă de rătăcire și mai teribilă o dă G. P. Berti, la 1877, în plină eră a

istorismului, care în capitolul V. al cărții sale „Ravenna nei primi tre secoli dalla sua fondazione”, arată că „se continuă și se desăvârșește cercetarea numelor de-alungul Padului și se află că n'au nici un înțeles în altă limbă, ci au în a Feniciei și a Palestinei și se dovedește că Pelasgii și Palestiniienii au fost același neam”, iar mai încolo: „Pelasgii și Palestiniienii și prin urmare și întemeietorii Ravennei se trăgeau în vechime din Egipt și anume din Theba cea veche”. În alte capitole se spune că Iason și-ar fi făcut expediția argonaută la Ravenna... Și Densușianu Nicolae, îmboldit de același orgoliu național, rău canalizat, afirma că Colchisul ar fi undeva în ținuturile carpatine. Pare că nu era o nerozie prea mare să susții așa ceva, căci la noi, adecă la străbunii noștri, tot se mai găseau bolovani de aur, pe când la antica Ravenna erau numai mocirle.

Acuma, firește, acestea sunt exagerări, și nu intrăm cu pieptul în discuții consumate, cari au lămurit că în vremuri preistorice au fost și aci locuințe palustre și că poate răsvechii Umbri s'au așezat aci, spre a nu aluneca în locuri comune.

Sigur e că pe vremea Romanilor, în zilele ultime ale Republicei, Ravenna fu înălțată prin atenția ce i-o acordă Caesar. El aci își umflă plămâni înainte de a trece Rubiconul... Iar după ce-l trecu și el, August își alese aci a doua bază navală a imperiului. Pe atunci Adriatica își zornăia undele până lângă cetate; azi s'a retras, în linie dreaptă la vreo cinci kilometri. Fu construit un port, care putea cuprinde 250 de corăbii, și-i zicea Classis. Urma o suburbie, Caesarea. Apoi Ravenna. Ea nu fu ridicată pe lagune, cum se crede, ci pe pământ tare. Inșă de uscat era despărțită prin niște mlaștine întinse, născute din Padul care atunci pe aci se vărsa în mare. Această poziție strategică îi accentuă și mărirea și decadența. Cât timp, deși capitală de imperiu, era constrânsă între limitele ei, spre a se apăra natural, strălucise; inșă când ar fi trebuit să manifeste o expansiune, față de alte cetăți ascendente, nu putu. Și praful uitării începu s'o acopere. Câte-odată vreun tăciune mai scăpăra, apoi iar astupa cenușa totul.

Azi trăește o epocă medie, liniștită.

* * *

A avut inșă o viață ritmată.

În vârsta emigrării popoarelor, când se înfăptuiau deplasări mari de oameni, ca în straturile geologice, lumea antică pornise pe povârnișul descompunerii, al prăbușirii. Și soarta a vrut ca splendoarea să pună cununi chiar atunci pe creștetul Ravennei.

Era Ravenna, dela primordiile creștinismului, un centru. În-vățăcelul lui sf. Petru, la Roma, sf. Apollinaris a pus bazele episcopatului Ravennei, la 44 p. Chr. El e ocrotitorul, patronul ora-

şului; numele lui îl întâlneşti mereu; ba fu opus lui Petru, în sec. VIII, când, după îndârjită rezistenţă faţă de tendinţele de supremaţie ale papalităţii, — şi în urma contactului cu Bizanţul, încrezută — trebui să cedeze. Şi legendele îl pomenesc. Una din sec. XII spune că arhiepiscopul Reinaldus din Köln i-ar fi luat oasele şi i le-ar fi dus la Remagen pe Rin. Inşă rămăşiţele pământeşti ale lui se odihnesc la San Apollinare în Classe, afară, în câmpia solitară. Aşadar, în acea vreme, când sentimentul religios avea un prestigiu care azi abia se mai poate întrezări, Ravenna se mândrea cu valori spirituale.

Pentru a celebra taina botezului două baptisterii, aveau ravennaţii, căci de două credinţe erau: ortodoxi (sc. catolici) şi ariani. Cele două clădiri rotunde se poate, cum cred unii istorici de artă, să fie înălţate deasupra unor vechi terme romane. Baptistarul ortodox, San Giovanni in Fonte (425), spaţios, e dominat de o cupolă în mozaicuri. Isus, tânăr efeb, până la brâu în apă, Ioan Botezătorul, în haina de capră, iar alătura — obsesie din arta figurativă antică — zeul râului, Iordan, cu nămol în barbă, o urnă în mână din care curge apă. În cerc împrejur apostolii, mozaic ales, bine nuanţaţi. Apoi interioruri de biserici, stilizate, cărţi liturgice, aparatele ritualului. Alte şiruri de ornamente şi de sfinţi. În mijloc, jos, e albia de marmoră şi porfir, mare, pentru botezul prin imersiune.

Tot pe atunci Ravenna a fost ilustrată de împărăteasa Galla Placidia, care mult a pătit şi care mai mult iubea Ravenna decât Roma.

Fiică a lui Theodosiu, când Alaric se năpusti asupra Romei, era acolo; trebui să-l ia de bărbat pe fiul şi succesorul acestuia, Ataulf. Serbări fastuoase se înscenară cu prilejul nunţii: barbarul vizigot, soţ al surorii împăratului roman, Onoriu! O duse în Spania, unde el muri. Se 'ntoarse la Ravenna, căci Onoriu aci îşi împlântase capitala. Iar din motive politice, se căsători cu un general al imperiului, cu Constanţiu, dela care avu pe Valentinian şi pe Onoria şi care muri în curând. Onoriu îi era frate vitreg şi se lăţiră svonuri c'ar iubi-o mai mult decât frăţeşte. Fu îndepărtată la Bizanţ, de unde, după moartea lui, veni regentă lângă fiu-său Valentinian, prea fraged. O ajuta Aëtius. Moare la Roma (450); osemintele îi sunt duse la Ravenna, împlinindu-i-se o dorinţă intimă.

Căci aci, încă în viaţă fiind, îşi clădise un locaş pentru odihna veşnică. Un mauzoleu, cum avură mulţi împăraşi, dela Mausolos incoace şi mai demult dela faraonii Nilului, şi mai demult, dela întâiele pietre aşezate, contra fiarălor sălbatice, peste trupurile celor morţi. Nu mare, căci ea era creştină: ceeace a rămas dincoace să nu miroase a trufie, abia să acuiască o mână de oase trudite; dincolo e lumina, e grandoarea!... Frumos vis de crăiasă creştină să dormi sub boltele acestui mauzoleu, ca sub

un cer instelat!... Te cucerește, decum treci de pe pajiștea ce impresoară San Vitale, închise amândouă. E în cruce latină, având bagdadia brațelor arcuită, iar deasupra centrului cupolă. Prin niște ferestruici de alabastru, datorite de primul rege al Italiei, pătrunde o sleită lumină, căzând pe plăcile de marmoră galbenă înținate în zid, la înălțimea unui stat de om. Lumină moartă. Iar dacă-ți ridici ochii nu te mai sature de azurul bolților: vânat nocturn, călit în foc, presărat cu stele de aur, cu raze lungi. De o intensitate inefabilă... Și tot mai mult intră în tine, în valuri adânci. Sentimentul morții nu mai e revoltă, nici resemnare, ci o liniște calmă, calmă te 'nvăluie; voința pâlpaie și se stinge și nu știi ce profund creștin (ori poate și în sânul altor legi e așa?) se cerne pe tine acoperitor. E sufletul mistic al mormântului Gallei Placidia, care cu glas neauzit, cu ochii nevăzuți te farmecă...

Fu isprăvit la 440 mormântul acestei nefericite împărătese, care cu douăzecișicinci de ani mai înainte, împreună cu alte matroane romane, îndură rușinea de a se scurge într'un corț de triumf de patru ceasuri, pe dinaintea lui Sigerich, urmașul lui Ataulf. E o operă dintre cele de pe urmă monumente de artă muzivă romană. În lunete sunt ss. Petru și Pavel, în togă, cu gestul nobililor romani, lângă doi porumbei cari sorb apă creștină dintr'un vas; apoi de două ori câte doi cerbi, cei din psalm, insetați și ei după izvorul credinței; sf. Laurențiu (unii cred că ar fi Isus) lângă grățiile pe cari a fost martirizat, prelinse de limbile flacărilor. Cea mai de preț e scena Bunului Păstor: Isus între oi, imberb, cu plete 'mbeșugate, — asemuindu-i-se lui Apollon, tânărul zeu frumos — în stânga cu crucea și cu dreapta demierdând o oaie; peisaj stâncos, tufos. E un motiv care se va repeta, acesta al Bunului Păstor, simbol al domniei spirituale... Și pretutindeni o risipă de flori, fructe, frunze, podoabe geometrice, verzi, aurii, roșii, pe fondul întunecat al albastrului sclipitor. Trei sarcofage în trei din brațele mauzoleului: cel mai mare, mai impunător, curbat, acoperit cu solzi de marmură și scobit în trunchiu-i cenușiu, arătând că fusese ornat cu lespezi de piatră mai de preț, se zice că e al Gallei Placidia. Prin sec. XIV se afirmă că se găsea înăuntru un schelet învesmântat în splendide haine femești; poate e o legendă, ca multe altele zămislite în vremea Renașterii. La 1577 niște copii văzură în sarcofag o figură omenească, șezând pe tron. Luminând, ca să lămurească, se aprinse și se mistui. Un contemporan scrie că ceea ce rămăsese făcea impresia unei staturi uriașe; era adevăr: un bărbat, sau erau proporții de fantazie?

Acuma, ori e aci pulberea Placidiei, ori e împrăștiată altundeva în cele patru vânturi, spiritul ei dăinuește în retrasul locaș de repaos. Tradiția spune că în celelalte sarcofage ar fi zăcând Onoriu, fratele și împăratul, Valentinian, fiul și împăratul

și Constanțiu, soțul de-al doilea. Trei în două morminte, va să zică!... Dar ei nu sunt prezenți, aci, căci duseseră o viață nu prea evlavioasă, prăpădindu-și-o pe alte plaiuri. Numai ea, căreia i-a ajutat sf. Ioan Evanghelistul să scape dintr'o furtună pe mare, când se întorcea dela Constantinopol și care apoi i s'a arătat într'o noapte de cucernicie, lăsându-i zălog un pantof, plutește aci, adiere mistică și tristă...

A înălțat și alte biserici, cum e a sf. Ioan Evanghelistul, după un vot, cu minunate mozaicuri. Pe unul se înfățișa furtuna de pe mare, pe podele, înspăimântând pe cel care-l privea. Azi e transformată mult. Era cuprinsă în cartierul imperial. Portalul, de marmură, îi păstrează chipul — păstrat și pe un diptic, la Monza — figurată cu Valentinian și cu Constanțiu, în aspect bizantin, fără odoare.

Astfel Ravenna se încreștina artistic, după cum fusese, încetul cu încetul, încreștinată și bisericește.

Ultimii împărați apuseni, deci, aci își mutaseră capitala, voiau apoi s'o ridice și la rangul de necropolă.

Odoacru, regele Herulilor, după ce la 476 își puse coroana Italiei pe cap, de aci stăpânea.

Insă Ostrogoții porneau să se miște din peninsula balcanică, spre Apus; bizantinii știură cum să-i îndepărteze. După câteva ciocniri nereușite, Odoacru se retrase în cetate. Theodoric își așează corturile în pădurea de pini din apropiere. Trei ani dură asediul. Portul Classis îi fu tăiat lui Odoacru. Poporul începu să murmure. Atunci se predete. Dar fu omorît.

Și stăpân peste Italia ajunse Theodoric, conducătorul Ostrogoților (497—526). Era arian, adecă nega divinitatea lui Isus: un motiv puternic pentru a nu fi bine văzut la Roma, precum și la Ravenna, pe lângă că era barbar, german. Își dădea toată strădania pentru a îmblânzi asperitățile romano-barbare. Răzbi, cât fu în floare, să domineze politicește. Insă rețelele bisericești erau prea încurcate ca să le descurce el.

Zidi un baptisteriu, al Arianilor, decorat, ca San Giovanni in Fonte, cu mozaicuri, azi prefăcute și în parte pierdute.

Apoi ca o afirmare a poftei lui de domnie își făcu un mauzoleu. Nu ca al Placidiei. Decagonal, are două caturi: cel de sus retras puțin, lăsând loc unei galerii și pe vremuri împodobit cu archete și tăblițe de marmură; cel de jos sprijinit pe voinice arcuri romane. În vârf, cupola e un monolit de Istria, gros de un metru. „S'ar părea că numai niște giganți au putut ridica acea stâncă, acoperiș vrednic de un erou al Nibelungilor”.¹⁾ Are o crăpătură dealungul. Multe interpretări i s'au dat: ba că lui Theodoric i se prezisese că va muri de fulger și deaceea s'a

¹⁾ C. Ricci, *Ravenna*, Bergamo, 1903.

astupat cu stânca, însă fulgerul tot l-a lovit; ba că e în urma înfundării tot mai profunde în pământ, sau că ar fi o izbitură de când a fost pusă sus. Oricare ar fi adevărul, mauzoleul e un monument care impune, de model și factură romanică. Germanii își arogă puțin din el: a fost comparat cu tumulusul germanic, iar podoabele de friză în clește cari se întind cât ține cupola, repetate mai jos, ar fi de proveniență ostrogotă.¹⁾ Inșă Theodoric, toată viața lui, bucuros c'a ajuns pe urmele grandiozității romane, lua tot dela ei, îndemnându-și și poporul să facă astfel: portul îi era roman, datinile și le schimbă; ca un imperator la Roma intră în triumf și împărți grâne poporului. Totuș el rămase cu capitala în bine-apărata Ravenna. Aci fu înmormântat, însă călugării îi sustrasera corpul, îngropat după rit arian, pierzându-i-se. Din mauzoleul lui făcură capelă: Santa Maria Rotonda, cum i se zice și azi. Târziu, pe la 1854, nu departe de Rotonda fură găsite niște oase împreună cu frânturi de odoare, cari se extimează ostrogote... O fi, n'o fi?...

Ca propugnator al arianismului, Theodoric avea nevoie de lăcașuri demne. Deci zidește o biserică mare, după model roman, cu trei văi longitudinale, dintre cari una mai mare și mai înaltă, sfârșindu-se în abside rotunde înlătru și poligonale în afară. Văile erau despărțite prin coloane de marmură: în mijloc bărbații, — *pars virorum*; delături femeile, — *pars mulierum*. Terminată la 504, ea fu închinată Răscumpărătorului, apoi, căzând puterea Goților, sfântului Martin. Târziu fură aduse aci osemintele sî. Appollinaris, dela bazilica zisă în Classe, pentrucă acolo erau amenințate de Saraceni și de atunci oamenii îi spun San Apollinare Nuovo. Aceste biserici aveau portice; aci fură schimbate în timpul Renașterii. La 1916 o bombă austriacă trasă de pe mare îl strică; azi e refăcut. E o biserică în care se slujește.

De afară, din corso Garibaldi, nu te atrage nimic: o biserică neînsemnată ca multe altele, cu o campanilă rotundă, înaltă, stil ravennat, din sec. VIII.. Inșă de cum ai intrat și soarele a străpuns murii. Mozaicuri, mozaicuri minuni!... Pe amândouă laturile navei principale fulgere de aur, de azur, de verde, de roșu, de alb; până sub soffito, sus... O vie pulbere scânteietoare... Una dintre cele mai prețioase biserici, fiindcă are aceste pietricele colorate, orânduite așa încât să scoată un efect incomparabil; doar San Vitale și geamia Kahrie din Constantinopol de-i pot rezista. Va veni o vreme când Madonele lui Rafael se vor vesteji, concepțiile titanice ale lui Michelangelo, crăpate, destinate pieirii, se vor smăcina și toate, chiar divina Mona Lisa, vor fi cunoscute numai din copii, însă aceste jucării de piatră vor trâmbița timpurilor triumful creștinismului prea fericit... Se deosebesc aci două

¹⁾ Goetz. *Ravenna*, Leipzig, 1913.

școli, deși la interval de abia o generație: teodoriciană, imaginile de deasupra și dintre ferestre și bizantină, cele de pe pereții nații principale. Sus, pe mâna stângă, de-asupra ferestrelor, sunt treisprezece tablouri cu întâmplări din viața lui Isus: femeia căreia-i curgea sânge, văduva cu cânille de ulei, etc. La dreapta sunt alte treisprezece, reprezentând patimile Mântuitorului. Intre ferestre, de ambele părți, apostoli și profeți. Iar jos... jos e viziunea din paradis! Pentru sârmanii oameni tribulând pe pământul avar, era o iluzie scumpă: reflexul splendorii cerești, a îndepărtatei cetăți a lui Dumnezeu, pe pământ. Fericire făgăduită și întrezărită în zilele de splendidă slujbă bisericească... La dreapta: palatul magnific al lui Theodoric... din el pare că ies cei douăzecișisase de martiri în alb, cu pantofi albi, purtând fiecare câte o coroană, despărțiți prin palmieri — simbolul raiului — în frunte cu sf. Martin, în purpură. Se îndreaptă spre Isus care șade pe un măreț tron de aur țintat cu smaralde și rubine, îmbrăcat în purpură, făcând un gest de binecuvântare grecească și străjuind de patru îngeri înarmați cu lănci. Stânga: cetatea Classis, cu marea și corăbiile... apoi șirul Fecioarelor, douăzecișidouă, printre crini și asodel, în alb, cu pantofi de purpură și o haină de fir pe deasupra, ducând ofrandă coroanele slăvirii... spre Maica Precesta, tronând cu Pruncul în brațe între îngeri; în capul alaiului cei trei magi: Gaspar, violet, Melchior, verde, Balthasar, alb, oferindu-i daruri în vase scumpe... Pe cer licărește luceafărul... Și, repentin, niște magi mici, cu nasul roșu, cu steaua în mână și înzorzonați în hârtii multicolore, îmi apărură, în biserica de acasă, din sat:

„O, Doamne 'mpărate sfinte
Primește a noastră cinste...
„Numele meu e Gașpar,
Șmirnă dau Domnului dar,
Eu Melchior mă numesc...”

Și tare se veseli inima mea de această amintire românească...

Theodoric se obosi mult pentru izbândirea frumuseții acestei biserici. Coloanele, din marmura insulelor grecești, de Prokonnesos se spune că au fost aduse din Roma, dela Villa Pinciana. Era biserica palatului; cunoscută, mai târziu — după *Liber pontificalis* a călugărului Agnellus, din sec. IX, care a lăsat o descriere amplă a Ravenei — sub apelativul *in caelo aureo*. Generalii bizantini, Belisarie și Narses, când ocupară, în numele basileului, Ravenna, după ce schimbară mozaicurile cari nu le conveneau — căci în locul teoriilor de Fecioare și Martiri era chipul regelui ostrogot și al unor curteni de seamă ai lui — suflară aur pretutindeni. De atunci a rămas în nava laterală dreaptă portretul lui Iustinian: gras, cum îl prezintă Procopiu, sensual și cinic, aproape, cu nimbul pe fondul de aur; s'aseamănă cu cel de deasupra ușii împărătești a endonarthexului Sf. Sofii.

Tot prin acele împrejurimi se afla și palatul lui Theodoric. Mozaicurile din San Apollinare Nuovo au două vederi profane: din ele ies Fecioarele și Martirii, de se duc ritmat spre împărăția lui Isus și a Precestei. Sunt cele două cetăți: Classis și Ravenna. Perzistă inscripțiile: *Civitas Ravenna* și *Civi Classis*. Cea din urmă, înconjurată de ziduri crenelate, flancată de un far și o poartă deschisă larg, lasă să se vadă câteva case rotunde și pătrate, cu etaje. Ravenna oferă priveliștea palatului lui Theodoric, — *Palatium*. în mozaic. După cum apare aci, grandios, cu mai multe rânduri, avea o sumă de portice, era bogat decorat cu marmură și mozaicuri, cu frontispicii îndopate de ornamente, înfrumusețat cu turnuri; cu privire spre Adriatică. În pervazul ușilor erau figuri omenești: se mai văd, după prefacerea bizantinilor, niște mâni răzimate de coloane; în ușa cea mare o umbră; se poate să fi fost chiar Theodosie călare. Acum e astupat cu aur.

Approape tot pe corso Garibaldi, se arată un „palat al lui Theodoric“. Din cărămidă netencuită, are două rânduri cu o păreche de balconașe cochete și o loggie centrală; avea de ambele laturi câte un turn, azi prăbușite. Însă alta e povestea acestei rămășițe ciuntite: exarhi, amenințați de Longobarzi și neîncrezându-se în poporul ravennat, își fortificară vechiul palat prin sec. VIII; îl împrejmuiră cu un zid, ca o citadelă. Ceeace s'a păstrat ochilor noștri e o *statio militaris*, intrarea principală în corpul de gardă, în *praesidiumul* faimosului Palat. Recente săpături au dat aci peste niște mozaicuri de toată frumusețea.

Apoi, după Ostrogoți, urmară bizantinii — Belisarie la 532 cucerii Ravenna — cari își lăsară aci locțiitori, exarhi și continuară tradiția artistică, înviorând-o cu elemente noi, — ca apoi și ei să se piardă, în valurile Timpului.

* * *

...După amiaza târziu, am început să-mi deapăn pașii spre San Apollinare in Classe, afară, ca 'ntr'un pelerinaj.

Am eșit pe una din cele șase porți folosite astăzi, pe drumul care duce spre Cervia, peste Răurile Unite. Mahala: case galbene, fără geamuri. Bicicliști mulți; oamenii din partea locului și la munca câmpului își duc sapele în spinare pe bicicletă. Apoi „osterii“, fierari, brutari, pantofari, cu prăvăliile deschise la stradă.

Zi de toamnă târzie. Platanii de pe marginea drumului, arămiți, lăsau nepăsători câte o frunză lată să cadă. Pe câmp era cules tot; locuri bine irigate; pământuri răscolite adânc de plug. O bură de răveneață ce urca lent, întinzându-se. Soarele, îngheșuit de ceață, roșindu-se, dispăru undeva, la margine. Tăcere de mormânt pe întinderile goale. Toată tristeța locurilor se cățara în mine; toată singurătatea intra în mine. Nu mai era nimeni pe lume, numai eu, călător, pășind prin praful slăvilor. Nimic din

splendorile de odinioară ce se 'nvăpăiau în locul dezolării de azi, nu mai vibra. Părăsire.

... Romagna solatia, dulce paese.

Aici n'au fost totdeauna goale, pustii tărâmurile : lume peste lume forfotea. Romani, Goți, Bizantini, Armeni, Evrei, Iliri, Africani. Portul augustan nu mai încăpea corăbiile cari îl făcură să i se zică Navenna. Bazilici, palate se înălțară după vremuri aici. Aur, nestimate, brocarturi, sclipeau ca soarele. Orgolii, mizerii, patimi se frământau unde crește iarba... Nimic, doar o negură care te face să le simți acestea și nu te lasă să străvezi limpede.

(Va urma).

AUREL DECEI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Simplicissimus

descriind Maramurășul de pe la anul 1650.

Abia de curând am putut ceti o carte despre a cărei existență de mult aveam știre. Vorba este despre

Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus vorstellend seinen wunderlichen Lebens-Lauff und sonderliche Begebenheiten gethaner Reisen. (Etc.)

Cartea s'a publicat în anul 1683. În anul 1854 a retipărit-o Dr. Iohann Cristian Seitz, în Lipsca, la editorul Otto Wigand, care-și făcuse o specialitate din studiul Austro-Ungariei și a țărilor vecine.

Despre cartea aceasta cunosc numai studiul lui Groch Román, cu titlul *A magyar Simplicissimus*, publicat în *Egyetemes philologiai Közlöny* (1880, p. 377—410, 460—510).

Studiul lui Groch se ocupă cu înglobarea operei la curentul literar european, căruia conștient i se adaoase; și cu aspectele geografice și istorice pe care autorul anonim le-a depus în opera sa. Firește pe Groch l-au interesat mai ales părțile privitoare la Ungaria și la Unguri.

Autorul, al cărui nume încă nu s'a descoperit, este un Silezian german; născut în Breslau sau prin prejur. Orfan de părinți, băiat de 6 ani, el plecă în lume. Aventurile sale fac deci tot cuprinsul cărții.

Indemnat de amici el își descrie călătoriile sale prin Silezia, Polonia, Ungaria, Turcia ungurească, Ardeal și Turcia sudică, până la Constantinopol; apoi în Orient.

Călător pătimaș, om cu oarecare studii, autorul a învățat și limbi: latinește, slovăcește, polonește, mai puțin ungurește, câteva vorbe grecești. Ceeace lui Groch Román i-a scăpat din vedere este că, după propria afirmare, el știa și românește;*) ceeace în-

*) Opera, p. 201.

semnează că s'a putut înțelege deadreptul cu Românii printre care a trăit.

A doua publicație a lui este

Türkischer Vagant, oder: Umschweiffend Türkischer Handels-Mann, welcher eine Reise mit zweyen türkischen Calogers (szerzetes) und drey griechischen Kauff-Leuthen im Constantinopeln angetreten und durch Aegypten, das gelobte Land: item, auf dem Euphrat durch die sandigte Wüsten Arabiens und andere viele türkische Örther mehr kommen. Endlich nach 3 Jahren wiederum in die Christenheit gelanget. Um wunderliche Begebenheiten begierig und nützlich zu lesen. Gedruckt in Jahr Cristi 1683.

Această scriere nu am găsit-o încă.

Scrierile lui Simplex (cum își zice el în cursul povestirii) descriu lucruri și stări văzute, pățite. Tabloul general al Ungariei reese barbar; ici-colea se aude și câte o vorbă bună.

Maramurășul, pe care-l descrie ca viețuitor mult timp acolo, era tot atât de barbar. Descrierea Maramurășului este, pentru noi, un *document* cultural, despre care orice Român face bine să ia cunoștință. După alți vreo 130 de ani Maramureșul a fost descris de un arhiduce austriac (1810); comparând descrierea dela 1680 cu cea dela 1810 se poate constata că progresul Maramureșenilor a fost neînsemnat. Pe la 1810 Evreii se așezaseră, destul de număroși, în Maramurășul pe care apoi l-au stors, împreună cu clasa suprapusă. Ceeace va reeși limpede și din alte descrieri culese din reviste vechi, pe care le voi publica pe rând (aiurea).

Urmează traducerea și extrasele.

Din capitolul XXV.

„*Spre Transilvania* nu pot călători două, trei sau patru persoane, cum călătoresc calfele prin Germania; ci călătoria se face cam de câteva ori pe an, în mare tovărășie, cu bunuri sau cu alte vreo cincizeci căruțe maramurășene.

„Călătoria aceasta este foarte primejdioasă, fie din pricina Turcilor, Sârbilor trădători, Martaloșilor vânzători de creștini, fie din pricina animalelor sălbaticice, cum sunt: urșii, de-ale căror capete, în unele sate, sunt împodobite toate coperișele caselor, spre semn despre căți urși au pușcat proprietarii acelor case; cum mai sunt vulturii; cocorii ce se reped bucuros omului în față; șoimii cei mari; și porcii sălbatici, dar și cei de casă, mai ales toamna, când sunt puși pe ingrășate și când nici porcarii nu sunt siguri de viața lor; și multe sute de purcei sunt îngropați de vii, deoarece se știe că, îndată ce porcului i se întâmplă ceva și el guiță, toată turma aleargă grohăind puternic și mânios, ca

să-l ajute; iar ce întâlnesc atunci în mânia lor grohăitoare, dacă nu fuge îndată, ei apucă și taie cu dinții și adeseori sfășie și pe om, chiar și calul. Deaceea porcarii sapă multe gropi în pădure, așa că, îndată ce scroafa fată, ei pot să îngroape iute purceii și astfel, din cauza guițatului nu se mai poate naște între ei nici o revoltă ori îngrămădire și nu pot ajunge, prin aceasta, în pri-mejdia vieții.

Și pe-aici se află foarte multe jivine: șerpi, broaște râioase, vipere, șopârle și alte soiuri de viermi spurcați. Dar și împotriva acestora sunt multe paseri, care mistue astfel de jivine; și apoi nu se găsește aproape nici o casă, care să nu aibă patru, cinci, și mai multe, dar cel puțin două cuiburi de barză. Berzele sunt așa de blânde, că intră în case, intră și pe ferestre; iar pe sub băncile din casă, pe unde sunt găuri, pândesc vipere, ca pisicile, când simțesc vre-un șoarece. Și pe-acolo berzele, rândunicele și cocorii, ca și vulturii, rămân și peste iarnă, pe lângă bălți, *precum însumi am văzut*; dar sunt jumătate bolnave și petrec împreună în cete.¹⁾

Călătoriam acum prin acest pustiu Maramurăș plin de vite și sare; și ajunserăm la Săcui, la marginile Transilvaniei, unde contele meu avea moșie mare, castele, sate... (Pagina 168—169).

Din capitolul XXVI.

(*Dupăce Simplex și-a schimbat stăpânul, el continuă, în capitolul următor, XXVI, a povesti cum s'a despărțit de contele său și ce bine i-a făcut noul stăpân.*)

„Dar iarăși căpătaiu un domn bun, cu care, dacă nu avea oaspeți deosebit de nobili, împreună prânziam la masă. Afară de aceasta mai aveam un *officium*, ca scriitor sau administrator la ocnă de sare; leafa mi s'a ridicat astfel, anual, la 500 de florini ungurești, fără a socoti lucrurile *accidentale*. Stăpânul meu încă avea moșii foarte multe, mai ales în țara Maramurășului, cu o mulțime mare de vite, bivoli și ocne de sare bogate, până la care și noi *ordinari* călătoriam în fiecare lună. El avea și o herghelie mare, care era jumătate sălbatecă, deoarece iarna și vara alerga într'un câmp cald și împresurat de natură cu bălți. În fiecare an se alegeau caii de patru ani, cari apoi erau ținuți la curte ori se vindeau. În grămadă, în mers caii erau foarte blânzi, dar pentru a-i îmblânzi și domestici, trebuia să-i prindem cu frânghii, și treptat-treptat să-i îmblânzim prin obosire. Și pe-aici este obiceiul de a-i vinde perechi.

Boii rămân iarna și vara în câmp ori în pustii, care s'ar fi întinzând pe vreo sută de mile de drum, între Ungaria, Ardeal,

¹⁾ Nota editorului explică (p. 215): Din cauza bălților mari și-a amfibiilor trăitoare în ele Ungaria este un raiu.

Muntenia, Moldova, Ucraina și Polonia; dar cam tot la cinci și jumătate (mile) se află câte un sătuleț ori cătun, fiind vecine cam câte o zi de cale; ele-și au cele mai multe lucruri ascunse în gropi, supt pământ; și se țin de legea grecească; sunt îmbrăcați rău, anume: ei poartă cămeși largi, cu mâneci largi, lungi până la buric și, ca niște saci, deschiși, albi, lungi până la încheeturi, pantaloni largi de pânză; iar pe tălpi o bucată de piele crudă, care-o numesc *chirze*, nu papuc; ei poartă capul gol și au mustăți și bărbi lungi, pe care nu le rad.¹⁾

Funtul²⁾ de carne sau de pește costa pe vremea mea un *pfennig*. Dar măcelăria lor este foarte sălbatecă; deoarece ei prăbușesc vita, apoi o târăsc pe pae împrăstiate; și cât cere omul, atât belesc pielea și taie din vită și apoi iarăș acoper tăetura cu pielea. Aceasta așa ține până la cel din urmă sfert; și abia după aceasta se jupoaie toată pielea; să vezi așa ceva, este chiar scârbos.

Slujitorimea lor nu slujește pentru bani ori pe an; ci slujile slujesc pentru boul al cincilea, al șaselea sau al șaptelea; și după atâtea și atâtea veri; tot astfel servitoarele slujesc pentru vaci, oi și porci.

Adeseori se 'ntâmplă ca unii servitori și servitoare să se convingă reciproc să se căsătorească unii cu alții; și au voie, ca 'n pustii, de câțiva ani mai înainte, să-și facă gropi în pământ și colibioare, de asupra cu stuh, precum și păreți îmbrăcați cu trestie și lut; iar după ce și-au sfârșit slujbele de vară își iau vitele astfel câștigate și clădesc un *quasi-sat* nou, propriu. Dar ei tot își au domnul lor ereditar și nu trăiesc fără autoritate. În satele lor eu nu am întâlnit nici o casă să fie lungă cât doi bărbați; și nu este nici o noutate, ca, sculându-se omul dimineața, să-i zacă la picioare două sau mai multe vipere și ca ele să se șteargă de picioarele lui, deoarece ele sunt bucuroase să se încălzească de pielea omului.

O parte din oamenii aceștia sunt calvini; sunt și ariani; precum mai mult ariană este întâia cetate a Transilvaniei, Clujul.³⁾

În multe sate, în loc de turn, am găsit și am văzut câte un copac mare cioplit, care 'n vârf avea o furcă. Între coarnezle furcei atârna un clopoțel. Acesta era sunetul de clopot ori turnul clopotelor! Lângă turnul acesta se afla un șopron acoperit cu paie. Acesta nu era numai biserica lor, ci și șura întregului sat.

De când sânt, popor mai dur ca 'n Maramurăș nu am văzut, mai ales cel de religia grecească. Popii lor sunt egali cu norodul, ca port și ca gospodărie țărănească; și între ei și oamenii de rând alt *respect*, altă deosebire nu-i decât doară că ei știu să

¹⁾ *Kirze* este exact *cârță* (cuvânt explicat de dl prof. Dr. N. Drăgan ca derivat din slavul *Krpica* cârpă, obeală).

²⁾ Așa i se zicea *Pfund*-ului german și în copilărie mea încă.

³⁾ Arian = unitar.

cetească și să scrie și că poartă părul lung, pe când oamenii de rând se tund.

Odată am văzut vreo sută de căruțe cu sare; *diaconul* mâna boii carului său ca și ceilalți; și i se 'ntâmplă ca roatele dinainte ale carului din față să dea într'o mlaștină. Atunci țăranul cel mai deaproape strigă pe diacon să ajute, zicând: „*Diacone, by tunctionessu!*”¹⁾ adecă: Diacone, ajută-mă să ies din noroiu. El sări îndată și-i ajută, dar se și murdări binișor, de ceeace însă nimic nu-i păsă.

Adeseori eu am glumit cu oamenii aceștia foarte simpli; cu diaconul bovin am voit să discut chestiuni religioase, dar înzadar am voit; eu îl întrebam *alb*, el răspundea *negru*; se lăuda numai cu cele două posturi mari, anuale și cu slujba ce-o fac de câteva ori pe an, când s'adună și el le predică. Întrebaiu: Ce le-a predicat? Atunci el mi-a arătat o carte și-a zis: *Asta!* Și astfel aflăiu că el numai cetia predica. L-am mai întrebat: De ce nu învață predica, să o spună pe de-arostul? El îmi răspunse *nu*, pentrucă de-ar spune-o pe de-arostul, oamenii nu l-ar crede, pentrucă sunt oameni ticăloși, dar buni văcari.

Despre studiile sale mi-a spus, că 'n tinerețele sale tatăl său l-a 'nvățat să cetească și atâta știe și că 'n viitor și el va învăța pe copilul său cetirea, pentruca, după el, copilul să se facă diacon.

La alte întrebări mi-a răspuns așa de bălțat, încât a trebuit să-i dau pace, ca oricărui ignorant.

Oamenii aceia simpli ne stăteau adeseori în față, căscau gura și ziceau: „*Diacone, apără-te, că noi te-ajutăm, dacă el va fi prea grosolan ori se va 'ntrece cu vorba*”. Și adesea a trebuit să plec dela acei nătărăi rușinat și bațjocorit, altfel m'ar fi bătut; dar uneori tot au răs de mine.

Despre Transilvania Simplex spune puține lucruri: Este bogată: Sibiiul se poate numi capitala țării; în Sibiiu nu se primesc cetățeni români ori unguri, ci numai nemți. Dar Nemții vorbesc și ungurește și românește.

Din capitlul XXVIII.

(Extras).

Ajungând să vorbească și despre alianța lui Rákoczi cu Voevodul Moldovei (numit totdeauna *Stephan Wayda*), Simplex constată descurajarea poporului după nereușita lui Keményi Iános în Polonia și după înfrângerea ce Turcii i-o procurară lui Rákoczi. Rákoczi își salvă averile ducându-le la Patak. Dar Ștefan-Vodă?

Ștefan-Vodă nu se putea duce atât de departe la Patak; cu ajutorul unor robi turcești Vodă și le duse în pasul Oituzului (zis, după Simplex, și „Muntele tăăresc”) și le îngropă și zidi acolo. Ștefan Vodă, ca să asigure de indiscreții locul de taină,

¹⁾ Vorbă slavă. G. B. D.

în care-și zidise averea; a tăiat capetele Turcilor care-i căraseră până acolo averile. Numai el și fiul său știau unde se află ele, Ștefan Vodă, plecând din Cașovia, să-și desgroape averile, luând cu sine ostași recrutați din Nordul Ungariei, a plecat și Simplex, autorul scrierii de față, în rang de trâmbițaș bine plătit (în aur). Mercenarii au trecut prin Maramurăș, până la Oituz. Gloată cea mare rămase în vale, de pază; Vodă, căpitanul trâmbițașului și vre-o sută de oameni se urcară în munte, unde comora de monete de aur și pietre scumpe a fost strânsă în saci de dus pe cai. Salvarea averilor nu a reușit fără incidente, deoarece o ceată de Turci și Tătari sosi și încercă să împiedice lucrările. Simțind că dușmanii nu sunt dispuși a-i urmări, mercenarii se opriră să-și mai răsuflă caii și să-i hrănească cu pâine frecată 'n sare (*mit Salz gerieben Brod*). Pe drum s'a încercat un furt, care a și reușit. Abia după ce a sosit în Oradia-mare a căpătat și Simplex douăzeci de galbeni din acel furt.

Din capitoul XXX.

(Extras).

Rămas iarăși fără slujbă, Simplex întâlnește un fost conșcolar (în Leutschau), nobil, „cași mine“, dar acela îmbrăcat bine.

Conversația între ei:

Acele: *Zi te Kurafia mikoras Trometasch wajon!*,¹⁾ adecă: Mă, blăstămat fecior de curvă, tu ești trâmbițaș? La Unguri aceasta-i vorbă frățească și de prietenie, explică Simplex.²⁾

Acela: Ce stăpân ai tu?

Simplex: Acum nici unul; ci aștept să văd cum se vor sfârși vrăjbele astea.

Acela: Frate, vino călare cu mine; eu am un domn nobil, bogat, mare; și sânt secretarul lui de taină; și el tocmai de un trâmbițaș are nevoie.

Simplex primi și a ajuns astfel trâmbițașul lui Barcsai, despre care secretarul spunea că îl vor căuta și îl vor găsi în Alba-Iulia. Travestiți în haine țărănești ei plecară, peste Maramurăș, la Ardeal. Simplex trecea acum Tisa a *treia* oară, se afla a *treia* oară în Ardeal; deci *cunoștea* bine regiunile pe care le-a descris. De-aici ajunse, cu Barcsai, în Constantinopol, unde se bolnăvi și trebui să rămână, când Barcsai plecă înapoi.

Acațiu Barcsai a fost principe al Ardealului în anii 1658—1660. Deci Simplex prin anii 1657—1658 i-a fost slujitor. Deci, mai departe, tablourile descrise de el reprezintă stări dinainte de 1657/8; din *prima jumătate a secolului XVII*.

G. BOGDAN-DUICĂ.

¹⁾ Așa scris Simplex

²⁾ Pagina 192.

Cea mai veche „slavoslovie“ („doxologie“) românească.

Sub titlul „*Manuscrisul liceului grăniceresc „G. Coșbuc“ din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*“ în Dacoromania, III, pp. 472—508, am descris pe scurt acest manuscris și am insistat apoi asupra unor chestiuni de limbă, fără a mă opri la singuraticile texte și la studiul lor, lucru pe care l-am lăsat pentru altădată.

Cum am spus atunci, judecând din filigrana hârtiei, manuscrisul, care astăzi cuprinde 109 foi de format 8°, a putut fi scris între anii 1640—1650. El însă este o copie de pe altul scris pe la 1600. E greu de spus acum dacă acest din urmă a fost manuscrisul original ori era și el numai o copie.

Dintre numeroasele texte cuprinse în acest manuscris, cum am arătat în studiul citat, cele mai importante sunt fragmentele din psalmul 33 al lui David, „Stihirea Sfântului Ioan cel Nou din Suceava“ și fragmentul din „doxologia cea mare“. Ele par a alcătui un întreg, păstrându-ne, împreună cu un alt fragment din doxologia cea mare, care se găsește pe pp. 218—221 ale Codicelui Sturdzan, rămășițele *celui mai vechiu text liturgic în limba română*.

Fragmentul din psalmul 33, care putea face parte dintr'un text liturgic, este o copie schimbată foarte puțin, numai cât cerea o mai ușoară înțelegere și nevoia de alcătui un text uniform în terminologie, a celui mai vechiu text de psaltire românească. Comparația cu Psaltirea lui Coresi și cu Psaltirea Scheiană ne-o dovedește cu prisosință. Redacția noastră totuși este mai aproape de cea a lui Coresi decât de a Psaltirii Scheiane care este rotacizantă, deci foarte probabil s'a alcătuit avându-se în vedere textul celei dintâiu. Firește, acest lucru a putut să se întâmple

numai înainte de a se începe tipărirea seriei de cărți Rákóczyene, după care ar fi trebuit să se aibă în vedere textul psalmilor traduși și tipăriți în acestea. Despre psaltirile tipărite după 1651 nu poate fi vorba în nici un caz.

Că manuscrisul, despre care vorbim, a trebuit să fie copiat de pe unul scris înainte de 1640 și foarte apropiat de 1600, ne dovedește, între altele și fragmentul de doxologie păstrat în Codicele sturdzan care, deși în parte este scris cu rotacism, trebuie să fie continuarea textului de doxologie păstrat în manuscrisul nostru, căci are și el pe acel caracteristic „sfinției sale” (p. 218) în locul „Domnului” sau „lui Dumnezeu” al psalmului 33 și al părții de doxologie păstrat în manuscrisul de care ne ocupăm. Iar relativ la acest fragment Hașdeu, *Cuv. d. bătr.*, vol. II, p. 213—214, ne spune că: „la 1619 fragmentul aparținuse deja lui popa Grigorie” și că „Este dară cu puțință... să se fie scris chiar cu mult înainte de 1600”.

Limba arată de asemenea o proveniență apropiată de secolul XVI, nu numai în privința formelor și a lexicului, care sunt tot așa de vechi ca și ale lui Coresi, ci mai ales în aceea a lipsei aproape consecvente a lui *pre* de la acuzativ, semn că în original acesta lipsia pretutindeni.¹⁾

Cele trei texte amintite, precum și cel cu titlul „Cuvântu de toate darurile s[vl]intei beserici, carele ce sântu (ff. 73 r°, 11—78 v° 18),²⁾ m’au îndemnat să cred că în legătură cu *Liturghierul*, a cărui existență se găsea indicată, Coresi a trebuit să tipărească și *Rânduiala diaconstvelor*.³⁾ Dar toate aceste 4 texte împreună nu alcătuiau un întreg destul de întins ca să fi putut judeca dacă avem de a face cu un *Liturghier* propriu zis, cum este acel al lui Dosofteiu tipărit la Iași în 1683,⁴⁾ cu un *Ciaslov*, ori cu un *Diaconariu* de felul „*Rânduialii diaconstvelor și cu a văzglășeniilor*, care să zic la liturghie, și rânduiala vecerniei, și cu a utrăniei scoase și tocmite di pre limba slovenească, pre limba rumânească”, tipărită în Bălgrad în anul 1687.⁵⁾ Psalmi se găsesc adecă și în *Liturghiere* și *Diaconare*.

1) Asupra timpului când s’a ivit *pre* la acuzativ cf. articolul „Despre *pre* la acuzativ” a-l d-lui S. Pușcariu publicat în *Dacoromania*, II, pp. 565—581, unde se discută amănunțit și lucrările scrise mai înainte asupra acestei chestunii sau care se ocupă în treacăt de ea: St. Stinghe, *Die Anwendung von pre als Akkusativzeichen*; I.-A. Candrea, *Psalt. Sch.* etc., vol. I, pp. CCI—CCII, și I. Bărbulescu, *Vechimea acuzativului cu „pre”*, în *Arhiva* din Iași, XXVIII (Iulie 1921), nr. 1, pp. 49—52.

2) Și pe ff. 42 b—44 b ale unui *Diaconariu* din sec. XVII, reproduse de Gaster, în *Chrestomatie*, vol. I, p. 244—245, se vorbește de odăjdiile bisericesti.

3) Vezi mai amănunțit *Dacoromania*, IV, pp. 87 și 913—915.

4) Vezi I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia rom. veche*, v. I, p. 262.

5) *Ibid.*, p. 280.

Presupunerile mi s'au dovedit intemeiate. Dl N. Sulică, a avut norocul să descopere un exemplar din *Liturghierul și Diaconarul* lui Coresi, în fruntea paginii întâiu a căruia se găsește titlul „*Tocmeala slujbee dumnezeiască întru ia și diiac[ol]nstvele*“. D-sa a publicat și un interesant studiu asupra acestei cărți: „*O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea: liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov, în 1570*“, în revista „*Șoimii*“, III—1927, nr. 9—10, pp. 24—38 (și în extras, Târgul-Mureș, 1927).

Dl Sulică, nu publică însă decât trei mici mostre de text, așa că nu ne dă puțința să facem comparația între textul păstrat în manuscrisul nostru și cel al lui Coresi. Adresându-mă deci personal d-sale în privința „slavosloviei“ sau „doxologiei“, mi-a răspuns că această parte, din nefericire, nu s'a păstrat în exemplarul descoperit de d-sa în care lucrarea lui Coresi a rămas numai fragmentar. Pentru acest motiv, ca să contribui cu o întregire, cred că merită să o dau publicității, chiar înainte de a publica întreg manuscrisul, deși este vorba de o copie ulterioară.

O public întregită cu textul lui Hasdeu, după ce dau mai întâiu „*Stihirea Sfântului Ioan cel Nou din Suceava*“, care-și are și ea importanța ei pentru noi.¹⁾

Având în vedere nevoile tipografice și publicul mare căruia i se adresează această revistă, am întrebuițat o transcriere apropiată de scrisul nostru actual.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Textele:

1.

*Mărire și acum, glas 6. Stihirea Sfântului Ioan cel Nou din Suceava...*²⁾ Veniți creduții astăzi în strană, să ne înpreunăm dulce, și curat să târguim, și întru Sf[i]nți în toți laudată, și curată Maica lui H[risto]s, prazdnic să cinstim, și să grăim: bucurați-vă, Ap[ol]s[ol]li slăviți, și proroci și măcenici, și sf[i]nți ceia dentăe. Bucurați-vă prepodobite săboară diriapte, bucurați-vă curate strane muerești, și pe H[risto]s în toată lumea rugați, tărie împăratului, spre vrăjmaș dăruire,³⁾ și sufletelor noastre mare milă.⁴⁾

¹⁾ Asupra vieții și petrecerii Sfântului Ioan cel Nou din Suceava, vezi Varlaam, *Carte românească de înuțătură*, Iași, 1643, t. II, pp. 79—85; *Viața Sf. Ioan cel Nou dela Suceava, scrisă în limba slavonă de Mitropolitul Grigorie Țamblac* și tradusă de Ep. Melhisedec, în *Revista p. arh. și ist.* a lui Gr. Tocilescu, a. II, vol. 3, pp. 163—174; S. Fl. Marian, *Sf. Ioan cel Nou*, București, 1895; Dr. F. Zieglaue, *St. Johannes Novi von Suczawa*, Czernowitz, 1897; *Österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild*, I. Bukowina, pp. 226—227; Dr. I. G. Sbiera, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 856.

²⁾ Slavonește.

³⁾ Probabil în loc de dăruifi.

⁴⁾ Textul se găsește pe f. 106 r° și v^o.

[*Și acum, glas 2.* Preablagoslovită ești născătoarea lui Dumnedzău,] că s'au înpeșițat den tine, și iadul l-ai predat (= „prădat), pre Adam întorseși, giurământul spârseși, pre Eva slobodziși, și moarte omoriși, noi toți inviem. Derept aceia ție strigăm: bl[ago]s[lo]vit esti H[risto]s Domnedzeul nostru, fie voia ta așe.

Slava Domnedzăului den sus, și pre pământ pace, și întru oameni bună voia.

Lăudămu-te, binecuvântămu-te, închinămu-ne ție, și te mărim, bine-ț mulțemim, prentu mare slav[a] ta.

Doamne, împăratul ceriului, Doamne, fiul părintelui, luași păcatele lumiei, miluește noi, cea ce au luat păcatele lumiei.

Prîimește rugăciune noastră, ce au ședzut de derepta tatălui, miluiaște noi, că tu ești unul sv[ă]nt, tu unul domnul, I[su]s H[risto]s, întru slava lui Dumnedzău și a părintelui, adevăr.

În toate dzilele binecuvântămu-te, și lăudăm numele tău în veci de veci.

Doamne, că până fuseș noao den rod în rod eu dziș, Doamne, miluești[e]-mă, și vende[că sufletul meu că greșiuu ție,

Doamne, cătră tine scăpaiu, învață-mă să fac [voia] ta, că tu ești Dumnedzeul meu, că de la tine izvorul vieției, întru lumina ta [vă]dzu lumină. Adugi mila ta celora ce știu presv[i]nția ta.

Asemeniadză-ne, Doamne, întru dzua aciasta, fără păcate să ni ferim noi.

Bl[ago]s[lo]vit ești, Doamne, [D]umnedzăul părin[ți]lor noștri, și [lăudat și preaslăvit e numele tău în veci, adevăr.]¹⁾

Continuarea din *Codex Sturdzanus*, pp. 218—221 (B. P. Hașdeu, *Cuv. de bătr.*, t. II, pp. 215—216):

Glas 8, slava. Slava tatălui și fiului și d[u]hului sv[ă]nt. Ușa de pocăință deschise-se, de-viață-dătătoare. Mărecă amu sufletul meu cătră besearca sv[ă]nției tale, besearca noastră, trupureror (= „trupurelor”) curățirea de toate spurcăciurile, însă cât ești²⁾ curățitoriu și dulce ogoditoriu, și milosirdu.

Și acum și purure în veciia de veacu. La spăsănie cărare dereasă-ne a lui Dumnedzeu Născătoare. În [s]purcăciune amu spurcămu-ne sufletul în păcate și în părăsire amu lăcuită Tot cearam a ta rugăciune să ne izbăvească de toată necurăția.

Glas 6. Miluiaște-ne, Doamne, după mare milostea ta și după multul ești²⁾sugului (= „ești²⁾sugului”) tău miluiaște noi.

Multul a loru meale lacrimi, cugetat-am întru mente, tremurau în frica ta dzi de giudețu, însă ne nădădui[m] milostiei, dulce-ogodeei tale.

¹⁾ Textul se găsește pe ff. 108^r—109^v.

²⁾ Pare a fi corupt în loc de: „însu că tu ești nouă...”. — N. D.

Ca D[a]v[i]du strig miluiaște-ne, Doamne, după mare miloste ta și după multul eștinșulgului tău curățiște multul greșaleloru noastre.

Slava, glas 2. Dereptu Ap[o]s[to]li rugăm multu-milostiv Domnul, curățește multul păcatelor noastre.

Și acum. ¹⁾ Dereptu a lui Dumnedzeu născătoare rugăm multu-milostiv Do[m]nul, curățește toate greșaleloru (= „greșalele”) noastre și miluiaște noi.

Miluiaște noi, Doamne, după mare mila ta și după multulu eștinsugului (= „eștinsugului”) tău curățește toate greșalele noastre, și miluiaște noi.

Isus învise ²⁾ den mormântu, cum dzise mainte, și dărui lume cu mare mesereare.

N. DRĂGANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁾ Slavonește

²⁾ Aci la margine adaus: glas. — Nota lui Hașdeu.

Hesiod.

Lucrări și zile.

*Ale Pieriei Muze vestite prin cântecul vostru,
Haide încoace, grăiți, preaslăvind pe măritul vost tată.
El împărțește la oameni și faima și lipsa de faimă :
Sântem vestiți sau umili datorită voinței lui Joe.
Lesne pe om îl înalță și pe înălțați îi coboară ;
Lesne 'njoșește pe cel glorios, pe umil ridicându-l ;
Lesne pe strâmb îl îndreaptă și-apasă pe cel ce e mândru
Jupiter, norilor domn, ce 'n supremul văzduh locuește.
Vezi de-mi ascult' a mea vorbă : dreptatea 'n pricini urmărește-
Tu. Iară eu voi vorbi cu Perses curat adevărul.*

*Nu-i pe pământ doar un fel de râvnă, ci feluri se află
Două : pe una din ele o 'ncuviințează 'nțeleptul,
Însă cealaltă-i de-ocară. Ci ele frământ' al nost suflet.
Cea de pe urmă războiul ne-aduce și crunta gâlceavă
Nenorocită. De nimeni ea nu e cinstită, ci sfada
Noi de nevoie-o cinstim, căci așa fu a zeilor voe.
Ci pe cealaltă-o nascu mai 'nainte al Nopții 'ntunerec,
Iară Cronidul, în cer locuind, temelie o puse
Lumii, spre-a fi de folos muritorilor, înspre mai bine.
Ea și pe cel mai retrebnic din oameni la muncă-l îndeamnă,
Căci când un om fără lucru își vede vecinul cu stare
Gospodărind, semănând și arând ca să-și strângă avere,
Face la fel cu vecinul. Și râvna aceasta e bună.
Faur cu faur se 'ntrece și-olarul se 'ntrece cu-olarul,
Bradul de brad pismuit e, sărac pe sărac pizmuește.
Perses, tu sfaturile-astea în inima ta ți le sapă :
Sfadă, de rele voioasă, să nu-ți depărteze de muncă
Sufletul tău, privitor la certuri, în târg când ascultă.
Pentru proces și județe puțin timp doar are acela
Care 'n hambare n'a strâns pentr'un an la 'ndemână bucate,
Roade aduse de glie, prinos al Demetrei bogate.*

Când ai din astea belșug stăruiește 'n princini și gâlceavă
 Pentru străine averi. Însă ție a face în asttel
 Nu îți e îngăduit. Ci noi să curmăm mai pe urmă
 Cearta 'ntre noi prin dreptate, ce-i darul de frunte-al lui Joe.
 Nu de mult noi moștenirea 'mpărțit-am. Ci tu jecmănit-ai
 Mult de la mine, ungând din greu pârcălabii de daruri
 Inghîțitori cari, nerozii, pretind c'au făcut judecată,
 Fără să știe cu cât e mai mult jumătatea ca 'ntregul,
 Nici ce foloase de seamă ne dau asfodelul și nalba.
 Zeii-i orbiră pe oameni de nu mai știu hrana să-și afle;
 Altfel, ușor doar cu munca de-o zi tu puteai pe 'ntreg anul
 Hrană 'ndeajuns să câștigi, fără pic de-osteneală agățându-ți
 Plugul de horn să se afume în grindă, lăsându-ți catării
 Harnici și boii în pace, să se odihnească în voe.
 Jupiter însă ne-ascunse focul, cuprins de mânie
 Fiindcă pe el l'inșelă Prometeu cel cu mintea isteată;
 Iată de ce el scorni necazuri cumplite la oameni.
 Focul ne-ascunse deci Zeus. Dar iar Prometeu pentru oameni
 De la 'nșeleptul Cronid îl fură 'ntr'o vergea găurită,
 Fără să bage de seamă voiosul de trăsnete Joe.
 Joe, de nori strângătorul ce astfel îi zice-n mânia-i
 O, tu, născut din Japet, priceput deopotrivă în toate,
 Te-ai bucurat că furat-ai focu 'nșelând al meu cuget?
 Spre nenocrocul tău ți-va cât și-al viitorilor oameni
 Căci le voi da 'n loc de foc o năpaste de care cu toții
 S'ar bucura 'n al lor gând, îndrăgiți de năpasta ce-i paște.
 Astfel vorbit-a răsând al zeilor tată și-al nostru
 Și-a poruncit lui Hefestos vestitul s'amestece iute
 Apă și lut și'n acesta să pună și glas și tărie
 Ca și de om și să-i dea un chip cu zeițele-asemeni,
 Tânăr și fermecător. Apoi poruncit-a Atenei
 Ca meșteșugul s'o 'nvețe de-a țese 'nfloritele pânze
 Și să-i reverse pe cap auritele Venerii haruri:
 Dorul cel mistuitor și iubirea ce trupul topește.
 Și poruncit-a lui Hermes, călăul lui Argus, să-i dea
 Suflet sfruntat de cățea și înșelătoare năravuri.
 Astfel grăi și aceștia 'mpliniră porunca lui Joe.
 Hefestos schiopul îndată din lut, după statul lui Joe,
 Trup plăsmuit-a asemeni la chip c'o sfielnică fată.
 Zea Minerva, cu ochi de azur, o găti și o 'ncinse.
 Apoi divinele Grații și Induplicarea slăvită
 Trupu-i gătesc cu-aurite brățări, iară Hore cu mândre
 Plețe o incununară cu flori ce răsar primăvara.
 Toată podoaba pe trupu-i de Atena a fost potrivită
 Iar vestitorul Mercur, călăul lui Argus, în cuget
 Pusu-i-a amăgitoarele vorbe, minciuna și firea

*Inșelătoare, cum Joe spusese. Dar ea inzestrată
Fuse cu glas de-al zeilor crainic, care Pandora
A botezat-o, fiindcă toți zeii din cer îi dădură
Daruri, ca ea să ajungă năpasta isteșilor oameni.
Iar după ce isprăvi viclenia cea primejdioasă,
Hermes, al zeilor crainic, fuse trimes de-al său tată
Darul acesta să-l ducă lui Epimeteu. Iar acesta
Iși aminti ce i-a spus Prometeu, ca nici când să primească
Dela olimpicul Joe vre'un dar, ci 'napoi să-l trimeată.
Ca să nu cadă vre'un rău pe capul sărmanilor oameni,
Totuși el darul primi și rău-l simți suferindu-l,
Căci mai 'nainte trăiau pe pământ omeneștile neamuri
Fără necazuri și rele și fără de trudnica muncă,
Fără de boli dureroase ce-aduc bătrânețea cu ele.
Oamenii 'ncep de atunci să 'mbătrânească 'n necazuri.
Ci 'ntr'o parte capacul butoiului dându-l Pandora,
Relele toate zburară spre-a omului nenorocire.
Numai Speranța 'năuntru rămase aproape de buza
Vasului făr' a zbura, căci la loc împinsese capacul,
După voința lui Joe, de nori strângătorul, Pandora.*

(Frag. v. 1—100).

Trad. de ȘTEFAN BEZDECHI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Diamantul lui Falco.

Poporul își schimba stăpânul. Pumni amenințatori se ridicară spre palatul de marmoră, unde regele, stăpânul odinioară pe viață și moarte, cerșia îndurarea cerului.

Alături de el, cu ochii măriți de groază, Falco, moștenitorul tronului, plângea cu pumnii duși la gură. Sgomotul creștea îngrozitor. Palatul s'a golit de lingușitori, doar un servitor credincios a mai rămas să-și jertfească viața pentru un stăpân care nu-l va mai putea răsplăti niciodată.

Urletele se înteseră, palatul de marmoră s'a încins cu'n brâu de foc. Mulțimea a pătruns de pretutindeni cerând moartea regelui. Mai sunt câteva clipe și totul va fi pierdut.

— Eu voi muri — se gândi regele. Imi mai rămâne Falco, sufletul meu, de salvat. Să încerc mântuirea.

Și chemându-l la sine pe bătrânul servitor, îl încredință pe Falco.

— Fi-i tată și slugă de-odată — îi zise cu lacrimi în ochi. Condu-l într'o țară streină, până se va potoli nebunia și furtuna. Umiliți, cei cari îl alungă astăzi, îl vor rechema.

Desfăcând un diamant de pe piatra regală îl întinse lui Falco :

— Păstrează această piatră. Coroana regală nu poate sfinți domnia nici unui rege, dacă nu poartă piatra vrăjită. Odată, poporul va pleca în căutarea ta și te va readuce în triumf pe tronul meu. Până atunci un moment să nu te părăsească credința în minunea care va trebui să se îplinească.

Singur, părăsit de cer și de oameni, Falco își aducea aminte ca 'n clipa de atunci de cele întâmplate. Strângând cu tărie piata la sânul său mic, trecea cerșind din sat în sat, umilindu-se pentru o viață, care credea că i se pregătește incununată cu lauri.

După un drum lung, la marginea unei păduri, zări o femeie jelind un cadavru. Un arbore prăvălit îi ucisese bărbatul și câștigătorul pâinei de toate zilele.

Lui Falco i se făcu milă. Se apropie de femei cu incredere :

— Nu mai plânge. Iți voiu învia bărbatul.

— Femeia privi în neștire copilul de doisprezece ani și zimbi printre lacrimi.

Jignit de neîncrederea femeii, Falco scoase diamantul și atinse buzele mortului. Și apoi îngrozit făcu câțiva pași înapoi.

— Piatra mea vrăjită e oare o minciună? Omul tău nu învie, femeie.

— Te-au înșelat, copile — îi răspunse cu blândețe femeia. Piatra ta se-aseamănă altor pietri. Arunc-o până nu ți-e legată de suflet... Mai târziu îți va rupe inima dacă va trebui să te despartî de ea.

Și astfel primul fulg din visul copilului prinț fu smuls...

*
*
*

Păzind oile celei care îi devenise mamă, Falco privea ceasuri întregi spre Apus, de unde trebuiau să vină solii, să-l recheme în țara strămoșilor săi regi. Cu fiecare apus de soare i se părea eă i s'a furat o zi din viață, căci traiul pe care-l ducea, îl suporta ca pe un blestem. Scotea adesea diamantul vrăjit din sân și privindu-l cu lăcomie își clădea viața fermecată, pe care soartea i o promise. Se vedea rege, stăpân pe popoare și pământuri nesfârșite. Se purta blând și cu înțelepciune față de supuși, sădind bunăstare și mulțumire pe unde trecea.

Și pe zi ce creștea, mai minunat i se înfiripa și visul.

Au trecut apoi ani. Și s'au scurs iarăși alți ani. Falco devenise voinic și apoi bărbat. Dar ochii i-au rămas aceiași, blânzi și visători. Iar credința în minunea care nu mai venea, începuse să-i piară.

Trăind în lumea viselor, suferea în lumea realităților.

Mamă-sa se îmbolnăvisse pe moarte. El nu știa să muncească și foamea era veșnic în pragul ușii.

Și veni o zi când nu mai avea o singură bucatură, iar bătrâna bolnavă gema de foame mai mult decât de durere.

Umilit Falco se hotări să-și coboare visul pe pământ. Se duse la preotul satului și îi vorbi :

— Părinte, eu sunt fiu de rege. Acest diamant e desfăcut de pe coroana regatului, peste care voiu domni odată. Imprumută-mi pe această piatră minunată o sută de galbeni și ți-i voiu restitui înmiit.

Preotul își clătină cu mâhnire capul, răspunzându-i cu asprime :

— Am auzit de nebunia ta și mi-e milă de tine. Diavolul, care pândește neincetat sufletele oamenilor, te-a prins în lațul său blestemat. Te crezi fiu de rege și stăpânul unui diamant minunat, când nu ești decât un biet cerșitor, sclav al unui vis deșert... Aruncă-ți odată sticla blestemată. Coboară-te între oameni

și trăește viața lor. Ești voinic și frumos și fugi de viață ca un lepros. Ai brațe de voinic și disprețuești munca ca un răufăcător. Aruncă-ți odată sticla înșelătoare și, reintors în viață, învață-te a o iubi... Se începe primăvara. Florile s'au ivit ici și colo înviorând aerul. Trăește. Ești frumos ca un zeu, iubește... Aruncă sticla fără preț și aruncă-te în vârtoarea vieții. Sunt atâția ochi frumoși, cari te privesc cu drag. Sunt atâtea mâni albe cari te doresc. Coboară-te pe pământ.

Ca o pasăre rănită căzu la pământ visul lui Falco. Și apoi iarăși începu să se ridice spre slava norilor, la început timid și inspăimântat și în urmă vultur îndrăzneț, în larg, spre slava cerului.

Și iarăș s'au scurs ani. Mândrul Falco albise și părea gârbovit. Privirea-i era pierdută ca întotdeauna. În urma lui copiii chioteau cu nerușinare: nebulun.

Și apoi se văzu pe patul de moarte. Chinuit de foame și singurătate își recapitula viața, îngropându-și visul.

E mort visul meu. Imi este mort sufletul în chinuri și nu voi avea nici o răsplată. Blestemat să-mi fie visul. M-am trezit cu o sticlă în sân și o noapte vrăjită imi fusese un vis cu o împărăție. L-am urmat nebun și laș. Am călcat florile pe unde am trecut de dragul lui, mi-am biciuit trupul de dorul lui și în urmă m-am deșteptat că totul n'a fost decât jocul unei minciuni al închipuirii mele...

Trompe și surle, chiote de veselie umplu aerul. Falco se târăște lângă fereastra murdară. Pe stradă soldați îmbrăcați strălucitor își flutură steagul în bătaia vântului și strigă: „Trăiască Falco, regele nostru“.

— Deci e adevărat — își zise Falco. Visul meu n'a fost o nebunie. Diamantul meu e adevărat și nu o sticlă fără preț... Fi binecuvântată deci, piatră sfântă...

Și apoi simțind că moartea-i aproape, ascunse diamantul într'o crepătură din perete și sparse sticla cu apă, luându-și în mână un ciob.

— Te-ai implinit, vai, prea târziu, visul meu sfânt... corpul meu gârbov nu mai poate îmbrăca haina minunei. Mai bine să dispari cu mine, decât privirea lor să te batjocorească...

Când l-au găsit soldații, era mort. Au văzut cioburi de sticlă și s'au îndepărtat furioși.

— A fost un șarlatan, și-au zis ei. Și-au plecat să-l găsească pe Falco cel adevărat.

ION MUNTEANU.

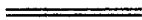
Ovidiu.

Glorie de poet. (Amores, I, 15.)

*Pismă rozândă, de ce mă mustrezi pentru traiul meu leneș
Și al meu cânt îl proclamî rod al trîndavului duh?
Ce spui că eu, cît în floare-s, nu vreau, după datina veche,
Praf ostășesc să înghit spre-a deveni gloriș,
Și că nu vreau să învăț prolixele legi și că glasul
Nu vreau să-mi prostituez în tribunalul ingrât?
Lucrul ce-mi ceri, trecător e, iar eu năzuesc după-un nume
Veșnic. Pe globul întreg veșnic slăvit vreau a fi.
Bardul Omer va trăi cît Tenedos sta-va și Ide,
Cît Simois și-o vărsa 'n mare torenții lui iuți.
Și Hesiod va trăi cîtă vreme ciorchina musti-va,
Secera curbă cît timp grâul culca-va pe lan.
Fi-va slăvit de întregul glob Calimah, care fuse
Nu prin talentu-i vestit, ci prin al său meșteșug.
Al lui Sofocle coturn nicicînd vre-o știrbire avea-va;
Lună și soare cît timp fi-vor, va fi și Arat.
Fi-va Menandru cît timp curtezana șireata, haina,
Codoșă, robul viclean, tatăl sever vor trăi.
Ennius cel colțuros și Accius entuziastul
Faimă avea-vor ce-n veci nu va pieri pe pămînt.
Care epocă uita-va de Varron, de prima lui navă
De dauritul berbec, cel căutat de Iason?
A' lui Lucretius versuri sublime atuncea pieri-vor,
Cînd într'o zi prăpădit fi-va întregul pămînt.
Despre Enea, Tityrus, și de secerișuri citi-vor
Cît timp invinsului glob Roma stăpînă-i va fi.
Cît exista-va amorul, Cupidon, săgețile sale,
Te va 'nvăța al tău vers, o iscusite Tibul!
Gallus va fi cunoscut și cu el cunoscută Lycoris
(Draga-i) va fi'n Răsărit și deopotrivă'n Apus.*

*Deci pe când cremenea, fierul plugului plin de răbdare
Se irosește în veac, versul e nemuritor.
Versului deci să se plece și regii și-a' lor biruințe
Cât și al Tagelui țarin ud de belșug aurit.
Vulgul s'admire ce-i ieftin; ci mie bălaiul Apollo
Din al Castaliei puț dee-mi paharul răsplin,
Cu merișorul plăpând la îngheț să-mi gătesc al meu creștet
Iară amantu 'ngrijat să mă citească mereu.
Pisma trăește 'ntre vii, dar după ce mori, ea te iartă
Când fiecăruia-i dăm cinstea ce-a meritat.
Chiar deci când focul suprem mă-va mistui, eu trăi-voiu
Și-mi va supraviețui partea mai bună a mea.*

Trad. ȘT. BEZDECHI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă mi-ar spune un zeu...

(Amores. II, 9)

Dacă mi-ar spune un zeu: „Trăește, dar fără iubire“,
N'aș asculta, A iubi e un cusur... delicios.
Când sunt scârbit și în sufletu-mi se potolește văpaia.
Cugetul mi-e frământat ca de un straniu vârtej.
Cum un fugar nărăvaș spre prăpastie-și duce stăpânul
Care încearcă 'n zadar frâu 'nspumat a-i struni;
Cum pe o navă ce intră 'n port și-i aproape s'atingă
Țărnul, un neașteptat vânt o răpește în larg,
Astfel mă mână adesea Cupido cu-a dragostii toane
Iar purpuriul Amor vechile arme 'și reia.
Trage, copile! Eu gol, fără arme, îți stau în bătae:
Iată, în largul tău ești. Poți vitejia-ți s'arăți.
Ca la poruncă săgețile 'n voie îți sboară spre pieptu-mi:
Chiar ca pe-al lor săgetar ele mai bine mă știu.
Nefericit cel ce rabdă să-și doarmă întreaga sa noapte.
Mare ispravă crezând că a făcut cu-al lui somn.
Nu știi că somnu-i, nebune, icoană a morții 'nghețate?
Soarta, când mori, îți va da timp de odihnă destul.
Eu amăgit chiar de-aș fi de glasul amantei șirete,
Mari bucurii voiu avea, fie și numai sperând;
Uneori vorbe ea dulci de-mi va spune, iar alteori, grele,
Deseori m'o desfăta, deseori ea m'o goni.
Marte din pricina ta-i, o mașter Cupido, 'ndoelnic
Căci după pilda-ți răboiul poart'al tău vitreg frățân.
Ești ușuratic, mai plin de vânt ca aripele tale
Dai și răpești bucurii cu 'nșelătoru-ți cuvânt.
Dacă tu, totuși, Cupido, m'ascuți cu frumoasa ta mamă
Fără 'ncetare să fii peste-al meu suflet stăpân.

OVIDIU, trad. ȘT. BEZDECHI.

Om nervos...

După o convorbire tainică avută cu șeful de tren, Ionel Vasiliu se întorsese în compartiment foarte vesel. Inchise ușa, trase perdelele dela fereastra ce da în culoar și începu să-și aranjeze culcușul. Scoase din geamandan o pernă de cauciuc, o umflă potrivit cercând cu degetul să vadă decă nu-i prea vârtoasă, desfăcu pledul ce-l avea în rețea, își pături frumos haina și se întinse cât era de lung pe una din canapele.

— Ce faci mă nebunule? îl întrebă Vasile Isăceanu punând gazeta lângă el.

— Eu socoteam că, oricât de redusă ți-ar fi inteligența, o să înțelegi ce fac, fără alte explicații.

— Da' noi unde ne culcăm? întrebă Radu Simionescu, al treilea tovarăș de compartiment.

Vasiliu se ridică într'un cot ca să-și așeze mai bine perna și răspunse calm.

— Eu am drept la o canapea pentru mai multe motive. Sunt mai bătrân ca voi; burta nu-mi dă voie să mă culc decât întins cum mă vedeți și mai presus de toate, eu am parlamentat cu șeful și am obținut compartimentul pe seama noastră.

— Dacă îți rezervi o canapea întreagă, noi nu contribuim cu nimic la... parlamentarea ta.

— Nici nu vă cer. Una sută lei oftigoși face odihna mea până la Verești.

Și fără alte explicații Ionel Vasiliu se întoarse cu fața la perete, pe când tovarășii lui de călătorie se cuibăreau destul de greu pe canapeaua îngustă. Dela Chitila acceleratul alerga fără să se oprească până la Ploești. Călătorii noștri, asigurați că nimeni n'are să-i supere în compartimentul rămas numai pe seama lor, sfiorăiau pe întrecute. Dar oricât s'ar fi silit Isăceanu și Simionescu nu-l puteau învinge pe Ionel Vasiliu, care horcăia c'o

viteză și-o convingere vrednice de toată lauda. Uneori părea că se înneacă. Urma o scurtă pauză, după care o explozie guturală dovedea că se reincepe activitatea. Din compartimentele vecine, călătorii cari nu dormeau ori poate nu puteau dormi din pricina concertului nasal, veneau pe rând să asculte la ușă infinita variație de tonuri sonore; de privit înăuntru nu puteau, că perdelele erau trase.

— Cine se trudește aici? întrebă cineva pe șeful de tren care trecea la control. Trezește-i domnule că răstoarnă trenul!

— Nu pot, răspuse șeful, e cupeu parlamentar.

— Așaa? Atunci de bună seamă că-s senatori! La Ploiești oprirea bruscă a trenului îl trezi pe Simionescu, care dormea mai ușor. Vroia să-și schimbe poziția. Cum dormise sgârcit îi amortise piciorul drept. Dar abia se așezase mai comod și se pomeni cu ușa deschisă și cu lumina unui chibrit în față.

— Ci înseamnă asta dija?! Trii pirsoane pi 6 locuri și iu cu abonamentul plătit să stau în picioari pi culuar?!

Nepoftitul aprinse lumina, trânti furios un geamandan de piele și-o servietă în rețea, își desbracă paltonul și rotindu-și privirea pentru a-și alege un loc mai convenabil, îl scutură ușor pe Vasiliu.

— Ti rog domnuli, fii bun!

Dar Vasiliu îi răspuse cu'n sforăit spăimântător fără să se miște.

— Ei, domnuli, iu cred că n'ai bilet pi trii locuri! Și-l scutură mai puternic. Vasiliu își curmă sforăitul și deschise ochii mirat. Când văzu lângă el pe noul venit gras, roșcat și pistrui, îl prinse o furie abia stăpânită.

— Cine ești dta și pe unde ai venit?

— Da ci trebui să ști cine sunt? Par'că n'am drept să ocup un loc? Iu sunt vuiajor.

— Să fii sănătos! Dar cum s'a deschis ușa?

— Cu cheie. Iu am o cheie, că știu cum merg afacerile pi calea ferată.

Simionescu cum sta ghemuit în colțul de lângă geam, privi ironic pe Vasiliu:

— Așa da! Face să mai... parlamentezi odată, că te odihnești bine! Și când te gândești că ai refuzat contribuția de parlamentare ce ți-o ofeream noi!

Vasiliu mormăi ceva imperceptibil. Par'că ar fi fost vorba de corn și cele 10 porunci. Apoi furios aprinse o țigară și desfăcu gazeta. Isăceanu dormea fără grijă, dar întorcându-se, lumina îl izbi în ochi. Somnoros și cu gura cleioasă rosti supărat, fără să deschidă ochii:

— Stingeți dracului lumina!

— Ia nu mai clefăi și tu, răspunse furios Vasiliu pufnind pe nas două uriașe suluri de fum. Sunt călători cari vreau să se cultive.

Și aruncă o privire ucigașă spre voiajor care consulta calm un „Mers al trenurilor“ soios și ferfenițit, pe care îl scosese din servietă. Isăceanu deschise ochii și văzând pe noul venit, îl privi întrebător pe Vasiliu.

— Ei ce te miri! îi răspunse acesta hărțăgos. Dumnealui îi voiajor și are cheie.

— Poate că iu vă supăr?, zise mieros nepoftitul. Da ci pot să fac dacă toate compartimentele sunt ocupate?!

— Nu ne superi domnule, vai de mine! răspunse Isăceanu ridicându-se. Ai și dta toate drepturile, dacă ai bilet.

Noul venit puse „Mersul trenurilor“ ia loc și se așeză comod. În compartiment era o căldură sufocantă. Ridică mâna și mută manivela caloriferului, apoi ștergându-și ceafa roșie, înmuiată de sudoare, întrebă blând:

— Îi permis să deschid puțintel ușă?

— Nu-i permis, răspunse posomorît Vasiliu, că eu is frigușos și răcesc iute.

— Bine, bine! Nu vă supărați! Iu am cerut voe! Și văzând că-i condamnat la o căldură insuportabilă, musafirul își scoase haina, rămânând într'o vestă de flanelă, își deschise gulerul și se plecă să-și scoată șoșonli.

— Ghetele n'ai voe să le scoți, rosti hotărît Vasiliu, pe când tovarășii lui pufneau de răs.

— Domnul îi glumeț, zise voiajorul zimbînd acru.

Trenul alerga spre Mizil. Isăceanu și Simionescu renunțând la somn priveau surâzând spre Vasiliu, care fuma furios, pe când noul venit, așezat comod, mânca șgomotos o bucată de cărnaț. După ce termină de molfăit, scobindu-și dinții, se adresă lui Isăceanu care sta în fața lui:

— Mergel departe?

— La Roman.

— Acolo stați?

— Nu.

— Aveți vreo afacere?

— Un proces.

— Așaa? Să-l luați avocat pe Brumă. Acela scoate apă și din peatră sacă. Nici nu-i în Roman un avocat mai fain. Și gentil și culant și...

— N'am nevoe, că mă apăr singur.

— Așa? Va să zică sînteți avocat?

— Da.

— Căsătorit?

— Da.

- Copii ?!
- Doi.
- Să vă trăiască !
- Mulțumesc.

— Deși Isăceanu îi răspundea monosilabic, nepoftitul nu-și pierdea curajul și răbdarea și-i puneă calm și gentil o sumă de întrebări. De câți ani sunt copiii ; cum îi cheamă ; unde învață ; cum îi merg afacerile ; dacă speră să câștige procesul ; când se întoarce acasă. Și pe când interogatorul urma stăruitor și energic, Vasiliu își chinuia furios vârful nasului și mormăia între dinți diferite expresii gingașe.

Când văzu că nu mai are ce să-l întrebe pe Isăceanu, voiajorul, cu acelaș surâș mios se întoarșe spre Simionescu.

- Tot la Roman mergeți și Dv. ?
- Nu.
- Mai departe ?
- La Iași.
- Atunci mergem împreună...
- Așa se vede.
- Că la Iași merg și iu. Mă duc să-mi văd familia. Tare mi-i dor de cupii. Aveți cupii ?
- Nu.
- Cum se poate ?!
- Se poate, că nu-s însurat.
- Așaa ?
- Și cred că fără să te însori nu poți avea copii la tine acasă.

— Îți vine să glumești nătărăule ?! îl apostrofă Vasiliu.

Foarte bine faci, răspunșe voiajorul, la drum dacă îi fi posocos și tăcut treci timpul greu și calea ți si pari mai lungă. Și pentru ci nu vă însurați ? îl chestionă din nou pe Isăceanu.

- Chestiuni intime.
- Am înțeles ; cari nu să pot spuni !
- Faci parte din poliție ? Il întreba Isăceanu.
- Să mă ferească Dzeu !
- Atunci ce mă descoși așa ?
- Pardon ! Iu n'am vrut să vă supăr.
- Păi, nici nu m'am supărat.

Nepoftitul, văzând că Isăceanu nu suportă interogatorul ce intenționa să i-l facă, se retrase în colțul său. Urmă o tăcere scurtă. Vasiliu se frământa de enervare pe când tovarășii lui surâdeau privind cu atenție la noul venit, care cetea „mica publicitate” din „Universul”. După câteva minute pături gazeta și luminat de-un surâș curtenitor se întoarșe cu fața cătră Vasiliu :

- Și Dv....

— Stai, zise Vasiliu întorcându-se cu tot corpul spre el. Stai; să nu mă întrebi, că-ți spun eu singur tot ce te-ar putea interesa. Mă cheamă Grigore Bogoslav, de 48 ani, proprietar rural, ortodox, însurat, cu copii.

— Vă rog...

— Să nu mă rogi nimic! Să taci și să ascuți. Am doi băieți și ași vrea să am și-o fată, dar nu mai vrea nevasta. Zice că-i prea târziu. Băiatul oel mai mare, Coriolan Secundas Bogoslav, a fost student la medicină, dar l-au eliminat din toate universitățile pentru că în mișcările studențești a spart capul la doi, — cum să-ți spun să nu te superi, — la doi... minoritari de rit mozaic, și-a furat o „Thora” dintr'o sinagogă devastată.

— Domnule...

— Domnule să nu mă intrerupi că eu sunt om nervos și să poate să ai neplăceri, urmă Vasiliu izbind cu pumnul în măsuța din fața lui. Recolta din acest an a fost bună. Am avut-o asigurată la „Naționala”, dar nu m'a bătut nici grindina, n'am avut nici incendiu. Am doi cai de trăsură. Unul murg și unul sur. Cel sur e mai leneș și ași vrea să-l vând. Mai am de vânzare 7 porci și 3 scroafe, dar cred că marfa asta nu te interesează. De vânzare nu mai am nimic. Recolta și fânul le-am vândut cu preț bun. Din Noemvrie și până 'n Februarie stau la București. Iarna asta vreau să mă duc în Italia.

— Iu n'am vrut...

— Lasă-l domnule, îi recomandă Simionescu abia stăpânindu-și râsul, pe când Isăceanu se făcea că-și șterge nasul acoperindu-și fața cu batista, lasă-l în pace să-ți spue tot că așa-i obiceiul lui. Dacă pornește să vorbească despre afacerile lui nu se mai oprește și-i cumplit de nervos.

Voiajorul se frământa pe locul lui și nu știa cum să-l oprească căci de câte ori încerca să spună o vorbă, Vasiliu ridica amenințător mâna. Pe măsură ce spunea toate bazaconiile ce-i treceau prin minte ridica și tonul, încât povestirea lui semăna mai mult a ceartă.

— Acum mă duc la moșia mea de lângă Dorohoi chemat telegrafic de Compania de jandarmi. Aveam arendată o crâșmă lui Ștrul Ițicovici, om de treabă, care-mi plătea cinstit, dar fecioru-meu i-a șters o bătae, nu știu din ce pricină și i-a prăpădit toată marfa din prăvălie.

Voiajorul scoase o țigară de foi și vru s'o aprindă.

— Să nu fumezi porcăria ceia aici, că pute.

— Nu, nu, mă duc afară!

— Nu poți să te duci, că n'am isprăvit. Trebuie să știi că pe nevastă o cheamă Luiza, e profesoară, cu 20 ani mai tânără ca mine, naltă, blondă, slabă, hursuză, mioapă, cicălitoare, poartă

ghete numărul 37 și mănuși 6^{1/2}. Ți-am spus tot! Să nu mă mai întrebi nimic că-s om nervos și s'ar la bătae.

Ultimele cuvinte, Vasiliu le spuse cu un ton atât de ridicat, figura i se congestionase așa de grozav, că bietul voiajor se ridică repede:

— Iu mă duc să, fumez pe culuar.

— Mergi sănătos!

În urma lui, pe când Vasiliu își aranja din nou culcușul, prietenii de călătorie se înădușeau de răs.

— De unde dracu a-i scos atâtea minciuni? întreaă Simionescu.

— Trebuia să-l lămuresc iute. Hai culcațivă și stângeți lumina. Socot că are să fumeze până la Iași.

Târziu de tot voiajorul intră fără sgomot în compartiment și se așează, fără să mai aprindă lumina, la picioarele lui Vasiliu, cu deosebită băgare de seamă, ca nu cumva, să-l deranjeze.

VLADIMIR NICOARĂ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cântec de leagăn.

Fetei mele.

*Ai venit pe lume mică
— Strop de soare dintr'o rază
Și de-atunci întreaga-mi casă
Zi de zi se luminează.*

*Privesc gura-ți rumeioară,
Cum din buze impletește
O poveste fără vorbe,
Care nu se mai sfârșește!*

*Deschizi ochii, parcă-ai vrea
Să îmi spui cu dinadins
Ce departe e hotarul,
De-unde tu mi te-ai desprins!*

*Lasă-ți spata peste buze
Și-ți închide ochii mici...
Dormi în zumzet de albine
Și-n lumini de licurici.*

AL. NEGRĂ.

Mazăre pe părete?!

Iartă-mă cetitorule, că am ales un astfel de titlu! E la modă să ademenеști pe cetitori cu fel de fel de apucături năstrujnice, și m'am gândit: Iacă! pentru un gând *bun*, care ar trebui să deе mult de gândit, folosește-te de o întrebare oratorică puțin uzitată!

De aceea întreb: Mazăre pe părete?! , dar — vai! — întrebarea mea este *mult* mai gravă! Nu e vorba numai de mazăre și de un părete, ci e vorba de o întrebare a întrebărilor.

Ne întrebăm, pe drept cuvânt: *dacă* perseverăm pe cărările apucate, *dacă* boicotăm, *dacă* arătăm ușa chiar, în gospodăriile noastre, poeziei — *dacă* ne abrutizăm și mai mult în luptele disgrațioase, bădărane, de partid, cari se repercută și aiurea — *unde* o să ajungem? N'are îndreptățire în viața individului și a neamului poezia? Totala lipsă de idealism să înlocuiască poezia?

Și am ales, ca să ilustrez și mai bine îndreptățirea unei reneri rezolute, salvatoare, țipetul de alarmă dintr'o țară, desigur, mai înaintată culturalicește decât a noastră, din Germania. Cetitorul să poată spune: *dacă* în Germania este așa, ce să zicem noi?

Și nu numai în Germania dau țipetul de alarmă! Și în Franța și într'alte țări!

Să ascultăm!

Un apel foarte semnificativ tipărește oficiul de presă prusian. Apelul e scris de președintele „secției poeziei” în „Academia prusiană a artelor”, de scriitorul-poet Walter de Molo. „Ne simțim îndatorați”, spune apelul, „ne simțim îndatorați să arătăm opiniei publice primejdia de care, este amenințată, chiar la rădăcinile vieții ei, cultura noastră în urma *apatiei crescânde față de operele poetice*. Mulți singuratici adomniază (și avertizează, fără de a fi însă ascultați din partea poporului (german). Acum, în ceasul târziu, hotărâtor, vital, își ridică secția noastră glasul, ca reprezentanta vădită a întregii poezii germane. Nu acuză:

spre așa ceva este starea artei noastre și a tuturor artelor mult prea serioasă; nu osândește, deoarece moleșea și instreținerea planează peste țară, ca o boală, *strigă însă cu toată tăria, chemând spre o reîntoarcere*: pe toți, cei cari munca lor nu ar vrea să și-o prelungească din greu, la structura și la opera complexului, numai pentru viața zilnică, ci cari caută în activitatea lor și un conținut omenesc. Ne adresăm, atât spre cei ce ajung maturi. cât și spre cei ce îmbătrânesc. Ne adresăm intermediatorilor chemați ai operei poetice. Fără de a critica cu ranchiun aparițiile de modă și negustorești ale vremii în domeniul literaturii, atragem atenția, că la o prelungire mai mare a apatiei vor trebui să ajungă spiritele creatoare tot mai rare și că, poate, va fi prea târziu, dacă o să cerem să vină, iarăș, între noi. Renunțarea a masse largi de cetățeni la poezie răpește prezentului și viitorului nu numai un mijloc important educator, ci și pe *unul din cei mai puternici factori ai împăcării popoarelor, despărțite în internul lor și despărțite întreolaltă*“.

...Spune, mărturisește cetitorule, dacă n'are dreptate acest țipet de alarmă și în Germania, dar și în... România!

Admoniarea aceasta dureroasă, din țara unde a trăit un Goethe, un Schiller, un Kant, un R. Wagner, n'are să ne spună nimic?

Conștiința nu îți protestează și dta, când observi numai goana nebună după căpătuială, când bagi de seamă numai „deliciul“ cu cărțile senzaționale, cari sgândăresc pe adoratorii Circei, cei prefăcuți în... știi dta, cetitorule, în ce?

Pentru poezia curată, suavă, înălțătoare de inimi, care nu te plimbă prin toate băltoacele și care te face să uiți, pentru o clipă, gazetăria, vai, de atâtea ori, murdară, respingătoare — nimic?

Mazăre pe părete?! O, dar atunci... atunci completează și dta, cu logica, lăsând să-ți mai vorbească și inima, dacă n'ai pierdut-o...

HORIA PETRA-PETRESCU.

Idealul păcii în legătură cu Societatea Națiunilor.*)

Foarte multă lume privește cu scepticism posibilitatea de-a șterge războiul din viitorul omenirii și înlocuirea lui cu *Pacea*. Și iarăși foarte multă lume privește cu neîncredere activitatea Societății Națiunilor, atribuindu-i scopuri subversive.

Ceeace ne-ar întări credința în imposibilitatea unei *Păci* — dealtfel dorită de omenirea întreagă — ar fi o aruncătură de ochi asupra trecutului istoric al omenirii. Din el se degajează lupta între cele două mari *forțe* care o conduc. Forța *brută-mușchiul și puterea intelectuală-creierul*. Dacă urmărim acest dinamism, observăm, că pe măsură ce puterea intelectuală crește, — cu dezvoltarea creierului — mușchii își pierd din importanță.

Primii oameni ai pământului aveau de luptat cu nenumărate și grele obstacole. Toată lupta era sprijinită pe forța brută. Izolați nu puteau învinge, s'au format deci în *clanuri*, mai târziu în triburi. Numai așa puteau să-și apere viața și să satisfacă cerințelor funcțiunii nutrițiunii. Deci dela început sunt stabilite *gru-para și interdependența*.

În tot trecutul acestei lumi, incultă, barbară, fără granițe bine stabilite, în care individualitatea unui popor nu era conțurată cu psihologie haotică, indeletnicirea principală era *asasinatul și prada*, în mod individual sau colectiv. *Funcțiunea nutrițiunii* care era pivotul în jurul căruia se învârtea activitatea acestei omeniri, mai târziu ia forma de economie politică, politică colonială, devenind *factorul economic*, pivotul în jurul căruia se desfășoară aceste masacre oribile, asasinate în massă, numite „răs-

*) Conferință ținută la Congresul din Cernăuți a Uniunii Fem. Române,
9 Sept. 1928.

boiu". Chiar când *răsboiul* își pune ca firmă un „ideal înalt” de ex. cruciadele sub paravanul creștinismului, urmărește totuși cuceriri de teritorii și bogățiile Orientului. Este în proporții mari, sub o formă pompoasă, prada și asasinatul primitivului. Dealtfel nici chiar un ideal social nu a avut o acțiune profundă, decât pe măsură ce atacă o organizare economică învechită. Creștinismul, renașterea, revoluția franceză, au răspuns la sclăvia antică, servituzinea cu proprietatea feodală, vechiul regim agrar.

Mult s'a frământat omenirea până s'a convins că diviziunea muncii, schimbul, producția, salariul, perfecționarea tehnică, sunt regulatoarele vieții omenеști. Cu cât acestea sunt mai bine echilibrate, cu atât starea unei țări este mai înfloritoare. Dar acestea dovedesc, că mușchiul este învins de creier. Iar cu progresul științific, care a contribuit la desvoltarea industriei, cu căile de comunicație, s'a lărgit câmpul de activitate al popoarelor, dar și cooperarea dintre ele a luat o extensiune tot mai mare, a trecut hotarele, țările, continentele, stabilind o interdependență economică strânsă între popoare. Aceste legături sunt reglementate, codificate, de „Dreptul Internațional”. Mai demult popoarele erau despărțite și de abizurile diferenței și lipsei de cultură dintre ele. Cu desvoltarea intelectuală și progresul științific care a înlesnit comunicațiile, nivelul cultural s'a netezit, înțelegerea este mai ușoară. Ostilitatea scade pe măsură ce înțelegerea și apropierea intelectuală crește.

Momentul când, în adevăr, domeniul *forței brute* începe a se prăbuși, iar omenirea intră într'o fază nouă a spiritului, este, cred eu, *renașterea*. Tot atunci se manifestă pentru prima oră, sub o formă încheată, dorința de a pune capăt războaielor. În timpul lui Henric IV, ministrul său, ducele de Sully, a lucrat la stabilirea unui „*Ordin de continuă subsistență a Păcii*, între toți Prinții și Potentații creștinătății Europene”. Să nu uităm că omenirea de abia eșise din *barbaria medievală*. Ideia își urmează cursul. La 1713 un preot din Franța, St. Pierre, publică un proiect de *Pace perpetuă, bazat pe o alianță universală între suverani*. Neînțelegerile vor fi supuse unui *arbitraj*, iar contra acelor suverani care s'ar opune, Marea Alianță va exercita constrângerea prin o acțiune armată. Iată un preludiu al Societății Națiunilor. Se mai cerea în acelaș timp ca: „toate înțelegerile să nu mai fie secrete”. S'a văzut de atunci că *diplomația secretă* așează soarta popoarelor la discreția câtorva politicieni. După o sută de ani, St. Simon reia ideia sub titlul de „reorganizarea Societății Europene, unind popoarele din Europa într'un singur corp politic, păstrându-și fiecare Independența națională”.

Dar propunerea lui St. Simon era prematură, statele având instituții politice deosebite. El însuși s'a gândit, insistând asupra unei extensiuni a parlamentarismului. Ideia de Pace însă se des-

voltă tot mai mult. Odată cu secolul XIX au început a se organiza societăți cu scop pacifist, contra războiului. Cea dintâi se înființă la Boston, la 1806. La 1830 apare la Geneva una, datorită conțelului de Sellon. În curând încep congresele pacifiste, primele au loc între anii 1843 și 1878. La Paris are loc în 1889, la Roma în 1881, urmează cele dela Haga. La 1892 se organizează „*Biroul Internațional al Păcii*”, cu sediul la Berna. El înseamnă o dată importantă în dezvoltarea ideii de Pace, el reprezintă o sinteză a întregii activități mondiale în această direcție. Biroul este și organul executiv al Uniunii Internaționale, compusă din toate societățile, grupările și instituțiile a căror scop este *menținerea Păcii prin respectul Dreptului*. Acum toate aceste societăți, dimpreună cu *Asociațiunile*, care lucrează pentru Societatea Națiunilor, în fiecare țară-membră au format Uniunea Asociațiilor pentru Soc. Naț., cu sediul la Bruxelles. Odată cu tot ce a distrus recentul și groaznicul războiu, s'ar fi crezut că s'a distrus și „*Pacea*”. Dimpotrivă, ea reiese mai strălucitoare, mai întărită, numai din cauza acestei grele încercări care a dovedit că *războiul* nu mai poate exista. Din acest ultim războiu s'au mai tras două învățături: Că războiul este imposibil din cauza strânselor legături economice dintre țări. Dovada o face faptul că: învingătorii au eșit tot atât de striviți ca și învinșii, iar după 14 ani de bătaie de cap a economiștilor încă nu s'a ajuns la un echilibru economic în Europa.

Dar s'a mai constatat un fenomen și anume că *nu se poate distruge o națiune*. Cu ocazia desagregării conglomeratului Habsburgic, toată individualitatea popoarelor îngenunchiate a apărut. Fiecare era în picioare, cu limba și tradiția lui. Polonii, Cehii, Românii. Un popor poate fi distrus politicește, dar nu *desnaționalizat*. Sentimentul național este mai profund decât ne imaginăm. El reprezintă o realitate, un întreg trecut ancestral, format în condițiuni anumite, în care intră factorii filologiei, fiziologiei, geografiei, climă etc. *Patria* nu înseamnă numai bucata de pământ. Ea este continuitatea sufletească ce leagă generațiile între ele, continuitate de gândire, de moravuri, tradiție, cultură, sinteza acestora formează *cohesiunea, eul* unui popor. Sentimentul național nu exclude dragostea de omenire. Dar nici dragostea de omenire nu înseamnă o perfectă unificare a ei, în care să se piardă calitățile specifice ale popoarelor. Societatea Națiunilor a înțeles foarte bine acest lucru. Insuși Pactul prin care se leagă între ele are la bază respectul integrității teritoriale și a independenței politice. Ea asigură și dezvoltă cooperarea între State dar impune respectul Dreptului.

Societatea Națiunilor reprezintă în istoria omenirii un punct culminant, ea a creat o stare de spirit, care are de luptat contra unei stări de fapt, învechite. Cu o ereditate sanguinară, o mentalitate formată de secole în spiritul războinic, deprinsă a consi-

dera războiul ca mijloc legal, iar dreptul celui mai tare, ca un drept *divin, indiscutabil* și o justificare a războiului; iar cel mai înalt, mai nobil sentiment: „dragostea de neam“, deprinsă a-l manifesta prin ură și sălbătăcie, desigur că acest trecut vechiu de când lumea, nu se putea schimba, distinge în intervalul a câtorva zeci de ani. Societatea Națiunilor are de luptat cu acest formidabil trecut. Înfăptuirea ei însă face dovadă de trezirea conștiinței universale că: „*Viața*“, această scânteiere a Dumnezeirii, este un *patrimoniu inviolabil* pe care nimeni nu are dreptul a-l distruge. Societatea Națiunilor se ridică triumfătoare pe ruinele forței brute, înfăptuind adevăratul creștinism.

Constituirea Societății Națiunilor aduce cu sine o schimbare fundamentală în politica externă, totuși, a păstrat ea însuși încă un caracter de suveranitate a celor mari asupra celor mai mici, prin forma ei de organizare, având ca *membri permanenți pe marile puteri*, pe când celelalte națiuni au membri nepermanenți. Și aceștia la rând. Sentimentul de dominație are rădăcini prea profunde în ființa omenească, ca să fie extirpate printr'o *inovare*, care încă nu a intrat în conștiința omenirii.

Constituirea Societății Națiunilor este garantată printr'un Pact, ce face parte integrală din tratatele de Pace. Până acum independența unui Stat era garantată de propriile sale forțe, prin cuprinsul Pactului este garantată prin solidaritatea și efortul colectiv al statelor de a evita războiul și a menține Pacea. Este o nouă formulă. Dispozițiunile generale ale Pactului ar fi: Limitarea armamentelor, garanții împotriva agresorului. Recunoașterea faptului, că orice amenințare de războiu este de interes internațional. Angajamentul de a nu recurge la arme înainte de a încerca apianarea conflictului prin mijloacele pacifice. Sancțiuni împotriva Statelor ce ar recurge la războiu, înainte de-a observa aceste obligațiuni. Rămâne însă poarta deschisă războiului. S'a căutat a se complecta Pactul prin un *Tratat de asistență mutuală*, care nu a mulțumit pe nimeni. În anul următor, în 1924, s'a studiat din nou problema și s'a văzut că Pace fără reducere de armament nu se poate, că reducere fără siguranță nu e posibil și s'a scos în lumină un al treilea element din Pact — Arbitrajul — care în Pact avea un rol foarte anodin. Astfel s'a ajuns la Protocol, care completează Pactul și care s'ar rezuma în 3 cuvinte: *Arbitrajul, Siguranța, Reducerea armamentului*.

Arbitrajul e obligator în caz de conflict între două puteri. Ele își aleg arbitrii. Dacă nu sunt de acord îi propune Consiliul, sub garanția de a fi oameni imparțiali. Dacă sunt refuzați, Consiliul are ultimul cuvânt, printr'o decizie *unanimă*, sau o hotărâre a Curții Permanente de Justiție din Haga. Dacă sancțiunile nu au efect asupra unui Stat recalcitrant și dacă interesul general cere, a impune respectul angajamentelor, apoi Consiliul de acord cu

Adunarea Plenară dau drept Statelor ce-au iscălit Protocolul, a ridica armele contra lui. A înăduși tentativa de războiu cu armele nu este a împiedeca războiul.

Siguranța cuprinde sancțiuni, care decurg în raport cu gravitatea faptului. La o rezistență pasivă, Consiliul exercită o presiune pacifică. În caz de nesupunere, decurg sancțiuni colective economice, financiară. Dacă recalcitrantul ridică armele contra unei decizii, fie a Consiliului sau Arbitrilor, e considerat agresor contra colectivității și i se aplică sancțiuni violente. Sunt agresori și acele State ce nu respectă integritatea teritorială și independența politică. Dar siguranța se mai sprijină pe o colaborare loială și efectivă contra unui act de agresiune. Bine înțeles în posibilitățile bazate de situația geografică și condițiunile speciale de armament. Dar siguranța mai cere o reducere de armament, Asupra acestui punct, sunt încă comisiuni care studiază problema, pentru ca să prezinte soluțiunile viitorului congres. Atât Pactul cât și Protocolul pleacă dela ideea că *războiul ar fi posibil, iar nu că nu mai este posibil.*

Dreptul Internațional așa cum este întocmit, nu sprijinea Societatea Națiunilor. El reprezintă dreptul statelor, nu al popoarelor. Statul și-a rezervat un domeniu intangibil și necontrolabil. Această idee de suveranitate în forma ei învechită, este atât de înrădăcinată, c'a trebuit să se țină samă în *Pact* — de aceea el nu este categoric în oprirea războiului. Dreptul Internațional trebuie adaptat ideilor democratice. În relațiile internaționale, ca și în acele interne, cerințele vieții impun soluțiuni. Când utilitatea acestora a pătruns în conștiinți, regula de drept este încheată. Dreptul Internațional a primit deja o inovare, cu caracter democratic, știrbind din rugina suveranității, prin noul regim creat minorităților. Această categorie de naționalități este guvernată de regule internaționale — „regimul protecțiunei minorităților etnice“.

După războiu a eșit la iveală o *lume nouă*. Concepții noi de viață, schimbare în structura economică și socială — democratizarea, politice externe și interne. Relațiunile dintre națiuni se rezumau înainte între guvernanți. Societatea Națiunilor prin activitatea sa a stabilit relațiuni între popoare pe baze de raporturi intelectuale și sufletești, prin organizațiile sale în toate direcțiile: organizațiune economică și financiară, a comunicațiilor și transitului, a igienei, cooperația intelectuală cu schimbul dintre profesori și studenți, organizarea internațională a muncii, soluțiuni în chestiunile sociale și umanitare — protecția copilului etc. Societăței Națiunilor, îi revine meritul d'a fi stabilit prin activitatea sa pacifistă o ideologie nouă cu caracter etic, care pentru prima oară intră ca factor în politica internațională. Pactul Kellogg, este o dovadă. El cuprinde trei articole. Nu se sprijină pe sancțiuni, ci este o auto-constrângere, garantată de conștiința fiecăruia —

are deci la bază *forța morală*; rămâne ca acest imponderabil să înlocuiască *forța brută*.

Dar mai sunt doi factori care vor împiedeca războiul: perfecționarea „mijloacelor de distrugere„ — Lord Bryce, a spus“ dacă nu vom pune capăt războiului — o să ne pună el nouă“ și lipsa de adăpost pentru ori-cine: guvernării ca și întreg poporul vor cădea victime formidabilei distrugerii.

Nu pot decât să termin prin vorbele pe care le-a rostit unul din cei mari eroi ai Franței, militar de carieră și care a trăit războiul acesta, să-i zicem *ultim*. Le-a rostit cu ocazia serbărilor pentru Napoleon, care au avut loc în 1921.

„El (Napoleon) a uitat că un om nu este Dumnezeu, că deasupra individului este *Națiunea*, că deasupra oamenilor este *morală*, și că războiul nu este *scopul suprem*, ci deasupra lui este Pacea.

CORNELIA EMILIAN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Documente pentru istoria Memorandului.

Comunicate de Aurel A. Mureșianu.

S'a vorbit și s'a scris foarte des despre acest act politic epocal, al Românilor dintre Tisa și Carpați, nu s'a îndeletnicit însă nimeni până astăzi ca să ne dea o istorie critică a genezei și a peripecțiilor Memorandului. Pentru acest scop va trebui înainte de toate să se adune cât mai multe documente contemporane, între cari primul loc îl vor ocupa, de sigur, corespondențele private din acel timp și mărturiile presei noastre de atunci.

Ideea jălbelor și a memoriilor către suprema autoritate politică a monarhiei austriace, împăratul și „regele” din Viena, este putem zice tot atât de veche ca și luptele pentru emanciparea națională a Românilor din monarhia habsburgică. Unul dintre primele memorande celebre ale conducătorilor neamului românesc din Ardeal, a fost memoriul înaintat în 1735 împăratului Austriei Carol VI. de către marele mucenic al bisericei române din Ardeal și apostol al românismului, episcopul Inocențiu Micu (alias Klein, prin care cerea egala îndreptățire politică nu numai a „cele mai număroase națiuni din Ardeal” dar și a aceleia, care „dă visteriei statului cele mai multe contribuțiuni” și care are și ea „o mulțime de cetățeni (cives) cari nu sunt inferiori (Ungurilor) prin virtute, știință și iscusința treburilor publice”.

Un al doilea memoriu însemnat din acel veac a fost cel adresat în anul 1737 tot împăratului Carol VI. de conducătorii Românilor din Brașov și Țara Bârsei, al cărui cuprins ne-a reușit a-l descoperi nu de mult, și în care ei cereau completă autonomie municipală și administrație proprie națională. Dintre memoriile ulterioare amintim celebrul „Suplex Libellus” dela 1791 și suplicele Românilor dela 1830 și 1842. Memoriile adresate în anul 1848 monarhului Austriei umplu volume întregi. Numeroase au fost și petițiunile Românilor către împărat din era „constitu-

țională", dintre anii 1860—1866. Următorul memoriu mai însemnat a fost „memorandul”, compus din însărcinarea marelui conferințe naționale a Românilor din Ardeal și Ungaria din 1881, care însă se adresa pentru prima oară nu împăratului și regelui, ci *publicului european*. Acest memorand, care nu odată a fost confundat cu memorandul de mai târziu, a fost redactat de Gheorghe Barițiu și tipărit în 1882 în mai multe limbi europene.

Cel din urmă și cel mai bine cunoscut sub acest nume a fost marele memoriu, pe care conducătorii Românilor au hotărât a-l prezenta împăratului și regelui Francisc Iosif I., în conferința națională „electorală” din vara anului 1887.

Ideea unui *ultim și suprem apel către capul statului* se ivise încă înainte cu mai bine de doi ani de zile în presa românească a Ardealului. În „Gazeta Transilvaniei”, Nr. 63 din 1892 citim relativ la originea ei următoarele: „Ideea de a ne adresa noi Româniilor asupra *male informato ad melius informandum principem*, datează mai de mult și ea a început să preocupe spiritele multora cam de când cu dojenele majestaticice dela Seghedin și Arad. Această idee a fost mai întâiu discutată în coloanele „Gazetei Transilvaniei”, la începutul anului 1885. În doisprezece articoli intitulati: „Româniilor, Tronul și opinia publică”¹⁾ *organul nostru a examinat cu deamănuntul și din toate punctele de vedere ideea unei eventuale adresări la capul statului și a desfășurat un program bine precizat în această chestiune pe temeiul politiceii noastre naționale opoziționale.*”

„Articolii noștri au fost pe atunci apreciați cu simpatie în cercurile românești. S'au ocupat de ei și ziarele maghiare în felul lor; numai comitetul nostru central electoral de atunci și ziarele celelalte române din Ardeal și Țara ungherească au tăcut și nu

---

1) Autorul acestor articole a fost regretatul director al „Gazetei Transilvaniei” și părinte al scriitorului acestor rânduri *Dr. Aurel Mureșianu*. În articolul introductiv din 3 (15) Ianuarie 1885 el a scris între altele: „Trebuie să auzim zilnic cum se comit cele mai mari fărădelegi în detrimentul elementului românesc din acest stat. Întrebatu-ne-am însă vreodată cu deplină seriozitate, dacă casa noastră domnitoare, dacă locuitorii împărăției habsburgice, dacă în fine lumea cea mare europeană știe de toate suferințele noastre?”

„Când se ceartă un Albanez c'un Turc sau c'un Muntegorean; când se aude vreo plângere de-a Bosniacilor; când se întâmplă un omor și jaț prin Macedonia; când se înceară vre-un Grec cu vre-un Bulgar sau când un pașă turcesc, după vechiul său obicei, lovește și n'nrnul și n'nr'altul: toată presa europeană răsună de plângerile celor apăsați; dar când se deposează zeci și sute de familii române din Ardeal, Banat și Țara ungherească pentru restanțe de dare și moșiile lor le cumpără pentru un preț de nimic executorii de dare și speculanții evrei intrați în companie cu pașalele ungherești de prin comitate; când se casează școale și catedre, se sparg reuniuni de lectură și se secvestrează bibliotecile românești, atunci lumea cea mare nu știe nimic, nu aude nimic.” Articolele se încheiau cu apelul: „*Să pregătim marea petițiune la Coroană!*”

s'au pronunțat nici într'un fel. Trecură doi ani jumătate. O nouă conferință românească avea să se întrunească în vara anului 1887, înaintea alegerilor pentru dieta ungurească. Ideea unui memoriu către monarh era dată aproape cu totul uitării. Comitetul central nu s'a fost ocupat de ea și prin urmare nici ziarele n'au discutat-o în ajunul întrunirii, ci *acea idee a răsărit deodată în comisiunea de treizeci*¹⁾ *a conferinței din 1887, în formă de propunere făcută din partea unui membru al ei, propunere ce s'a discutat numai și numai în sânul comisiunii de treizeci și a fost în cele din urmă primită de aceasta și de conferință!*"

Precum se vede din scrisoarea din 4 Martie 1888 a lui Gheorghe Barițiu, pe care o publicăm mai la vale, chestiunea memoriului s'a discutat în *ultima ședință* a conferinței naționale întrunite cu ocaziunea serbărilor „Asociațiunii”, în zilele de 27, 28 și 29 August, st. n., 1887 la Sibiu. *Doi dintre membri prezenți la acea ședință Dr. Aurel Mureșianu și Iuliu Coroianu și-au și luat asupra-le sarcina pregătirii câte unui proiect de memoriu.*

Precum reiese din faptul, că chestiunea memorandumului a fost adusă în discuție abea la sfârșitul conferinței naționale, fruntașii poporului nostru nu dădeau încă atunci atențiunea cuvenită memoriului. Căci iată ce scrie și „Gazeta Transilvaniei” nrul citat, din 1892: „În conferință nu s'a precizat cumsecade chestiunea memoriului ci, în rezoluțiunile aduse, s'a indicat numai în termeni foarte vagi și foarte pe scurt și neindestulitor scopul lui... Hotărârile comitetului relative la memoriu s'au adus în *prîpă, fără studiere și motivare temeinică.*”

În acest articol noi nu ne vom ocupa decât cu această primă fază a genezii Memorandumului, care, precum știm, nu a ajuns în stadiul ei de realizare, decât în anul 1892 — și și atunci într'un mod forțat și grăbit — publicând trei scrisori ale marilor români Gh. Barițiu și Dr. Ioan Rațiu, adresate în anul 1888 tatălui meu Aurel Mureșianu, și cari se referă la proiectul de memoriu, pe care-l pregătea. Textul scrisorilor îl reproducem cu ortografia de azi:

---

¹⁾ Membrii comisiunii de treizeci erau următorii: *Patriciu Barbu, Coriolan Brediceanu, Eugen Brote, Simeon Călușiu, Iuliu Coroianu, Andrei Cosma, Iosif Crișan, Nicolae Cristea, Ludovic Csato, Dr. Corneliu Diaconovici, Alexandru Filip, Ioan Ionașiu, Daniil Lica, Iacob Macaveiu, Andrei Medanu, Alex. Micu, Augustin Munteanu, Dr. Aurel Mureșianu, Nicolae F. Negruțiu, Dr. Nichita, Ioan Popiu, Basiliu Podoabă, Gheorghe Pop de Băsești, Dr. Gh. Popa, Ghiță Pop, I. Simionașiu, I. Slavici, Petru Truția, Emanuil Ungureanu și Vasile Voina. Comitetul central național avea următorii 11 membri: *Vincențiu Babeș, Gh. Barițiu, Eugen Brote, Iuliu Coroianu, Dr. Vasile Lucaciu, Dr. Aurel Mureșianu, Nicolae F. Negruțiu, Dr. Nicolae Oncu, Gh. Pop de Băsești, Dr. Ioan Rațiu și I. Slavici.**

Preastimate Domnule Doctor!

Înainte cu două săptămâni venind aici on. domn avocat Iuliu Coroianu dela Cluj, îmi comunică între altele, că dsa este gata cu proiectul său de memorial destinat a se subșterme Maiestății Sale Monarhului nostru, prin urmare ar fi bine ca să se convoace Comitetul spre a-l asculta și a-și face la el observațiunile și modificările sale, căci și așa timpul a înaintat și termenul defipt în ultima ședință din August a. tr. a expirat în Decembrie.

După o conversațiune mai multilaterală eu tot nu am fost în stare să prevăz un termin mai probabil al convocării, mai vartos dupăce știam bine că *în citata ședință s'a decis ca să se preparați ambii câte un proiect*, prin urmare că trebuiam să așteptăm și pe al doilea. De altă parte îmi era cunoscut, că D-Voastră ați fost foarte distrași în cele 6—7 luni din urmă prin evenimente familiare și din sfera publicisticii¹⁾, din calea cărora nu vă puteți abate.

Considerând aceste împrejurări și încă altele cunoscute mai bine D-v. decât mie, din partea mea nu pociu face mai mult relative la memorial decât ca să Vă rog a Vă pune ambii în coințelegere și atunci când veți fi amândoi gata, să binevoiți a-mi face cunoscut, ca să pot convoca Comitetul, ceea ce eu încă doresc ferbinte și cu atât mai vartos, că nici etatea mea foarte înaintată, nici starea sănătății, nici afacerile familiare și nici studiile mele actuale intensive²⁾ nu-mi permit de loc a mai purta și această grijă a politicei militante, mai ales când aci³⁾ am rămas aproape numai singur și așa încă îmboldit, înțepat, înfruntat din diverse părți. Neajutorat de nimeni, nu mă pociu apuca nici de publicarea actelor conferinței din 1887. Așa sunt prea decis a-mi depune mandatul atât dela prezidiu, cât și ca membru al Comitetului electoral.

Dumnezeul puterilor să Vă ajute ca să treceți cu fața curată încă și peste zilele grele care vă așteaptă.

Stimător
G. Barițiu.

P. S. Nu am copia acestei scrisori. Vă rog a-i păstra originalul pentru împrejurări neprevăzute.

¹⁾ Moartea lui Iacob Mureșianu în 17 (29) Septemvrie 1887, întemeierea tipografiei proprii a „Gazetei” la sfășitul aceluși an și jubileul de 50 de ani al Gazetei dela începutul anului 1888.

²⁾ Scrierea „Părților alese din istoria Transilvaniei”, apărută în trei volume între anii 1889—91 la Sibiu.

³⁾ În Sibiu.

Stimate Dle Mureșanu!

Domnul Barițiu îmi scrie că te-ai apucat de elaborarea memorialului și că mult până la finea lunii curgătoare vei fi gata; foarte bine.

Eu aflu de lipsă ca să publicăm cât mai curând acel memorial.

Cred, că nu vei lua în nume de rău, dacă referitor la cuprinsul aceluia îți voi trage atențiunea la câteva împrejurări dela care mult depinde rezultatul favoritor al aceluia memorial.

După părerea mea trebuie să fie cât se poate de scurt, dar să cuprindă în sine toate gravaminele noastre; să fie în stil diplomatic, cu vorbe frumoase dar nu servile să spună adevărul, să combată sistemul și regimul dar nu pe națiunea maghiară; ici colea unde nu s'ar putea evita combaterea elementului maghiar să se restrângă atacul la aristocrați și privilegiați, căci aceștia sunt și au fost inimicii noștri neîmpăcați, pe când poporul lor și al Săcuilor au iobăgit deopotrivă cu noi.

Articlii publicați în Tribuna¹⁾ cu atâta vehemență în contra Rusiei ne-au indignat atât pe noi în aceste părți, cât și pe cei mai mulți dintre Clujeni și cred, că nu vor fi mulți Români în Ardeal, cari să aprobe acea politică greșită!

Ce avem noi cu Rusia?

Cine știe cum se vor grupa statele și popoarele pentru viitorul resbel?

Pe câtă vreme suntem sclavi în țara noastră, să cuvine oare să ne entuziasmăm în contra inamicilor Maghiarilor, cari pentru noi astăzi nu sunt nici mai periculoși nici mai răuvoitori? Ce va fi în viitor asta nu e numai treaba noastră, în contra [pan]-slavismului periculos vor lupta și alte popoare la timpul său²⁾... Astăzi să nu existe frica de Muscali³⁾, de 10 ori mai tare am fi apăsați și Tribuna aruncă din mână cea mai puternică armă de care ne folosirăm până acum cu succes!!

Salutare cordială
Onu⁴⁾.

III.

Sibiu, 8 Iuliu n. 1888.

Preastimate Domnule Doctor!

Combinând eu cuprinsul diverselor corespondențe venite mie în săptămânile din urmă dela unii colegi, am întârziat înadins cu

1) Tribuna din Sibiu.

2) Sublinierile sunt făcute de noi.

3) A Ungurilor.

4) Pseudonimul lui Dr. Ioan Rațiu.

răspunsul la stimata DVoastră din 14 Iunie. Acum însă Vă pociu informa în mod pozitiv, că vom conveni pe 3/15 August anul curent nesmintit. Însă unde? În Sibiu sau în Cluj? Despre loc voiu fi în stare de a Vă scrie ca lucru cert numai peste 14 zile. *Până în 15 August sper că veți fi gata și DV. cu operatul.* În orice caz ceilalți domni îmi scriu, că multele calamități îi silesc să convingă neapărat, și li-se pare că am întârziat prea tare cu operatul¹⁾ precum și cu tipărirea separată a actelor. Se va vedea la timpul său dacă am întârziat sau nici-de-cum. Deocamdată grija noastră cea mai urgentă pe care o avem aici în Sibiu este, cum să se întregască personalul Comitetului Asociațiunii Transilvane²⁾, pe care dorim să ni-o apărăm de curse precum își apără cineva vederea ochilor. Atât mai avem instituțiune pur națională. Trebuie să se facă patru alegeri în adunarea dela Abrud: prezident, vice-prezident, cassar, bibliotecar. Prezidenții cad sub confirmare. Dacă s'ar alege persoane compromise politicește, alegerea s'ar cassa nesmintit și blamașiul ar fi gata, după acea convocare nouă cu spese și zoală. Mai reflectam și la secăturile de respecte confesionale. Vă rog ca să consultați și DV. acolo asupra acestei cestiuni foarte delicate. Sărmanul Bologa³⁾, pentru el Asociațiunea era al doilea altar la care se închina! Nu e îndoială loviturile nedemne date ei în decursul anului îi scurtară și mai mult viața. Străinii vrășmași jurați mai mult rău nu puteau să-i facă.

În concursul școlăii de fete ce ați binevoit a publica s'a strecurat o eroare de tipar, care poate incurca pe unii concurenți (Gazeta nr.: 38). Nu directorul, ci numai *directoarea* poate locui în internat, din contră *nici-un bărbat* sub nici un titlu și niciodată, mă rog să se îndrepte această eroare în puține cuvinte.

Cu aceasta salutându-Vă frățește rămân Al DVoastră

stimător
G. Barițiu.

---

1) Proiectul Memorandului.

2) Președinte al Asociațiunii fu ales nu peste mult însuși Gh. Barițiu.

3) Distinsul fruntaș politic al Ardealului *Iacob Bologa*, fost și președinte al Asociațiunii († 1888).

„Astra“ și studențimea de dincoace de Carpați

O revivire istorică și un program de actualitate.

II.

Deosebită mențiune și recunoștință pentru aportul cultural adus la soluționarea atâtor probleme frumoase românești merită societățile studențești din Pesta și Viena.

Societatea „*Petru Maior*“ din Pesta a îndeplinit același rol în viața studențimei, ca și Iulia la Cluj, sau România Jună la Viena. Deoparte se făcea totul pentru închegarea rândurilor studențești și ale coloniei române în cadrele Casinei și societății Petru Maior, de altă parte căutau și studenții de aici a colabora la propaganda culturală desfășurată în cadrele Astrei, în ferii și în vacanța mare. Seratele, sezătorile culturale, concertele, balurile aranjate de acești studenți în inima Ungariei aveau darul de a strânge într'un mănunchiu pe toți studenții și intelectualii risipiți prin acest oraș, străin de aspirațiile noastre. Pe lângă activitatea locală, studenții aceștia pornesc și susțin revista cea mai bună de pe vremuri: *Luceafărul*, în care văd lumina zilei produse literare de o incontestabilă valoare literară, ieșite din condeiul celor mai buni scriitori ardeleni, al căror nume a intrat de mult în Panteonul literaturii românești. Fiind cei mai mulți scriitori la această revistă ieșiți din rândurile studențimei dela Pesta, este natural, că prestigiul studențimei noastre crește foarte mult în fața întregii lumi românești. Opinia publică cheamă la conducerea destinelor ei naționale, bisericesti și culturale, pe mulți din acești studenți, oțeliți în lupta pentru înaintarea neamului — și astăzi ne putem da mai bine seama de rezultatele date de atmosfera românească introdusă la societatea Petru Maior. Astra centrală, ca și Astra din cele mai multe despărțăminte a fost condusă de atâția intelectuali, cari ieri-alaltăieri erau studenți conducători ai societății studențești *Petru Maior*. Ideile, cari preocupă studențimea dela Cluj

în anii 1913—14, află larg răsunet în inima celor dela Pesta, cari sprijinesc întru toate revista „Noi“, se organizează în echipe sportive și redactează un Memoriu cătră: „Astra“, pentru a determina conducerea Astrei la clădirea cât mai grabnică a Internatului Petran, iar peste vară sunt și ei tot atât de harnici sprijinitori ai acțiunilor frumoase inițiate de: „Astra“.

Tot atât de bine se manifestă studenții dela *România Jună din Viena*, care îndeplinește acelaș rol minunat cultural, pe care-l îndeplineau societățile surori studențești din alte centre universitare. Raporturile între studenții din metropola Austriei și colonia română de acolo erau foarte cordiale, întâlnindu-se cu toții la așanumitele *serate de popice*, când se auzeau conferințe, cântări, declamații, coruri și se jucau dansurile naționale, cari îi făceau pe studenți să se simțească, ca acasă. Doamna Gramatovici, domniș. Dr. Ciurcu, Dr. Sturza, Dr. Cuparescu, Dr. L. Popovici ș. a. erau amfitrionii acestor conveniri sociale, *adevărate serbări familiare*, cari ar putea servi de model pentru toate orașele noastre din România întregită și în special pentru orașele universitare. Aici vedeau studenții noștri pe generalul Alexandru Lupu, care era foarte încântat de mișcarea sportivă a studențimei, în care prevedea el augurul vremilor bune și vitejești. Spunea atât de des următoarele: „*Studențimea noastră trebuie să-și fixeze un plan de acțiune, care să servească în prima linie cerințelor neamului întreg și numai în al doilea rând celor individuale. Primul punct din program să fie: cunoașterea pământului românesc. Să vă deprindeți în zidirea de întărituri de apărare și peste tot exercițiile militare să vă fie distracțiile cele mai favorite*“. „*Când veți face acestea cu ușurință, atunci ați devenit adevărați ofițeri ai celei mai puternice armate, a celor 4 milioane de români, cari vă caracterizează cu frumosul epitet: nădejdea neamului!*“ Cu deosebit fast au prăznuit studenții dela România Jună jubileul de 40 de ani al acestei societăți în 1911, jubileu, la care au fost de față intelectuali din toate țările locuite de Români, în frunte cu actualul *Ministru de Interne: Dr. Alexandru Vaida-Voevod și neuitatul scriitor politic Aurel Popoviciu*, cari încăleau inima studențimei cu însași prezența și povețele lor prețioase. „*Monografia României June*“, scrisă de prezidentul ei, *istoricul Ioan Grămadă*, cuprinde date foarte interesante privitor la viața studenților grupați în această societate. Apelul studențimei din Cluj în chestiunea revistei studențimei află răsunet în inima confracților dela Viena, cari răspund la acest apel în următoarele: „Nu putem decât să îmbrățișăm cu bucurie această idee veșnic nouă. Nu credem că există un singur student, care n'ar fi pentru o astfel de revistă, căruia nu i-ar tresări inima de bucurie la auzul acestui glas de sirenenă“...

Ceice au trăit anii de student la Oradea, spun că aici încă a pulzat o viață studențească intensivă, aranjându-se felurite ma-

nifestații culturale, organizându-se studențimea în corul vestit al „Hilariei” de sub conducerea măestrului conducător: Ioan Firu și participând și studenții de aici la acțiunea întreprinsă de despărțămintele Astrei pentru romanizarea Bihorului, Sătmarului și Maramureșului. Ziarele românești și ungurești cuprind multe amănunte interesante privitor la mișcările naționale alimentate de studenții orădani, ca o dovadă de sentimentele lor curate românești.

* * *

Cercetând trecutul societăților de lectură din Seminarile teologice și Școlile Normale de învățători și învățătoare, vom constata, că și în aceste școli pregătitoare de preoți și învățători se lucrează conștient și sistematic pentru opera de luminare a maselor țărănești. În cadrele societăților de lectură înființate pe lângă aceste școli de specialitate ies la iveală atâtea talente, cari dau un concurs efectiv Astrei în acțiunea urmărită de dânsa pe teren cultural și economic. Subiectele alese, ca conferințe în ședințele acestor societăți, servesc de prelegeri populare la sate, pe cari le țin candidații de preot și învățător, alături de ceilalți intelectuali grupați sub drapelul „Astrii”. Organizarea cursurilor de analfabeți, a caselor de lectură în lungile seri de iarnă, înjghebarea corurilor sau reprezentațiilor de teatru, înființarea de cooperative și bănci populare etc. formează indeletnicirile de căpetenie al foarte mulți studenți ieșiți din Seminarii și Școlile Normale. Iar ideea unei reviste a studențimei întregi încălzește deopotrivă pe universitarii din centrele universitare, ca și pe viitorii preoți și învățători ai neamului. Societatea Andreiu Șaguna a teologilor din Sibiu, ca și societatea Inocențiu Micu Clain a teologilor din Blaj, precum și toate celelalte societăți de lectură din Transilvania și Bănat salută cu entuziasm sincer ideea unei astfel de Universități, care să cuprindă la sânul său pe toți studenții dela Universitățile din Austro-Ungaria, ca și pe toți studenții cari vor forma mâine-poimâine garda de conducători firești ai poporului dela țară. Teologii din Sibiu aprobă din tot sufletul înfăptuirea revistei și le crește încrederea în puterile proprii, când văd atâta însuflețire și stăruință „pentru întruparea acestei idei, care a răsarit tocmai unde era mai de lipsă”. Iar teologii din Blaj spun, că „aderă din tot sufletul la pornirea voastră însuflețită, care ne umple pieptul de însuflețire și admirație, când privim *steagul, cel desfășurați în numele muncii, al virtuții și culturii naționale*”. Iar studenții români dela Pesta spun: „Aprobăm ideea salutară, a cărei conștie realizare ar însemna *consolidarea sufletească a studenților români*. Simțim lipsa revistei cu atât mai vârtos, cu cât numai prin mijlocirea ei s'ar mai putea susține în studenții noștri *atragerea și însuflețirea conștientă pentru idealurile și cultura noastră*”. Tot atât de pătrunși de importanța zilelor, pe cari le trăiau, se manifestă studenții teologi și pedagogi din celelalte centre

românești, pregătindu-se în cadrele societăților de lectură pentru activitatea extrașcolară de mâine și colaborând, în ferii și peste vară, cu toți studenții la opera înfăptuită de Astra în toate părțile.

Este semnificativ pentru tinerimea din Ardeal și Bănat, că chiar și studenții de liceu sunt pentru o atmosferă de propagandă culturală, în loc de alte preocupări neserioase, precum este cazul studenților dela Sibiu, din anul 1913, cari redactează o revistă proprie: *Izvorul*, prin care se cultivă în limba lor maternă și înlocuiesc școala românească, ce le lipsește studenților dela liceele străine. Pentru acest gest nevinovat sunt eliminați doi tineri de inimă: N. Oțetea și S. Cărpinișan, ca agitatori.

Mișcarea generală observată în rândurile tinerimei universitare, ca și a studenției pentru curmarea indiferentismului față de nevoile neamului, indeamnă pe neuitatul prezident al Asociațiunii *Andrei Bârseanu* să spună la *Orăștie*, în cadrul adunării generale din 1913 aceste cuvinte memorabile: „Îndeosebi așteptăm dela tinerimea noastră universitară, ca, încă de pe băncile școlii, să se pregătească pentru chemarea ei viitoare de luminoare a poporului și după îndeplinirea conștiințioasă a îndatoririlor față de instituturile înalte, pe cari le cercetează, să nu pregete a împărtași și altora din comoara cunoștințelor agonisite, *deprinzându-se a trăi în mijlocul poporului, din care a răsărit și pentru acest popor*. Și cu bucurie constatez, că în unele părți tinerimea noastră mai răsărită a și început a face astfel. Urmând astfel, tinerii noștri universitari își vor câștiga un titlu la recunoștința neamului nostru întreg și astfel ne vom deprinde a considera pe acești tineri, nu ca pe copiii nimănui, cum au fost numiți cu oarecare amărăciune, ci ca *pe copiii noștri ai tuturor*“.

Pătrunși de adâncă dragoste de neam: studenții din Ardeal, Bănat și părțile ungurene au intrat în războiul mondial cu gândul la înfăptuirea desrobirii politice și închiegarea tuturor Românilor „dela Nistru până la Tisa“, într'un trup și un suflet: *România Mare*, al cărei viu simbol era studentul-inginer Aurel Viaicu prin sborul său peste Carpați la sânul Țării-Mame, sbor, plătit cu viața lui și a celor 800.000 mucenici ai neamului.

Mulți studenți au luptat — ce e drept — sub steaguri străine, dar și aceștia erau veșnic cu mintea la Țara Mamă, dela care așteptau cu înfrigurare intrarea în războiul pentru cauza sfântă a Unirii tuturor Românilor, ce să propovăduia din gură în gură. O mare parte a studenției de aici a trecut Carpații, înrolându-se în rândurile armatei române și altă mare parte a ei a fost în fruntea legiunilor voluntare, venite din Rusia sau Italia, cari au jucat un rol atât de important în consolidarea României întregite.

O statistică a studenților ardeleni căzuți în războiul pentru întregirea neamului ne-ar dovedi fără umbră de îndoială, că tinerii aceștia și-au făcut datoria cu vârf și îndesat, nu numai acasă,

ci și pe câmpul de luptă, fiind pretutindeni călăuziți de cele mai sfinte sentimente de Români adevărați, cari își dau și viața pentru idealul național. Așa au lucrat înainte de războiu, așa s'au afirmat în cursul războiului : aceasta fu *proba de foc pentru toți fii neamului*

III.

Trecând cu bine peste războiul mondial, studenții noștri își dau seamă, că mai este mult de făcut pentru înălțarea țării între cele dintâi țări civilizate ale lumii. Indată ce se deschide Universitatea din Cluj, ei se constituie în „Societatea Petru Maior“, aducând dela Pesta biblioteca, arhiva, averea și trecutul de 65 ani al acestei glorioase societăți studențești. Ca „*Centru studențesc Petru Maior*“ societatea aceasta armonizează și coordonează viața studențească dela diferitele facultăți ale Universității din Cluj. Deodată cu acest Centru se înființează *societățile de facultăți*, cari reprezintă : interesele profesionale ale studențimei, cultivând totodată și conștiința de solidaritate și camaraderie frățească între studenții tuturor facultăților.

Paralel cu aceste societăți iau ființă *Cercurile regionale* ale studenților din diferite regiuni sau județe: Cercul Moldovei întregite, Cercul Bănășan, Crișana, Câmpia etc. cari iau asupra lor îndeosebi acțiunea de propagandă cultural-națională, pe care o desfășurau și studenții dinainte de războiu, în feriile și vacanța mare. Pentru reușita acestei propagande culturale se înființează coruri și trupe de diletanți pentru teatru, ca două grupări foarte importante în strângerea rândurilor societății românești din regiunea Cercului. Serbările organizate de aceste cercuri de obicei reușesc peste așteptări. Participând la câteva serbări de natura aceasta, mărturisesc sincer, că în majoritatea cazurilor am rămas foarte mulțumit de felul, cum se prezintă studențimea. Alături de familiile intelectualilor Români, cari conduc firele vieții publice, studenții petrec câteva momente de înălțare sufletească în vraja aceluiași idealuri sfinte, cântând doina, vorbind limba, jucând dansurile naționale și purtând portul strămoșesc, spre bucuria noastră a tuturor și părerea de rău a aceluia, cari nu privesc cu ochi buni manifestațiile noastre culturale, ca tot atâtea ocazii potrivite de consolidare națională. În toiul acestor serbări îi vezi pe studenții noștri luând înțelegere cu factorii mai de seamă ai vieții publice asupra atâtor probleme vitale pentru regiunea sau județul, în care se desfășoară aceste petreceri și contribuind, tineri și bătrâni, la soluționarea multor chestiuni privitoare la ridicarea neamului și Țării.

(Va urma.)

Dr. NICODIM CRISTEA.

Folklor medical român.

— Contribuțiuni. —

a) Leacuri folosite de poporul nostru.

III.

Pelinul. Mai des se folosește la *dureri de stomac și ficat* (Com. Zanoc—Sălaj.) Se fierbe și zama se dă de băut celor cari au *dureri de stomac* sau *zac de friguri*. (Com. Hănești—Dorohoi.) — **Pelinică.** Se pune în bae, la *dureri de șale*. (Floarea Matic, Com. Zanoc, jud. Sălaj.) — **Petrinjelul** (sau Pătrunjelul.) E bun la *tuse și constipație*. Te scapă de ele. (Com. Zanoc, jud. Sălaj.) *Ienupăr* cu rădăcină de *pătrunjel* și rădăcină de *urzică*, se întrebuințează la facerea unui ceai bun contra *dropiceii*. (Com. Popești, jud. Vâlcea.) — **Petroleul.** La *mușcătură de șarpe*. (Com. Zanoc—Sălaj.) — **Pir.** Ceai de pir, bun contra *frigurilor*. (Com. Popești, jud. Vâlcea.) **Plătagina.** Bună contra *inflamațiilor* (Obrintit.) Se ia o foaie de plătagină, pe care se pune puțin unt alb și un cărbune stins și se descântă astfel: „Peste Marea neagră, sbiară o oaie neagră, latră un câine negru, dă chiot un cioban negru. Tăcu oaia de sbicrat și câinele din lătrat, ciobanul din chiotit și-i trecu lui... de obrintit“. Apoi cărbunele se pisează, se pune în apă și se bea. Frunza se aplică pe umflătură. Descântecul acesta îl am dela dl Diaconescu—Dăești, care l-a cules dela Anastasia I. R.-Grigore, de 60 ani, din com. Dăești-Vâlcea. — **Plopul.** Frunzele fierte servesc la tratarea *bubelor*. — **Popricea.** (Ardeiul.) Se întrebuințează contra *junghiurilor*. „Cu *palincă ileștit*, contra *durerilor de rânză*“. (Com. Zanoc—Sălaj.) — **Porcuș.** Se fac băi contra *podagrei*. (Com. Zanoc—Sălaj.) — **Porumb.** (păpușoi) Rădăcina de porumb se fierbe și zeama se ține în gură atunci când *te dor măselele*. (Com. Hănești, jud. Dorohoi.) — **Potbalul.** Din zeama lui se dă femeilor *după naștere*. Rădăcina se folosește la *dureri de picioare*, la tratarea diferitelor *bubițe și bube*. — **Potrăceaua.** Se culege de regulă în ziua Crucii. Se folosește *ileștită* (macerată) la căldură cu *palincă* (țuică.) Se bea de 3 ori pe zi la *dureri de rânză*, la *friguri* și *dureri de rărunchi*. (Dela Floarea Pușcaș, com. Zanoc, jud. Sălaj.) — **Pribotul căprese.** Se dă Miercurea și Vinerea, adică în zile de post, la cei bolnavi de *scurgere grea*, (diaree) fie ileștită în palincă ori vin, fie fiartă în apă. (Dela Cupe

Todora, com. Zanoc, jud. Sălaj.) — **Rachiu**, în care s'a plămădit **rășina**, se bea în contra *sprieturei*. (Com. Popești, jud. Vâlcea.) — **Racii**, vîu pisași, se pun la buric, în contra *surpătorei* (herniei.) (Com. Dăești—Vâlcea.)

b) **Cum caută să-și tămăduiască țaranul nostru suferințele trupești și sufletești.**

III. B.

De Năjit. Să ia un capăt de trestie și se suflă de trei ori în urechea bolnavului, zicându-se: „Fugi, *năjite*, pricăjite din creerii capului, din *meașele* ochilor, din sfârcul urechilor, din fața obrazului, din nările nasului, din mățele dinților, din vinele gâtului. Cum te-oi ajunga te-oi împunge și.. să rămâie curat cum Dumnezeu l-a lăsat, când mă-sa l-a făcut. (Dela Catrina Bleaga, de 45 ani, din Jorăști, jud. Covurlui.) — **Negî.** Cel cu negî se scoală de dimineață, pe la răsăritul soarelui, în timp de nouă duminici de-arândul. Va lua o lingură de lemn și în timp ce popa toacă la biserică să bată și el imitând toaca și zicând: „Toacă popa, toacă și negii îndată seacă!” Cel cu negii va sta cu fața la răsărit. (După V. Anton, din com. Slobozia—Mihălceni, jud. R. Sărat.) Tot după V. Anton se mai poate și altfel: în loc să toci cu lingura, în timpul când popa toacă, înțepi cu vârful unui cuțit fiecare neg în parte zicând tot ca mai sus. După Carp Cobanov — din com. *Ghirova*, jud. *Soroca*. Se caută un os dela picioarele vreunui animal, care să fie cât mai vechiu și peste care să fie crescut mușchiu sau iarbă și cu acesta să freci bine negii, într'o zi de Luni dimineața, înainte de răsăritul soarelui, până când va porni sângele din fiecare neg. El crede că se va vindeca cel cu negî. Mitică *Ciurea*, de 40 ani, din *Vârlezi*—Covurlui, spune că te vindeci de negî, dacă-i freci cu ardei, cu usturoi, cu piatra iadului sau apă tare. — **De spăriet în somn.** (Descântec auzit dela Vasilică Câmpean din Hida—Cojocna. Eu îl am dela învățătorul Turcu.): Doamne, ajută-mi, Dumnezeule, *Criste țiomolodit*, *Criste* te-o botezat, *Criste* paloș în mâna dreaptă ți-o dat să te aperi de 9 spărieți, de 7, 5, 3 spărieți, de un spăriet, de nici unul”. Apoi se suflă cruce peste copilul spăriat care doarme și implânți cuțitul de aramă deasupra capului copilului în perete, perină, rufă, în semn că omori duhul rău. — **De soare sec.** Descântec auzit dela C. Amzulescu, de 36 ani, din com. *Brabera*, jud. Dolj. „Fugi, soare sec că te-ajunge izbitura și-ți rupe dinții și gura”. Vrajitoarea merge înainte de răsăritul soarelui la fântână și găsind o urmă de vită cu apă în ea, înmoaie busuioc în apă și zice de 3 ori cele de mai sus, apoi pune busuiocul sub căciula bolnavului. Alții se duc cu pae și zic: „Fugi, soare sec, că te-ajunge paiul sec”. Soare sec = *durere de cap*.

Din culegerea D-rului med. OD. APOSTOL.

Mișcarea culturală.

Idei, oameni, fapte.

Mișcarea culturală din Ardeal, premergătoare unirii.

După ultima desiluzie suferită de românismul din Ardeal în protecția Vienei împotriva imperialismului maghiar, prin întemnițarea memorandiștilor, s'a accentuat la noi convingerea că numai prin propriile noastre forțe și prin legături tot mai strânse cu viața românească din regatul liber, vom putea ajunge la dobândirea drepturilor naționale, la realizarea unui ideal pentru care luptăm conștient de aproape două veacuri. Desiluzia care a urmat după revoluția din 1848 nu a fost definitivă, mai ales din motivul că sub absolutismul care s'a instăpânit pentru câțiva ani, românii de dincoace de Carpați au putut respira mai liber. Atitudinea oportunistă a Vienei de-a se răzima și pe noi împotriva revoluționarismului și separatismului unguresc, a părut multora începutul unei protecții imperiale, de dragul națiunii române. Câteva decenii au trebuit să treacă pentru a se convinge cu toții că nu era decât o tactică.

Dar aceste câteva decenii, până în pragul pregătirii memorandumului, au fost cele mai sărace în legături cu frații de peste Carpați. Generația de atunci își uitase, sau cei mai mulți nici n'au știut, că însăși revoluția dela 1848 nu a fost un act izolat al românilor din Ardeal, că fruntașii mișcării naționale și culturale ardelenesti de atunci au avut strânse legături cu luptătorii naționali de peste Carpați, că fierberea sufletească stăpânitoare era generală, la românii de pretutindenea, că societatea românească de pe amândouă laturile Carpaților era încălzită de același ideal. Din cercetările istorice făcute în ultimul timp iasă la iveală tot mai mult aceste legături, cari au contribuit la fructificarea con-

științii naționale. Anul 1848 și câțiva din cei premergători și următori lui poartă pecetea unui viu și strâns contact între oamenii de cultură și luptătorii naționali de aici și de dincolo. Publicistica noastră de atunci aducea contribuții de ale fraților de dincolo, iar publiciștii noștri colaborau sistematic la reviste și ziare de dincolo.

Așa că, în lumină adevărată, marele act de conștiință națională a românilor ardeleni dela 1848 apare ca o izbucnire a sufletului românesc de pretutindenea, cu posibilitățile și piedecile de manifestare date de împrejurările de dincoace de Carpați. De aceea și însuși actul și răsunetul lui nu a deschis drumuri nouă numai românismului din Ardeal, ci înrăurirea lui a fost de ordin general românesc.

Trei-patru decenii după revoluție, ademeniți de mirajul Vienei protectoare, punctul de gravitație al românismului ardelean nu mai era contactul viu cu viața românească de dincolo de Carpați. Au trebuit să vie dualismul, accentuarea politicei de maghiarizare, desiluzia ultimei încercări din mișcarea memorandistă, pentru a reveni la tradiție: îngrijirea și creșterea propriilor forțe naționale, coborârea în masele mari țărănești și reluarea legăturilor strânse cu factorii culturali și politici din Regat.

Mișcarea culturală și economică, cu începuturi infiripate sub absolutism, capătă tot mai mult un caracter ofensiv național, cu tendința clară de separatism față de unguri, de răscolire și înregimentare la luptă românească a maselor naționale. Ideea națională ajunge centrul sensibilității noastre în primul rând prin contactul viu cultural cu românismul de peste Carpați, și prin producția literară a generației de scriitori ardeleni, ce se ridicaseră în ultimele două decenii înainte de unire.

În preajma unirii se repetase, intensificat, fenomenul care a procedat și a urmat actul național dela 1848. Carpații nu mai sunt o barieră pentru preocupările și idealul culturii naționale. Purtătorii de condeiu de pe amândouă laturile Carpaților colaborează, ca pe vremea lui Barițiu, la aceleași reviste și ziare, fie că apăreau la București, la Iași ori la Arad și Sibiu.

Se ivesc și urmașii lui N. Bălcescu și a altor cărturari dela 1848, cari se amestecă în viața noastră: ne cercetează, ne dau îndrumări, ne apără. E deajuns să pomenim numele marelui animator cultural și național N. Iorga. E deajuns să pomenim marea întâlnire a Românilor de pretutindeni la adunarea jubilară a „Asociațiunii“, ținută la Blaj, în preajma marilor evenimente ce se apropiau la 1911.

Această nouă întoarcere cu fața spre legăturile organice, de rasă, de limbă, de cultură, a avut darul să trezească latente forțe naționale, să fie adâncită simțirea românească, să dea acele frumoase manifestări de viață națională care se țineau lanț în

ultimele două decenii, dela umilul festival cultural dela sate, până la strălucitele congrese ale „Asociațiunii”. A înviat cântecul și dansul național, s'au înființat minunatele coruri de plugari, s'au înmulțit concertele, reprezentațiile teatrale de diletanți, conferențele pentru popor și pentru intelectuali. Revistele literare dela București și Iași aveau tot mai mulți abonați în Ardeal; cărțile editate de „Minerva” se treceau la noi în număr mai mare decât multe din cele de azi. Am ajuns la marea tiraj al ziarelor populare, la cea mai bună gazetă ardelenască „Tribuna” dela Arad și revista „Luceafărul”.

În aceste două din urmă s'a ajuns la cea mai entuziastă colaborare a scriitorilor români de aici și de dincolo, așa că unirea era făcută prin această înfrățire, înainte de a fi proclamată.

Expoziția dela 1906 atrage o întreagă lume românească din Ardeal la București. Cu zece ani înainte de războiul unirii, în arenele romane din Capitală, sufletul românesc se dovedise înfrățit, și nu numai în numele culturii naționale „Asociațiunea”, care-și ținuse adunarea generală din acel an la Brașov, participă oficial la expoziția din București. Frumosele noastre coruri au contribuit atunci la sărbătoarea realizărilor românești din regat.

Numărul jubilar al „Luceafărului”, închinat Regelui Carol, nu a fost pregătit numai în numele solidarității culturale: pe copertă erau efigiile lui Traian și ale regelui român.

Mișcarea culturală din Ardeal, premergătoare unirii, arată cu precizie linia evoluției noastre național-politice viitoare, deși nime nu putea bănuși atunci că însuși actul unirii politice va fi atât de apropiat. În această mișcare culturală scriitorii ardeleni, în frunte cu Coșbuc, Slavici, Goga, artiștii noștri, în frunte cu Dima, Iacob Mureșianu, au adus contribuții cari nu pot fi uitate. Ei au adâncit simțirea românească, au îndrumat-o spre unitate națională, au crescut încrederea în propriile forțe și în cele naționale de pretutindenea.

Pământul românesc de pretutindenea se dorea în stăpânirea țaranului român în „Noi vrem pământ”. Carpații erau arși în creștet de rușine, ei pe care Dumnezeu ni i-a dat nouă, în poezia lui Goga. Iar „Domnul Notar” se juca în București, nu în Ardeal.

Dacă vom mai aminti și contribuția publiciștilor din principalele noastre ziare, în care se agitau probleme de pe întreg cuprinsul pământului românesc, ne vom convinge ușor despre adevărul veșnic valabil că realizările de ordin politic și național sunt precedate de realizările culturale.

Aceste din urmă pregătesc și înarmează sufletul pentru acțiunea care dă marea eveniment politic sau național.

S. V.

Izolarea socială în pregătirea unirii.

Cu prilejul comemorării lui Dr. I. Rațiu s'a publicat în coloanele acestei reviste un articol în care se viza rolul pasivității politice a românilor ardeleni față de statul unghuresc, în pregătirea unirii și se insista asupra necesității de a fi cercetată mai amănunțit importanța națională a acestei atitudini pasive față de o întregă viață de Stat.

De data aceasta noi vom sublinia numai o latură a chestiunii, arătând sumar, rolul pe care l-a avut izolarea noastră socială în pregătirea unirii.

Cine cunoaște viața socială din orașele provinciilor unite azi, din Basarabia, Bucovina, Ardeal, în ultimele 4—5 decenii înainte de unire, știe că cei mai izolați de societatea străină a orașelor trăiau intelectualii români ardeleni și tot ei au rămas elementul cu mai temeinică conștiință națională.

În Basarabia, cum elementul intelectual român a fost dela răpirea provinciei puțin numărös și cum înstrăinarea provinciei dintre Prut și Nistru se făcea într'o epocă în care abea începea trezirea la conștiință națională, — intelectualii români, — mari proprietari de pământ, îndeosebi, — s'au simțit în curând ademiniți de societatea birocratică rusă, care a inundat provincia și a pornit în grabă pe drumul rusificării. Prin câștigarea titlurilor de nobleță în noul imperiu, în câteva decenii. urmași ai unor vechi familii boierești moldovene, se simțeau mădularé ale clasei conducătoare străine, sau elemente ale clasei birocratice rusești.

Limba de conversație în societate era cea rusească, adeseori și în familiile moldovenești; cartea, ziarul, petrecerile, convenirile sociale îndrăgite în curând de către ai noștri, erau deasemenea a clasei privilegiate din Rusia.

În Basarabia, afară de foarte puține excepțiuni, nu se poate vorbi de o izolare a societății românești față de cea rusească. Dovada o avem nu numai în marea înstrăinare a clasei intelectuale, ci în greutatea cu care și azi, după zece ani dela unire, această clasă intelectuală românească poate rupe legăturile cu cea rusească, deși — aceasta din urmă — nu mai are strălucirea de odinioară.

În Bucovina situația a fost mai bună. S'a înrăutățit, prin un tot mai viu amestec al clasei intelectuale românești, cu cea austriacă, mai ales în ultimele două decenii, când limba germană ajunsese uneori familiară și în societate pur românească. Totuși în Bucovina până la unire rămaseră câteva mari familii boierești și o pleiadă de intelectuali, cari au perhorescat totdeauna amestecul social până la anihilarea vieții românești.

Rusia și, în parte, Austria, au avut mai mult tact în desnaționalizarea păturii de sus decât Ungaria. Cele două imperii au

oferit demnități, slujbe înalte, reprezentanților naționalităților, i-a știut atrage în societatea cu viață străină.

În Ardeal izolarea socială a fost neasemănat mai pronunțată. Originea ei nu e a se căuta numai în antagonismul de veacuri între cele două rase, nu numai în avansarea conștiinții naționale prin școala și cartea românească, nu numai în lupta conștientă națională ce se înfiripa la începutul veacului XIX-lea. La această izolare au contribuit, în mare măsură și alte două motive.

În revoluția dela 1848 românismul din Ardeal se declarase, prin sabie, dușman neîmpăcat al Ungariei, al Budapestei, pe de-o parte, iar pe de alta se pusese sub patronajul Vienei, — pe care ungurismul băștinaș, patruzecișioptist, nu a putut-o suferi niciodată, văzând în ea piedeca independenței. Așa dar la mijlocul veacului trecut între români și unguri se pusese nu numai lancea însângerață și spânzurătorile dela 1848, ci și Viena. Când, mai târziu, prin dualism, Ungaria putu forța mâna Habsburgilor, dușmanul din Ardeal era românul. Slujbașii cari se recrutară dintre români sub absolutism fură îndepărtați, sau forțați să plece, iar alții noi, dintre ai noștri, pe cari nu ne iubeau și 'n cari nu aveau încredere, — nu s'au grăbit să pună. Au împănat administrația și justiția, ca și toate oficiile publice din Ardeal cu orice alt element afară de români.

Așa că subț acest raport, izolarea socială ne-a fost și impusă din partea unguirilor, din partea puterii de Stat. Este adevărat, că, după 1848, antagonismul dintre ei și noi era așa de puternic, încât o izolare socială a noastră s'ar fi produs chiar în cazul când guvernele ungurești ar fi urmat pilda dată de Petersburg sau Viena față de intelectualii români.

Al doilea motiv de izolare socială pe care voim să-l relevăm aici este și lipsa unei clase sociale românești în Ardeal, cu tradiții nobilitare sau cu mari resurse materiale. Pretutindenea aceste clase, în trecut ca și în prezent, s'au simțit mai în grabă atrase, — în marea lor majoritate, — de națiunea stăpânitoare prin mijlocirea contactului, a vieții sociale comune. În chipul acesta au fost desnaționalizate, în veacurile trecute, multele familii boierești române, de dincoace de Carpați.

Așa dar au fost și elemente independente de conștiința națională, ca să le spunem așa: elemente materiale, condiții ale vieții materiale, cari au contribuit la izolarea socială a românilor ardeleni de viața străină, a elementului conducător în Stat, pe lângă cele principale de ordin pur sufletesc, concentrate în conștiința națională.

Desigur, aceasta a fost esențială în izolarea care a pregătit în mare măsură sufletul pentru unire. E deajuns să urmărim pe teritoriul Ardealului și a părților foste ungurene lungimea razelor acestei conștiințe, pentru a vedea că la periferii, unde abea ajun-

geau, românii intelectuali din Satu mare, Bihor, Maramureș, cu toate că nu erau nici slujbași de Stat, nici nobili vechi, erau de parte de a trăi în izolarea socială de unguri a românilor din Sibiu, Blaj, Brașov, Orăștie etc. Insuși conceptul de „renegat“ altfel îl înțelegeau românii dela granița apuseană, cari vorbeau acasă ungurește și dansau ciardaș la petrecerile societății ungu-rești, decât cei cu mai vie conștiință națională din alte regiuni ale Ardealului.

Privind în urmă noi nu putem decât să binecuvântăm această izolare socială, care dacă e în primul rând un efect al conștiinții naționale, nu mai puțin adevărat e că, între alte împrejurări materiale, nu s'ar fi pronunțat atât de puternic și pregătirea sufletului național pentru unire ar fi fost mai grea.

Este lucru dovedit, că chiar pe lângă o trează conștiință națională, contactul social, des și viu, cu pătura corespunzătoare a altui neam, — când acesta are conducerea vieții publice, — este totdeauna dăunătoare pentru cea dintâi. Prin contactul social nu se macină numai asperități de sentiment, ci se schimbă, fără a băga de seamă, chiar și mentalitatea unei pături sociale.

Când mai pe urmă, înainte de unire, guvernul contelui Tisza căuta o apropiere, o „împăcare“ cu Românii, presimțeam mulți primejdia acestei împăcări, sub raportul idealului național. Tocmai din pricina unui mai viu și mai cald contact social între Românii împăcați și poporul conducător. Se prevedea un număr mare de deputați, de prefecti, de alți înalți demnitari români; se prevedeau mari întreprinderi industriale în ținuturile românești etc. Cu alte cuvinte se căutau bazele *materiale* ale apropierii, care în mod necesar trebuiau să ducă la un mai mare contact, la ieșirea multora dintre ai noștri din izolarea socială de până atunci.

Urmarea inevitabilă ar fi fost că și intensitatea luptei noastre culturale și politice ar fi slăbit, energia noastră ar fi fost redusă și ideea națională ar fi pierdut mult din strălucire.

Deaceea, instinctiv la cei mai mulți, conștient la unii, era un resens adânc împotriva acestei împăcări cu ungurii, a eșirii noastre din izolarea mântuitoare. Și cei mai „izolați“ s'au dovedit a fi cei mai aprigi luptători pentru unire și pentru adevărata unificare după 1918.

I. T.

Moartea mareșalului Foch.

La 26 Martie a fost înmormântat, cu funerarii naționale, în doliul întregii Franțe și al tuturor țărilor cari au luptat alături de ea, cel mai mare geniu militar al ultimelor vremi, mântuitorul Pătri sale și al civilizației, mareșalul Foch. N'a dorit pompă, nici discursuri: o singură cuvântare funerară. A voit să facă ultimul

drum în simplitatea și modestia care l-a caracterizat o viață întreagă.

Dar, desigur, marele lui spirit, nu va fi luat în nume de rău, omagiile pe care i le-au adus cu prilejul morții lumea întreagă, prieteni, ca și foști dușmani. Sufletul omenesc nu poate să rămână mut în fața măreției semenilor săi, când aceasta n'a slujit decât omenirii, apărării sau propășirii ei. Nici Franța nu-l putea îngropa ca pe un simplu om care și-a făcut datoria.

A fost o vreme când mareșalul Foch era stăpânul Franței și al lumii. Continentele cari își trimiseră ajutoarele pe câmpurile de războiu ale Franței, priveau ținta la omul tăcut, care vorbea zilnic cu Dumnezeu și destinele pământului. În calea cuceririi de fier a Germaniei dela el aștepta toată lumea să ridice bariere de netrecut, dela el organizarea forței care să respingă cea mai formidabilă putere militară care se cunoaște în istorie.

Biruința la care a dus geniul lui militar, în care se cristaliza geniul latin pentru vremile de azi, ne-a asigurat și unitatea noastră națională. Mareșalul Foch e și unul dintre făuritorii României mari. Un neam de al nostru ne-a ajutat.

Astfel doliul pe care l-a îmbrăcat România și poporul întreg la moartea lui, n'a putut fi decât sincer, din inimă. Regența, guvernul, armata și-au trimis delegații la înmormântare, iar acasă au răsunit în biserică jalnicele, frumoasele, filozoficele rugăciuni dela prohod. Câți dintre soldații noștri, instruiți în armele moderne de către ofițerii trimiși în Moldova de comandamentul francez, nu vor fi vărsat o lacrimă!

Românii din Ardeal, informați, cât a ținut războiul, numai din ziarele și comunicatele austriace și germane, nu știau ce mare general veghia pe câmpul de luptă din apus la destinele civilizației. Aici se știa de Hindenburg, de Mackensen, de Falkenhayn..., de Foch aproape nimic.

Numai după încheierea armistițiului am cunoscut și noi numele atât de venerat azi de întreg neamul românesc, ca și pe-ripețiile reale ale războiului de pe frontul apusean.

Mareșalul Foch odihnește alături de gloriile militare ale Franței. Mormântul lui va fi un loc de pelerinagiu mai mult în capitala Țării surori pentru românii cari o vizitează atât de des și cu dragoste mereu în creștere.

TR.

Unde ne sunt visătorii?

Așa se întreba poetul, melancolic și sentimental, într-o vreme când încă nu pierise sămânța visătorilor; când tineri romantici cântau în nopțile cu lună din mandolină sub ferestrele iubitelor; când băieții de liceu erau în majoritate poeți lirici; când pletele erau la modă nu numai la fete ci și la băieți; când se aprindeau

trandafiri în obrazii studentului la perspectiva de-a putea zări de departe pe adorata necunoscută; când se făcea bătae între tineri pentru o aluzie cât de ușoară la cîntea femeii iubite; când tineretul masculin se gîndea și se înflăcăra înainte la gîndul faptelor mari ce va săvârși ca bărbat pentru nație, pentru țară.

Poetul căuta pe visători și-i afla prea puțini, într'o vreme când erau încă la modă, între tineri, discuțiile metafizice, certându-se pentru o teorie cu săptămânile; când se discutau cu aprindere tecriile estetice și versurile poezilor vremii se învățau cu deliciu, când vedeai figuri fragede aplecate cu ceasurile asupra volumelor luate cu asalt dela biblioteci, sau cumpărate cu ultimii gologani dela librării.

Ceasuri pierdute? Preocupări zadarnice? Pregătire nenorocită pentru viața reală și luptele ei? Covârșirea nesănătoasă a idealismului față de nevoile brutale ale vieții?

Dar din acest sbucium intelectual și etic, s'au ridicat generațiile care au fost în măsură să dea pentru neam cea mai mare jertfă. Din această bogăție a vieții interioare au născut faptele cari ne-au dat, de o sută de ani, țara și neamul de azi. Totdeauna o viață bogată în activitate publică, în jertfă, a avut în urma sa o tinereță frământată de gînd și sentiment. Dintr'o tinerețe stearpă. dintr'un suflet sec, nefructificat de marile probleme ale existenței, ale creației, ca și ale vieții publice, nu s'au ridicat decât oameni uscați, egoiști, cari nu înțeleg decât ceace se putea pipăi și mai ales, ce se poate câștiga pentru folosul imediat.

Visarea, părăsirea realului pentru a te cufunda în posibilitățile de-a ajunge la o altă realitate, de-a o perfecționa pe cea de azi, nu e un accident în viața omului, ci un element firesc și necesar. Nici o desăvârșire a lumii și a vieții prin om nu ar fi cu putință fără visare. În petență suntem mari, în realizările ce le înfăptuim rămânem pitici. Dar e continuă nevoie ca piticul să se schimbe mereu în uriaș, pentru a putea adăuga o mică creștere desăvârșirii vieții. E necesară continua cufundare în vis, pentru a trăi frumos și drept.

Și e firesc ca visarea să fie accentuată în tinerețe: atunci se plămădește noua realizare pe care o generație va putea-o adăuga vieții, în vremea maturității sale. Dar vai de societatea în care numai tinerețea visează și nu se cufundă în acest botez înviorător de energie și generația adultă.

Ce vom spune însă de-o societate în care și tinerețea disprețuiește visarea, idealul și se fixează cu încăpăținare în terenul solid al realității, îndată ce miroase viața? Să ne bucurăm că, disprețuind visul, idealul, se obișnuiește de curând să umble pe pământ? Să ne bucurăm că nu mai pune nici un preț pe poeziile romantice, că nu mai face versuri lirice, nu mai cântă serenade în noaptea cu lună, nu se mai aprinde în discuție meta-

fizică, etică, estetică, națională, ci construște dur elementele din care va intruchipa poziția sa socială, materială, în lume? Să ne încante pozitivismul feroce al celor desbrăcați de idealism? Un popor se va întări mai ușor prin astfel de elemente de cucerire materială? Ne așteaptă, deci, o epocă de mare progres în ridicarea bogăției materiale, în bunăstarea națională?

Nu credem. Egoismul uscat nu aduce nici o roadă. Sensibilitatea virgină a tinereții nu poate fi înlăturată fără o primejdie reală pentru societate. Laboratorul gândirii, al sentimentului, al elanului, din tinerețe, nu poate rămânea nefolosit, neincălzit, fără primejduirea realizărilor din viitor. Fără umiditate nici pământul nu rodește; fără lumina și căldura soarelui, nici atât. Iar idealismul, visarea din tinerețe, este elementul care dă și umiditate și lumină și căldură, pentru toate faptele de mai târziu ale omului.

Să nu ne bucurăm prea mult că ni se ridică o generație de oameni practici. Să nu o credem mai emancipată, mai civilizată, dacă nu mai stă aplecată asupra unei cărți, cu fruntea grea de gânduri, sau dacă nu mai are trandafiri în față când întâlnește femeea adorată. Să nu ne felicităm de faptul că tinera generație nu mai comite, în taină, versuri lirice. Pozitivismul uscat e semn de îmbătrânire. Viața fără elan, fără dulcile nebunii ale idealului, fără înălțarea peste cecece ne poate da realitate, nu numai că nu plătește nimic, ci e și primejduită în desvoltarea ei.

Frumoasă este o generație sportivă. Dar omul n'are numai brațe, picioare, piept de întărit, ci mai are și un intelect și o lume întreagă a sentimentului. Fie sportul trupului, dar îmbine-se cu acela al minții, al cugetării și al simțirii. Și atunci poate ne-are reveni visătorii pe cari dacă i-am căuta azi, ne putem întreba mai tragic ca poetul de altă dată: „Unde ne sunt?” A.

Premiile S. S. R.

În Martie Societatea Scriitorilor Români și-a ținut adunarea generală, cu prilejul căreia s'au acordat premiile anuale. Se știe că premiile acestea sunt puse la dispoziția S. S. R. de către Ministerul Cultelor și Artelor, ziarul „Viitorul”, librăria editoare Socec, ed. București și numai două mai mici sunt din fondurile Societății.

Premierea din anul acesta s'a deosebit de cele anterioare. Anii trecuți, după decernarea lor, era atacat comitetul și Societatea, pentru că ar fi fost părtinitoare la acordarea lor. Acum doi dintre scriitori, cari au fost propuși de către comitet pentru premiere, Ionel și Alexandru Teodoreanu, au avut inspirația să trimită prezidentului societății o scrisoare deschisă prin care declarau că nu-s aplicați să primească recunoașterea oficială a tovarășilor întru scris și încă într'o formă pe care unii au crezut-o într'o

aşa măsură ofensătoare, încât, la adunarea generală au făcut propunerea ca cei doi să fie scoşi din rândurile membrilor S. S. R. Deci buclucul n'a lipsit nici anul acesta. E şi greu să mulţumeşti aşa-numitul *genus irritabile vatum*.

Mai ales când unii dintre membri se desinteresează complet de Societate, dispreţuind pe tovarăşii de condeiu, iar alţii intră şi aici cu mentalitatea adusă dela diferitele cenacluri literare.

Cu toate nemulţumirile şi, uneori, nedreptăţile, inevitabile cu prilejul premierilor de orice fel, S. S. R. credem că nu poate fi decât mulţumitoare celor ce îi pun la îndemână, an de an, aceste premii, unele mai mari decât acele de cari dispune azi Academia română. Scriitorii premiaţi în anul acesta sunt:

N. Davidescu, pentru romanul „Venera mută”, cu premiul de 25.000 Lei al Ministerului Cultelor şi Artelor (zis „Al. Brătescu-Voineşti”).

Dl N. Davidescu e cunoscut, încă înainte de războiu, ca poet, şi încă poet simbolist. A publicat versuri şi după războiu, unele cu mult mai bune decât cele simboliste dela început, — dar a scris şi proză, critică, recenzii, eseuri, până a ajuns şi la roman. Ni se pare, dsa e criticul care, mai anii trecuţi, susţinea că nu avem un trecut literar şi că literatura noastră începe numai dela poezia modernă. Cu ultima dsa activitate, — în linia tradiţională, — dsa şi-a combătut dealtfel singur păreri critice de mai demult.

V. Demetrius a luat premiul C. A. Rosseti, al ziarului „Vitorul”, pentru romanul „Monahul Damian”. Premiul e de 20.000 Lei. Autorul e un fecund scriitor al nostru, în versuri şi proză. Dsa lucrează chiar dela începutul carierei sale literare în amândouă genurile. Ne-a dat pe lângă multe volume de versuri, altele de schiţe, povestiri, nuvele, romane. E un scriitor care nu se ştie îmbulzi, şi cu toate că trăeşte în capitală, nu se pricepe să-şi facă reclamă. Deaceea şi premierile îl ajung mai rar. Distingerea de acum o socotim şi noi pe deplin îndreptăţită.

Premiul Socec de 10.000 Lei l-a luat poetul (nu prozatorul, pentru că e şi prozator), Tudor Arghezi, pentru primul său volum de versuri „Cuvinte potrivite”. Dl Arghezi ar putea avea şi mai multe volume de versuri, dar dsa nu s'a grăbit să şi le adune pentru nemurire, socotindu-şi-le desigur nemuritoare şi fără volum.

Câţiva critici l-au declarat pur şi simplu egal lui Eminescu, dacă nu superior. Dl T. Arghezi citeşte şi zimbeşte dispreţuitor: dsa ştie ce are bun şi ştie că Eminescu până azi e unic în literatura română. Dl Arghezi are multe versuri bune, pornite din inspiraţie puternică. Are şi destule covăcite cu mult meşteşug. Şi mai ales are un stil! În proză constueşte cutezător. Premiera are un singur defect: că nu e mai mare premiul.

Au mai fost premiați: *M. Celarian* pentru volumul „Drumuri”, versuri, cu premiul S. S. R. de 6000 Lei; *I. C. Visarion*, premiul S. S. R. de 4000 Lei, pentru volumul „Corvin”. Cel dintâi e scriitor mai tânăr; al doilea din garda veche. (Se știe că la noi unde se dă, pe hârtie, luptă cumplită între „generații”, unde „generațiile” sunt foarte grăbite să se afirme, scriitorul trecut de 40 ani e socotit intrat în garda veche, chiar dacă ar scrie foarte nou! Adevărat că la dl Visarion, nu e cazul, dsa rămânând la vechiul tipic.)

Premiul Benvenisti de 2000 Lei a fost acordat dlui S. Peț, iar premiul I. Pavelescu, pentru sonet, dlui G. Talaz.

Dorim ca premiarea să contribuie la o cât mai largă desfășurare a operelor încoronate.

I. T.

Literatura și actualitatea.

Dl prof. C. Rădulescu-Motru publică în noua revistă lunară „Plaiuri românești”, un iudicios articol sub titlul: „De ce literatura română e lipsită de actualitate?”

Pornind dela constatarea „iubitorilor de literatură românească”, făcută cu întristare, „că literatura nu are nici o actualitate în viața noastră socială”, dl C. Rădulescu-Motru vorbește despre inactualitatea literaturii la noi, din două puncte de vedere: *Scriitorul*, în creația lui, nu e actual, și, „în definitiv o creație literară care nu reușește să ocupe o parte de actualitate din viața unei societăți, e de fapt ca și cum nu ar exista”.

Inactuală e literatura, în al doilea rând, întrucât „la noi literatura nu e nicăieri la ea acasă... Cel mai neînsemnat *fapt divers primează orice convorbire cu subiect literar*... Ocările pe cari și le aruncă între dânșii politicienii, nu e una pe care să n'o auzim de a doua zi; dar câți ani ne trebuie până a auzi de o *poezie bună*?... Că se tipăresc cărți literare nimeni nu contestă; dar că există o viață literară, cine ar putea să afirme?”

Așa dar, inactualitatea literaturii române e văzută sub două aspecte de către dl C. R.-Motru: *Scriitorul* nu scrie din actualitatea vieții de azi, și *publicul de azi*... nu citește, nu e preocupat de literatură și problemele ei. Pe de-o parte, *pentru scriitor*: ca și când n'ar exista prezentul, pe de alta pentru *cititor*: ca și când n'ar exista scriitorul și produsul lui artistic.

Constatări ce le face dl C. R.-Motru sunt desigur juste. Pagubă că în continuarea articolului D-sa se mărginește la constatări cari privesc numai latura a doua a problemei: neexistența pentru public a literaturii române.

Di Motru primește observația publicistului rus, *Lavrov*, după care „în fiecare societate sunt două pături sociale distincte: una formată din elemente cari, conștient sau inconștient, participă la temelia istorică a Statului; și o altă pătură, formată din elemente dispartate, care duc o viață individuală și egoistă.”

Societatea românească s'ar găsi azi într'un stadiu când predomină această de-a doua pătură socială: egoistă, unilaterală, fără nici o contribuție la o evoluție normală a vieții naționale, fără posibilitatea de-a înțelege și gusta literatura. Așa s'ar explica inactualitatea ei pentru public.

Di Motru trece elegant pe lângă chestiunea dacă societatea noastră de după războiu e dominată de elementele dispartate, care nu contribuie cu nimic la creșterea vieții naționale, — și arată un alt motiv al inactualității literaturii române pentru publicul nostru.

Pătura de sus a societății noastre „nu poate fi învinovățită că, în majoritatea elementelor sale, ar duce o viață individuală și egoistă!” Această pătură socială citește, se interesează și de literatură, dar citește literatură *străină*... Efectele unei civilizații superficiale.

Dar dl R.-Motru nu poate scăpa prin tangentă, cum pare că vrea. Inactualitatea literaturii pentru societatea românească de azi nu se poate explica numai prin franțuzismul păturii de sus. Și în restimpul dela 1900—1916 pătura de sus a societății românești vorbea și citea franțuzește, ba juca și teatru în această limbă. Și totuși literatura nu era atunci inactuală. O poezie bună, o schiță, o nuvelă, erau apreciate și comentate cu aprindere, în aceeași vreme în Iași, Cernăuți, București, Blaj, Sibiiu, Craiova, ca și articolele de critică literară. Era o mișcare, era o viață literară reală: pe lângă clasa înstrăinată, rămăneau destui români, dintre intelectuali cari au ținut „să-și afirme caracterul național” și nu și-au „împrăștiat gândurile fără nici un rost după bătaia vântului.”

Explicarea e aceea pe care o presupune admisă și articolul dlui Motru: *alte elemente* sociale erau la suprafață între anii 1900—1916 și *altele* sunt azi.

Cele dintâi erau dintre forțele „cari participă la temelia istorică”, elemente cristalizate printr'o destul de indulgentă evoluție, oamenii de elită ai rasei, de amândouă laturile Carpaților. Azi duc hangul, sunt în majoritate, elementele egoismului individual, pentru cari orice problemă de interes general este inexistentă până nu atinge un interes particular al lui, și chiar atunci vede problema numai sub acest unghiu.

Inactualitatea literaturii izvorește, în mare măsură, de-aici, — ca și, dealtfel, inactualitatea ori-cărui ideal mai înalt de viață.

Dar literatura noastră nu interesează, e inactuală, și pentru primul motiv arătat de dl Motru, și asupra căruia D-sa nu stăruie.

Scriitorii noștri, cei mai mulți, nu ne dau nici „o părțică de actualitate din viața societății”, și „o astfel de literatură, de fapt e ca și cum n'ar exista.”

Poezia mai ales! Exotică, meșteșugită, anemiată, chinuită, de neînțeles.

În zece ani nu s'a ridicat nici un poet nou la versul căruia să vibreze sufletul nației, dela o graniță la alta. Nu s'a ridicat, în înțeles direct: nu fiindcă n'avem publicul care să-l înțeleagă, dar, de fapt, nu s'a manifestat nici un mare talent poetic.

Să fie din motivul dat de maxima latină „inter arma silent musae”? Dar de zece ani războiul s'a isprăvit. De zece ani avem în fermentație o nouă viață socială, pe care, dacă ar trăi Caragiale, ar schița-o în tipuri care să rămână documente istorice. Scriitorii noștri abea au cutezat până acum să se atingă de războiu; anii de după unire sunt aproape inexistenți în literatura română... Frământările acestor ani n'a ademenit pe nici un scriitor. Facem literatura pe care o făceam și mai de mult: unirea nu se resimte în creația noastră artistică. Abea două-trei volume de proză literară sunt în nota timpului, sub un singur aspect: sensualismul atot-stăpânitor al generației de azi. Au și fost citite și discutate mai mult decât cele ... inactuale.

Scriitorii noștri se refugiază fie în trecut, fie în... producția literară a viitorului. De prezent se apropie puțin. Și când se apropie sunt acuzați de o critică îmbătrânită că fac — artă cu tendințe.

Desigur motivul principal al inactualității literaturii românești rămâne tot întâiul. Numai în al doilea loc vine producția literară care — bate câmpii.

Ivirea unui mare talent, în versuri ori proză, credem că ar schimba în bine situația. Dar el, de zece ani, nu vrea să se ivească!

I. TURCU.

Conferențele d-lui N. Iorga la Cluj.

În Martie, dl N. Iorga, oaspe rar al Clujului, a ținut aici două conferențe, una în aula Universității, alta la Teatrul național. Publicul care s'a grăbit să-l asculte n'a încăput nici pe sfert în cele două localuri. Marele nostru istoric se bucură mereu de o caldă simpatie în pătura intelectuală românească de pretutindenea. Cu prilejul conferențelor sale s'a vădit, din nou, cu mult mai accentuată, lipsa unei sale spațioase în noua metropolă culturală a Ardealului, lipsă relevată de multe-ori, dar pe care stăpânirea românească încă n'a dat-o până azi.

Di N. Iorga a fost și cu acest prilej ceea ce a fost întotdeauna: un mare îndrumător și educator al nației sale, sesizând nevoile cele mai arzătoare ale sufletului național în drumul unității și al consolidării naționale.

A stăruit cu ardoarea ce-i caracterizează preocupările asupra necesității de a ne cunoaște temeinic trecutul. Nu numai generația ce se ridică de zece ani și care, din școală, poate cunoaște acest trecut, ci și generația matură. Pentru unitatea simțirii și a noului ideal românesc, e nevoie să știm cu toții ce am fost în toate provinciile României de azi, pentru a da de izvoarele energiei românești. E o atitudine cu totul superficială, și una anti-națională, aceea de-a reduce cunoștințele noastre asupra trecutului românesc la câteva crâmpoe, și de-a ne judeca neamul, pe noi înși-ne, după aceste crâmpoe.

Di N. Iorga a arătat, cu un vast aparat științific, cu dovezi ce se succedau într'o uimitoare bogăție, adevărul că nu suntem un popor *oriental*, într'un înțeles rău al cuvântului, acela care exclude națiunea de libertate, iar întru cât suntem orientali n'avem de ce ne rușina de acest orientalism, nici pentru ce să-l desprețuim. Noi suntem moștenitorii imperiului bizantin, care, la rândul său, nu a fost decât moștenitorul Romei, al imperiului roman, — ajungând, prin această moștenire la același patrimoniu latin pe care l-am avut din naștere. Orientalismul, în înțelesul său pejorativ, pe care nu l-am moștenit, nu s'a amestecat în viața noastră de stat și socială, e renunțare la libertate, la individualism, e sclăvie și absolutism mongol. Dar noi am fost un popor liber veacuri de-arândul, un popor foarte adaptabil la cultură și civilizație, fie că ne-a venit din Bizanț, câtă vreme era numai acolo, fie că ne-a venit din Apus, odată cu renașterea. N'am fost numai popor cu voievozi liberi, cu domni independenți chiar sub Turci, ci o nație la curțile Domnitorilor căreia înflorea întreaga pompă și artă a Apusului. Descoperirile ultime dela Biserica domnească, arată că Scaunele voivozilor noștri au fost departe de a se întuneca, de-a se coborî în barbarism oriental, cu toate furtunile și navele ce veniau din răsărit.

Dacă ni se poate spune și orientali, cu acest orientalism, creștin în primul rând, noi nu avem decât să ne mândrim. Au fost veacuri în cari Țările române au luat sub protectoratul lor întreg creștinismul răsăritean, când domnii români numiau patriarhi la Ierusalim, la Alexandria, la Antiohia, când, sugrumat de orientalismul tiranic al turcilor, creștinismul numai la noi își putu afla adăpost: credință, artă, literatură bisericească.

Epoca fanarioșilor a fost o eclipsă care n'a durat mult, și în care s'au găsit și domnitori vrednici, cari au intrat în tradiția bătrânilor voivozi. Chiar în această epocă avem tineri cari își făceau ucenicia în pictură în Veneția.

Nu numai istoria trebuie să ne-o cunoaştem în amănunte, pentru a ne putea cunoaşte propria valoare, în toate provinciile, ci şi întreg patrimoniul naţional. Dl N. Iorga a stăruit, în a doua conferinţă, în proiecţiuni, asupra artei noastre vechi bisericeşti, arătând în linii mari dezvoltarea ei, specificul ei. A arătat tinerimei necesitatea de a cunoaşte aceste comori. Echipe de drumeţi cari să cutriere, în timpul liber, ţara întreagă, ar fi un mare pas înainte pentru creşterea dragostei de întreg pământul românesc, de trecutul lui. Un mare ajutor pentru necesara mândrie naţională.

Acei cari, dintre noi fiind, ne vorbesc de rău, ne depreciază de „orientali” în comparaţie cu popoarele occidentale, civilizate, se recrutează de obicei dintre ocea cari nu-şi cunosc patrimoniul naţional.

Dl N. Iorga a fost, şi de data aceasta, un răscolitor de suflet, cu verbul lui cald, cu sinceritatea convingerilor exprimate.

Ne bucurăm că se confirmă, astfel, din partea cea mai autorizată, concluziile la care ajunseseam şi noi, în vreo două articole din numeri 2 şi 3 ai acestei reviste. S. V.

† Emanuil Ungureanu.

A murit unul, care nu şi-a ascuns talantul, ci a lăsat — încă în viaţă fiind — să fructifice pentru binele obştesc.

Dacă ar fi vorba să alegem pentru fiecare personalitate câte un motto, pentru Emanuil Ungureanu am alege: „Tace şi face”.

Un om al faptelor. Cu desăvârşire lipsit de bombasticismul, vai, atât de la modă în zilele noastre.

Avea ceva de anahoret. Mititel de stat, slăbuţ la trup, dar vânoş şi cu o căutătură de oţel a ochilor, care te pătrundea şi îţi citea până 'n măruntaie, Emanuil Ungureanu vorbea numai *ad rem* şi era duşmanul declarat al tuturor chimerei. Când spunea: „Şi Ungureanu a acceptat planul”, era o dovadă elocventă că planul e solid, viabil.

Faima se răspândise, şi pe drept cuvânt, că Ungureanu adânceşte problemele, că nu laudă decât ceea ce este vrednic de laudat.

Întreagă averea sa a lăsat-o pentru scopuri culturale-bisericeşti. În valuta de astăzi s'ar putea evalua fundaţia făcută la 40—50 milioane de lei. A venit războiul. Banul s'a devalvat. Mecenatele bogat de mai 'nainte a ajuns sărac. În ultimii ani ai vieţii sale a fost pensionarul primăriei, fericit că fundaţiunea sa prosperează, gândindu-se vecinic numai la alţii.

Ca un Ion Micu Moldovan („Moldovănuţ”) din Blaj, a sprijinit din greu şcoli, biserici, meseriaşi, a fost sfetnic preţios al băncilor şi al instituţiilor noastre culturale şi bisericeşti.

Încă în 1912 a făcut o fundațiune de 372.000 coroane (bani pe atunci!) pentru trebuințele culturale ale episcopilor din mitropolia ortodoxă română a Ardealului. Din fundațiunea aceasta să primească gratuit elevii săraci ai școalelor cărți și premii, să se înființeze biblioteci școlare și populare, să se ajutore cursurile pentru adulți și analfabeți. S'a mai gândit la școli speciale agro-nomice, industriale și comerciale, pentru industria casnică, etc. Pentru o viitoare episcopie a Timișorii a donat o sumă însemnată de bani.

Membru în toate corporațiunile bisericești, începând dela parohie până la congresul național bisericesc, arbitru cu greutate la despărțirea ierarhică de către sârbi, propagator entuziast pentru episcopia din Timișoara, înființator de parohii nouă, de școli confessionale în Timișoara și aiurea, sprijinitor al instituțiilor „Albina”, „Luceafărul” și „Lipovana”, încă din 1879 supraveghetorul și conducătorul „Alumneu”-lui pentru elevii săraci români dela școlile sec. din Timișoara, protector al ziaristiceii românești („Tribuna” din Sibiu, „Dreptatea” și „Foaia de Duminecă” din Timișoara), scriitor din domeniul economiei în aceste foi, sprijinitor al „Soc. pentru fond de teatru român” — pretutindeni Emanuil Ungureanu n'a figurat numai cu numele, ci a pus umărul și a ajutat din greu, cu vorba și cu fapta.

Averea ce i-a mai rămas la moarte a lăsat-o „Palatului cultural” și bisericilor ort. române din Timișoara.

Cu un stoicism antic, vrednic de admirat, a închis ochii bătrânul de 84 de ani, gândindu-se la elevii săraci dela industrie și comerț, dându-le ce mai avea de dăruit din rufărie și haine și cerându-și luminarea în mână, să moară ca un bun creștin, cum a fost în viață.

N'am amintit până acum „Astra” noastră, dar motivul n'a fost neactivitatea sa la societatea noastră, ci — tocmai — ca să venim *ad fortissimum*. Cine urcă scările la „Muzeul” nostru din Sibiu dă pe placa de marmură de numele lui Emanuil Ungureanu, între binefăcătorii-fondatori ai „Muzeului”, lângă Mocionești. Mulți ani a fost președintele despărțământului Timișoara al „Astrei”, lucrând cu o deosebită râvnă și devotament, încât desp. Timișoara a fost un model de despărțământ. În „Biblioteca” noastră „poporală” a colaborat cu o conferență, despre meserii, într'o broșură cu actualul Patriarh al nostru. Adunările generale de pe vremuri, la cari lua Em. Ungureanu parte, câștigau în vază și toți se simțeau fericiți să asculte pe sietnicul cinstit și scump la vorbă, dar darnic la pungă și la inimă.

Dacă „Astra” a arborat steagul negru și dacă și-a trimis pe președintele ei, pe dl Vasile Goldiș, la inmormântare — și-a îndeplinit numai o datorie de onoare, ca să exprime jalea ce o simte în fața pierderii ireparabile și venerația față de figura celui dispărut.

În epoca noastră ar trebui să avem mulți Emanoili Ungureanu. Fie ca spiritul de idealist-realist să nu dispară din mijlocul nostru, iar mecenatele bănățean odihnească în pace!

H. P.-P.

Un monument lui Coșbuc.

În primăvara aceasta se vor împlini 11 ani de când Badea George, marele meșter al versului și al graiului românesc, a trecut pe celalt tărâm. Unsprezece ani s'au scurs de când osemintele lui zac, alături de ale scumpului său fiu, ocrotite de huma unui foarte simplu și modest mormânt, în cimitirul Bellu, în „Valea Plângerii“.

Marele cântăreț, al cărui scris a fost izvor limpede al ideii naționale, marele visător-profet al făuririi idealului de veacuri, n'a avut fericirea să vadă visul împlinit. El se stânga de durerile proprii și de jalea unui neam oropsit, pe când Bucureștii geameau încă sub forța pumnului cutropitorului.

Caierul vremii a tors de atunci un fir lung de 11 ani, iar mormântul lui Coșbuc a rămas tot simplu și modest. La căpătâiul său și astăzi străjuește aceeași simplă cruce de lemn. Atotputernicii zilei, cari s'au perindat la cârma țării, timp de 10 ani, nu s'au gândit că ar fi bine, ca acea simplă cruce să fie înlocuită cu un moment. Măcar atâta recunoștință se cuvenea față de acest fiu al neamului! Prea mult indiferentism, prea mare lipsă de cult față de eroii-poetși.

De curând am aflat cu bucurie, că cercul studențesc al studenților năsăudeni din metropola Ardealului a luat inițiativa ridicării unui monument la mormântul lui George Coșbuc. Nici că se putea un gest mai nobil din partea tinerelor vlăstare! Studențimea noastră vrea să arate că este pătrunsă de cultul marilor dispăruți ai neamului.

Monumentul ce se va ridica din inițiativa lor va fi un bogat prinos de recunoștință față de marele rapsod al neamului, trubadurul neintrecut al vieții câmpenești, evocatorul mărețelor figuri voievodale ale neamului, cântărețul vitejiilor dorobanțului român. Monumentul va fi un frumos omagiu, adus de către acești idealști, poetului de o clasică seninătate, care deschisese noi orizonturi de inspirație sănătoasă, într'o vreme, când Parnasul nostru era copleșit de ideile pesimiste ale marelui geniu care a fost Eminescu.

Laudabila este inițiativa luată de către acești însuflețiți idealști și le urăm o cât mai grabnică înfăptuire!

prof. ION TOMUȚA (Năsăud).

Presa.

Presa este oglinda grafică a unui popor. Din felul cum e redactată presa acestuia, poți stabili nivelul lui de cultură.

Cu jenă trebuie să mărturisim, că oglinda grafică a țării noastre e pătată *pe alocurea* de muște. Ar fi vremea să spălăm această oglindă a noastră, însă nu frecându-o cu nisip umed, căci se altează luciul sticlei, nu prin censură polițienească, necompetentă în materie de publicistică, ci prin apă curată și caldă, printr'o inițiativă serioasă și binevoitoare, pornită de însăș presa. Prin sine însăș se poate purifica presa mai cu efect.

Toți ceice sunt într'adevăr binevoitorii neamului, așteaptă nerăbdător să înceapă în sânul presei o *campanie estetică-morală*, care să înfăptuiască autopurificarea presei. Rămâne să vedem, care ziar sau revistă va da semnalul grelei, dar nobilei lupte.

Neîndoios că presa e un factor de prima importanță într'un stat. Rolul ei însă pe întâiul plan trebuie să se contureze într'o activitate rodnică de *educație cetățenească*. La noi acest rol se prezintă nu arareori ca o menire neglijabilă. O parte din presa noastră și-a inversat rolul firesc, în sens moral, estetic și politic.

Dar să concretizăm teoria prin exemple, referindu-ne la unii dintre cei mai talentați ziariști ai țării. Acești valoroși publiciști ar aduce cele mai frumoase servicii presei noastre, dacă n'ar avea un cusur, care în balanța valorilor echivalează cu talentul lor în sens opus. Cusurul acesta e foarte răspândit între ziariști. El consistă într'un stil lipsit de ceea ce se numește „urbanitate”. D. e. dl X critică pe dl Y. E dreptul dsale. Însă ne jignește adânc stilul nepolitic, în care își expune critica. Oare nu poți critica tot atât de sever defectele cuiva într'un stil urban, fără acele „epitete ornante”, cari ne revoltă și ne determină să condamnăm mai degrabă pe critic decât pe cel vizat, chiar dacă critica e obiectivă?

Dar problema presei noastre mai are încă două laturi. Se cere o regenerare și la gazetele politice populare. Acestea ar trebui să facă educația politică-socială a păturilor de jos, nu demagogie, generatoare de porniri anarhice.

A doua latură a problemei ne interesează în aceeaș măsură. E o adânc simțită lacună în presa noastră lipsa unui mare cotidian, independent de partidele politice, care să aibă latitudinea de-a informa opinia publică obiectiv, *nu dirigit de interesele unui partid poliitic*. Oare când vom avea satisfacția de-a înregistra apariția unui asemenea cotidian, care să fie monitorul opiniei publice, un adevărat „vox populi”, în care marele public să găsească informații obiective asupra a tot ce se petrece în viața noastră politică, socială, bisericească etc., și în care să poată lua parte prin scrisul său *oricare cetățean* la discuțiile în jurul marilor probleme,

ce ne agită spiritele sau să semnaleze digresiunile, ce le observă în viața statului nostru din diferite puncte de vedere? Căci nu numai guvernului, parlamentului și autorităților le incumbă datoria de-a soluționa probleme de interes public și de-a veghia, ca viața noastră ca stat să se desfășoare în curs normal, ci această datorie apasă cu aceeași greutate și asupra fiecărui cetățean, care e conștiu de existența sa, în calitate de parte constitutivă a statului. O viață politică normală reclamă o muncă, la care să participe întreaga națiune, fiind toți cetățenii cointeresați la propășirea statului. Factorii conducători ar avea incontestabil un prețios sprijin în această colaborare a cetățenilor, cari le-ar furniza din imediata lor experiență un bogat material de prelucrare. Câte inteligențe rodnice ar putea fi utilizate ca sfetnici valoroși ai ocârmuirii, dacă ar ființa în presă un „vox populi”, care să fie și „vox dei”! Inșă în lipsa unui asemenea cotidian independent, cu un tiraj vast, pentru a putea lumina și însufleți toate colțurile țării, cu dragoste nețărnănică față de patrie, o astfel de fericită contribuție obștească e exclusă.

Ceice vor serios să-și servească patria pe calea publicisticii, se lovesc în avântul lor cel sfânt de prea multeori de obstacolul de neînălăturat, care este presa de partid, în care nu poți scrie cum îți arată busola conștiinței, ci cum arată aceea a intereselor de partid, cu excepția acelor cazuri rare, când interesele tale patriotice sunt, întâmplător, în concordanță cu interesele de partid ale gazetei, la care scrii. Cum însă pe o apariție sistematică a fenomenelor, provenite din întâmplare, nu poți conta, ești expus să te lovești neconținut de acel obstacol dur, acoperindu-ți gîngășul suflet de idealist cu rane sângeroase, cari te vor sili, ca în sfârșit, să depui arma scrisului, să te retragi înfrânt de pe arena luptei și în durerea ranelor tale să deplângi situația precară a sărmanei tale patrii, care ar merita o soarte mai bună.

VICTOR IACOB
profesor (Orăștie).

† Ion Gorun.

În Sâmbăta Paștilor a plecat din rândurile purtătorilor de condeiu din România unul, care cu puțini alătura, forma elita scrisului românesc, iar ca onestitate, putere de muncă și hărnicie era poate cel dintâi. Patruzecișicinci de ani *Ion Gorun*, pseudonimul literar al lui *Alexandru Hodoș*, a fost nelipsit din publicistica românească, pe care a onorat-o cu scrisul său cotidian, din literatura noastră pe care a îmbogățit-o cu lucrări cari vor rămănea mereu apreciate.

Despre el se poate spune că a închis ochii pe câmpul de luptă, cu arma în mână. A scris, într'adevăr, până cu câteva zile înainte de moarte.

Ion Gorun a fost unul dintre oamenii tari. Descendent al unei rari familii de intelectuali români ardeleni, — familia Hodoștilor din Zarand, — înrudită cu vijeliosul tribun dela 1849, protopopul Balint din Roșia de munte, — Alexandru Hodoș moștenise trupul voinic, puternic, ținuta mândră, impunătoare a neînduplecaților moți, și sufletul lor tare, închis pentru străini, dar nespus de sensibil în atingere cu viața.

Vrâsta i-a putut indoi statura, anii de muncă i-au putut pleca fruntea, dar spiritul lui a rămas până la bătrânețe același: robust și clar, puțin comunicativ pentru necunoscuți, plin de duioșie pentru prieteni, izvor vecinic proaspăt de muncă și încordare nouă.

Intre prea puțini alții Ion Gorun a desmințit afirmația că scriitorul român încetează de-a mai creia la patruzeci de ani.

La întâia vedere era un mare contrast între înfățișarea sa de uriaș și vorba lui domoală, în șoaptă. Dar în grabă întrezăreai explicarea: Ion Gorun trăia o prea bogată, prea intensivă și arzătoare viață lăuntrică, pentru a putea face șgomot în lumea externă. Numai când, câștigându-i încrederea, simpatia, începea să vorbească, îți dădeai seama că trupul uriaș ascunde un tot așa de impetuos izvor de viață. Când începea vorba trebuia să-l ascuți, chiar dacă ar fi vorbit o noapte întreagă: avea ce spune și povestea frumos, deși nici prin gând nu-i trecea să te uimească. Povestea fără să caute meșteșug, preocupat de ceea ce spunea. Și niciodată lucruri fără însemnătate, discuții sterpe sau pretențioase nu puteai auzi dela el.

Era un om și un scriitor care n'a luat în glumă viața, ci a privit-o și a înțeles-o, precum i-a și slujit, printr'o gravă seriozitate, atras de necesitatea inexorabilă a luptei, ca și a tragicului ei.

Familia Hodoș a dat scrisului românesc și alte nume, pe Nerva, Ulpui și Enea Hodoș, dar între ei numele lui Ion Gorun va rămânea în frunte.

Trecut de tânăr — dela liceul din Brașov, — în vechiul regat, a fost atras de intelectualitatea și viața literară a Capitalei. Scrie de pe la 1888 în revista „Fântâna Blanduziei”, redactată de M. Eminescu și de atunci aproape la toate revistele românești, pe cari pe unele le redactează, pe altele le înființează cu alți scriitori, cum sunt Vatra, Vieața, Pagini literare, Sămănătorul etc. E mereu în mijlocul producției și al vieții literare, cu optimismul tinereții, intrând în polemici, militând pentru buna literatură, având ca ideal revista bună și răspândită. A dat lupte, a suferit decepții: atunci ca și azi revistele rare românești erau de scurtă durată.

A colaborat statornic, cu foiletoane mai ales, la cele mai principale cotidiene românești. Om cu vastă cultură, cu un as-

cuțit simț al problemelor zilei, nu se epuiza și nu se repeta. A purtat mare grijă limbei românești, pe care a apărat-o de greșeli, scriind nenumărate articole de corectă întrebuințare gramaticală, sintactică, lexică etc., — articole-serii, cari purtau diferite titluri: *Știi românește?* „Erezi gramaticale“, „Ce luăm și ce-i al nostru?“ etc. Și toate acestea într'o epocă în care publicistica noastră, luând un frumos avânt, se strecurau în ea destui cari nu știau mânuși limba.

În literatura românească Ion Gorun va rămânea prin volumele în proză: *Alb și negru*, *Taina a șasea*, *Robinson în Țara românească* etc. A scris dela început și versuri și a continuat să scrie până în ultimii ani. Poezia lui e plină de gând și are bucăți bune pentru antologie. Ion Gorun ne-a dat și o valoroasă traducere a lui Faust.

Viața nu i-a fost semănată cu trandafiri. Înalta lui cultură, independența spiritului, mândria lui legitimă, nu l-a lăsat nici să facă temenele, nici să se îmbulzească, nici să-și facă o reclamă meritată scrisului său literar. În mijlocul lumii literare din capitală, I. Gorun, a fost un solitar. Prietenii pe cari i-a avut erau de aceeași construcție psihică: Vlahuță, Coșbuc. Gorun cunoștea numai prietenia cea adevărată.

A scris până la adânci bătrânețe. Nu numai pentru că spiritul său n'a îmbătrânit, nu numai pentru că iubea munca și trebuia să descarce laboratorul său intern. În afară de premiul național pentru proză, luat în 1926, Ion Gorun n'a primit nimic pentru ce să nu fi muncit din greu. E mândria și pilda spiritelor cu adevărat înzestrate.

Literatura română prin moartea lui Slavici, Iosif, Chendi, Coșbuc și Ion Gorun, — prieteni cu toții și colaboratori la aceleași reviste, — a pierdut, în ramura ardeleană, stâlpi de temelie, în locul cărora până acum nu vedem ridicându-se alții.

Dispariția lui îndoliază și steagul cultural al „Astrei“: Ion Gorun a fost *membru activ* în Secția literară-filologică a Asociațiunii și colaborator al revistei „Transilvania“.

Trimitem cele mai sincere condoleanțe soției sale, scriitoarei *Constanța Hodoș*, și fiului său, *Alexandru Hodoș*, talentatului publicist, fost director al Teatrului Național din București.

I. AGÂRBICEANU.

† Th. D. Speranță.

Anecdota românească, anecdota populară, a avut în Th. D. Speranță, mort în Martie, a. c., pe unul dintre cei mai zharnici popularizatori ai săi. În afară de P. Dulfu, care ne-a dat neintrecutele „Isprăvi“ ale lui Păcală, poemul devenit atât de popular, anecdotele versificate ale lui Th. Speranță au format,

de decenii, deliciul elevilor de școală primară și de curs secundar. Erau și mai sunt încă „versurile” pe cari mai bucuros, mai cu plăcere, le învață pe dinafară elevii, cari aduc soare în orele de limba română și care constituie primul material pe care tinerimea se încumetă să-l „declame”. Prin intermediul cărților de cetire, al școlii, anecdotele versificate ale lui Speranță au ajuns din bună vreme în programul tuturor șezătorilor culturale dela țară. A fost, mai ales, o vreme, când aceste anecdote erau învățate cu frenezie și recitate cu toate ocaziile, când numele lui Th. D. Speranță era poate cel mai cunoscut în țară. Avea o mulțime de adoratori în mai toate clasele sociale, dar mai ales la țară și în mica burghezie.

Dovadă sunt multele ediții la care au ajuns volumele sale de anecdote, — căci a avut multe, poate chiar prea multe. În primele volume a utilizat anecdota populară cea mai autentică, a mai îmbogățit-o fără să se observe. Dar mai târziu a trecut la invențiunea care nu se mai potrivea cu geniul popular, a trecut în diformări și exagerări pentru care a și fost criticat.

Dar lăsând la o parte anecdotele „de post”, pe cele „afumate” și „neafumate”, dela Th. D. Speranță ne-a rămas o seamă de anecdote care vor plăcea mereu și vor fi continuu prilej de amuzare pentru popor și pentru elevii de clase primare și liceu inferior. Vor contribui, ca și până acum, la creșterea gustului de cetit și vor trona încă multă vreme pe programele șezătorilor culturale la sate și orașele de provincie. Cele mai reușite, și ca subiect și ca formă, sunt și decente, pline de umor sănătos...

Th. D. Speranță a fost profesor, om de școală și a lăsat în urma sa o bogată activitate pe terenul cărții didactice. I. AG.

Croaica artistică.

Considerațiuni asupra istoriei artelor și nouilor ei probleme.

Considerațiunile prezente, de un caracter general, nu vor să fie altceva decât un reflex al discuțiilor din timpul din urmă, multiple și pasionate, ce se poartă în străinătate, mai ales în lumea științifică germană, asupra chestiunilor de metodă și sistem ale tinerei științe, a istoriei artelor. Socot, totuș, interesante și pentru noi aceste discuții, de vreme ce ele arată dificultățile cu cari trebuie să lupte încă această știință pentru a-și vedea, deocamdată, bazele de plecare precizate și asigurate. De fapt chestiunile ce voiu schița aci ar recere, chiar și în rezumat, o dezvoltare mai largă — numai așa s'ar putea pune în aplicație o argumentare meticolos-științifică — dar, dat fiind că prezentul articol nu e destinat pentru o revistă specială de istoria artelor, mă mulțumesc și cu o tratare sumară, cum ar putea fi de interes într'o revistă de literatură și cultură enciclopedică.¹⁾ Scopul fiind în principiu de a semnala unele fapte, ce a-și dori să prezint într'o în-

¹⁾ Cu această ocazie observ că și literatura citată în cursul articolului nu e enumerativă, ci numai exemplificativă.

lănțuire specială, înlănțuire care — cred — ar permite de-a le da din anumite puncte de vedere și o oarecare deslegare.

Iată despre ce e vorba: încă de pe la sfârșitul secolului al XIX-lea s'a simțit o sterilitate neliniștitoare în domeniul istoriei generale, s'a simțit, că înșirarea faptelor, respective a datelor istorice, suferă de lipsa unei înlănțuiri bazate pe o legătură de cauzalitate clară și atunci s'au încercat o serie de istorici și filozofi de-a remedia acest neajuns, descoperind sau construind legături între singuraticile domenii izolate ale istoriei; s'au născut atunci lucrările generale de istoria culturii umane, cari încercau să demonstreze evoluții paralele între diferitele ramuri ale evoluției intelectuale, între istoria credințelor, a creațiilor, a gândirii și, adunând rezultatele acestor cercetări izolate, să le distileze și sintetizeze, pentru a găsi astfel subtilele legi ce guvernează, teoretic, evoluția vieții sufletești a omului și îi determină, practic, atitudinile în viața reală, dând naștere creațiilor artistice, formelor sociale, acțiunilor politice, ș. a. m. d. Rezultatele acestor cercetări au fost însă toate dispartate, sistemele de ipoteze imaginate excluzându-se, adeseori, reciproc. Nu vreau să intru în detalii asupra acestor chestiuni, ele aparțin, în mare parte, unor specialități străine de mine, dar le amintesc fiindcă istoria artelor a luat parte activă la alcătuirea acestor istorii culturale generale și fiindcă aici s'au manifestat, mai bine ca ori unde, uriașele lacune ale istoriei artelor. E de notat faptul, că nici una din încercările de-a sintetiza din punct de vedere evolutiv istoria omenirii, nu a dat concluzii definitive, nici chiar aproximative, ci, din contră, comparația tuturor lucrărilor de acest gen dau dovada că în domeniul istoriei culturale generale sunt posibile orice fel de samavolnicii, lipsind încă necesarele criterii cardinale. Această împrejurare pare a demonstra, că și celelalte ramuri istorice nu sunt mai consolidate decât istoria artelor. Aceasta din urmă, hotărit, așa cum a fost cultivată până în prezent, adăpostește cu aceeași îndreptățire cele mai variate și opuse teorii. Cu materialul ce oferă astăzi istoria artelor se argumentează în orice chestiune tot așa de bine *pro*, ca și *contra*. Iată deci un motiv grav, care a produs în deceniile din urmă, pe lângă o serie de scrieri de metodică, mai ales lucrările teoretice ale lui Strzygowski. Strzygowski a început prin a reproșa acestei științe, în prima linie, lipsa materialului, a bazei de plecare. Dacă am urmări topografic mai întâiu și apoi istoric, spune Strzygowski, ce regiuni ne sunt nouă cunoscute, din punct de vedere artistic, am rămâne uluiți, constatând că topografic marea majoritate a ținuturilor de pe glob ne sunt aproape complect necunoscute, iar, istoric, nu cunoaștem decât produsele anumitor regiuni, în timp de cel mult câteva mii de ani.¹⁾ Ori, ce sunt aceste elemente pentru o încercare de-a

¹⁾ Vezi: Die Krisis der Geisteswissenschaften, Wien, 1923, pag. 103—167

îmbrățișa istoria generală a artelor și cum pot fi aceste infime elemente utilizate mai apoi pentru sinteze generale de devenire a culturii umane?! În urmă continuă Strzygowski, criticând viu și metodele cari au fost aplicate pentru studierea puținelor monumente cunoscute, fiind toate aceste metode unilaterale, căutând autorii, după înclinarea lor personală, să urmărească și să sublinieze când cutare caractere artistice, când altele. Dincolo de meticuloasele argumentări, aduse în duelul angajat de o parte între Strzygowski¹⁾ și de altă parte între Spranger,²⁾ ași vrea să justifice stadiul în care se găsește azi istoria artelor, din însuș istoricul acestei științe și din care istoric — după modesta mea părere — s'ar putea înțelege, poate, mai bine o serie de curiozități inexplicabile altfel și s'ar putea începe o reconstruire a acestei științe. Văzând din ce împrejurări s'a născut istoria artelor și cum s'a dezvoltat, reiese mai limpede și defectele pe cari i le-au imprimat circumstanțele prin cari a trecut și cari sunt motivele cari au făcut ca aceste defecte să se perpetueze până astăzi. Odată aceste defecte cunoscute în momentul nașterii lor, nu mai e greu de a le înlătura, în timp ce o argumentare în contra lor, recunoscându-le implicit dreptul lor de existență, e anevoioasă, pentru că ele, firește, au luat de cu timp măsurile teoretice necesare pentru a se apăra. Astfel anumite erori de concepție și orientare, explicabile pentru primele începuturi ale istoriei artelor, s'au cuibărit cu timpul și s'au înconjurat la suprafață cu rețele dese de sofisme, anevoioase de străbătut, dar cari, totuș, nu pot rezista unui atac ce nu se împletește în argumentările survenite ulterior, ci se îndreaptă asupra rădăcinei lor, asupra momentului în care au luat ființă.

Istoria artelor, ca știință modernă, își are originea în epoca Renașterii târzii. Colecția de biografii a lui Giorgio Vasari ar fi punctul de plecare, după Strzygowski,³⁾ studiile anterioare, grecești, romane și italiene, rezumându-se la descrieri de călătorii și tratate tehnice speciale, fiind doar de importanță documentară pentru identificarea monumentelor și înlocuirea celor pierdute, precum și pentru cunoașterea laturei tehnice. Tot în afara cadrului științei moderne rămân tratatele vechi indice și studiile savanților chinezi, cari întocmeau deja prin secolul al IX-lea după Christos tratate cu reproduceri (gravuri în lemn) despre istoricul formelor artistice și altor chestiuni. Dar de-a dreptul vorbind, nici celebra lucrare a lui Vasari nu formează încă propriu-zis

---

1) Vezi: Die Krisis, și mai ales Forschung und Erziehung, Stuttgart, 1928.

2) E. Spranger, Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule, Leipzig, 1925, Die Kulturzyklentheorie und Theorie des Verfalles, in Sitzungsber. d. preuss. Akad. d. Wissensch., 1926. Lebensformen, Halle, 1925, precum și articolul lui Wach, publicat în rev. „Leipziger Studentenschaft“, an. I—1926 și citat de Strzygowski.

3) Die Krisis, pag. 38 și următoarele.

începutul istoriei artelor; ea e izvorită mai mult din interese strict-locale și e prea bibliografic orientată, decât să poată fi considerată drept un început de istorie. Istoria artelor ia ființă din alte preocupări: din interesul crescând ce-l manifesta sec. al XVIII-lea pentru lumea greco-romană. Pe de-o parte științele intelectuale, ca filologia, precum și cercetările filozofice ale diferitelor școli din epoca aceea și, în sfârșit, literatura, pe de altă parte însăși monumentele de arhitectură și sculptură din antichitate trezeau un interes mereu crescând pentru acea lume dispărută, care reapărea numai în frânturi izolate. Era firesc să se nască dorința de-a încerca o reconstruire a acestei lumi apuse, închegând elementele răzlețe într'o înlanțuire continuă. Pentru monumentele artistice acest pas l-a făcut Winkelmann, publicând, în anul 1776, lucrarea sa „Geschichte der Kunst des Altertums”. E important de reținut acest fapt, pentru că, dacă Winkelmann e întrucâtva tatăl istoriei artelor, dat fiind că el a publicat prima lucrare indiscutabilă de acest gen, el e și acela care a imprimat acestei științe o direcție ce a dus-o într'un *circulus viciosus*. De altminterlea, atât meritul, cât și vina îi revin nu numai lui Winkelmann, ci și spiritului general al timpului. Istoria artelor a fost creată dându-i-se un punct de plecare determinat nu de motive științifice, ci de simpatiile predilecte ale timpului: arta clasică (în vechiul sens al cuvântului însemnând „cea mai bună”), adică arta greco-romană, sau, mai restrâns: arta greacă. De aci înainte, atât lucrările lui Winkelmann (anterioare și posterioare operei citate),¹⁾ cât și continuele noi descoperiri, mai ales în Grecia, stârniră înflorirea unei literaturi bogate, parte descriptive, deci mai științifice, în sensul că mai obiective, dar în cea mai mare parte extrem de entuziaste și subiective, o literatură care s'a ocupat cu predilecție de-a debita considerațiuni sentimentale asupra monumentelor descoperite și, însușindu-și noțiunea ideilor platonice și aristotelice, a întemeiat școala estetică, școală ce până în zilele de ieri a continuat să decreteze arta greacă drept singura artă pură, a continuat s'o destileze și să-i extragă acele legi, după cari adepții acestor studii cred că trebuie să se călăuzească creațiunea artistică din orice loc și orice timp. Noroc însă că alături de aceste preocupări sterpe, cari până azi au umplut vrafuri de cărți, fără a construi decât ipoteze, fondate în ultima analiză pe axiome, interesul a rămas, totuși, viu și pentru monumentele însăși, pentru noule descoperiri și noule publicări. Astfel domeniul cunoștințelor s'a îmbogățit mereu, împingând geografic hotarele tot mai

1) Alte lucrări cu privire la istoria artelor, publicate de Jh. Winkelmann, sunt: Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei, Dresda, 1755, Anmerkungen über die Baukunst der Alten, Leipzig, 1762, Sendschreiben von der herkulanischen Entdeckungen, Dresda, 1762, Neue Nachrichten von den neuesten herkulanischen Entdeckungen, Dresda, 1764. Alte Denkmäler der Kunst, Berlin, 1780 și 1791.

departe de focarul propriu-zis din Grecia și adăugând cronologic ani noi ambelor capete ale evoluției artei grecești. În momentul acesta al evoluției istoriei artelor trebuie notată o bifurcație importantă: anume domeniul artei greco-romane va fi pe de o parte și pe viitor considerat de unii savanți drept singurul domeniu de artă ce merită să fie studiat, pentru că numai el ar rezuma, într'adevăr, esența artelor plastice, și din aceste convingeri o serie de savanți se izolează, continuând studii speciale cu privire la arta greco-romană. Știința aceasta specială se va numi apoi arheologia artelor (spre deosebire de arheologia generală, care cuprinde și numismatică, epigrafie și alte manifestări culturale greco-romane). Pe de altă parte, unii savanți continuă cu cercetările, străduindu-se să lărgescă orizontul, în timp și spațiu. Prielnic acestei mișcări erau mai întâi forța cu care se impunea Renașterea italiană, înrudită într-o câțiva cu vechea artă clasică, precum și monumentele altor epoci, cari, deși nu aparțineau nici artei grecești, nici Renașterii, totuși mărturisiau despre concepții artistice din alte veacuri, solicitând, vrând-nevrând, atenția trecătorilor. Cari au fost mai deaproape motivele și cum s'a născut în detaliu interesul și pentru ceea ce era dincolo de arta greco-romană și de Renaștere, e azi încă un ce neprecizat. Va fi o mișcare de reacție firească contra văditei exagerări a unei culturi apuse, va fi vre-un stimulent mai viu, pornit din sânul artiștilor, ce pregăteau deja școlile realiste și romantice din sec. XIX-ia, va fi contribuit și una și alta, ba poate vor mai fi fost motive, pe cari doar cercetări speciale asupra contemplării artistice — așa cum au fost propuse de J. Strzygowski¹⁾ — le vor putea lămurii. Ar fi fastidios să înșir aci o serie de autori, îndeosebi francezi și germani, cari au contribuit la această evoluție în detaliu, adăugând cercetările și observările lor din țările ce înconjurau cele două focare artistice, Grecia și Italia. În schimb mă opresc la prima lucrare de ansamblu, care a apărut, îmbrățișând în mod conștios nu numai arta greco-romană și a Renașterii italiene, ci întreg materialul cunoscut. E vorba de opera lui Franz Kugler „Handbuch der Kunstgeschichte“, 1842. Publicația aceasta a lui Kugler e a doua piatră fundamentală a istoriei artelor. Pentru prima dată se încearcă o istorie universală a artelor în adevăratul înțeles al cuvântului. Iată câteva din capitolele principale:

I. Vorstufen künstlerischer Gestaltung, Ursprung, Das nord-europäische Altertum, Nordamerika. Das Reich der Inkas, Mexiko und Centralamerika; II. Das alte Aegypten; III. Das Altertum des mittleren Asien; IV. Phönicien und Israel; V. Das Pelasgertum; VI. Die Hellenische Kunst; VII. Die Kunst der römischen Epoche; VIII. Die altchristliche Kunst; IX. Die Reiche der Sassaniden und der Indo-Skythen; X. Die Kunst der Hindus und ihre Ausläufer;

1) Krisis, pag. 262—300.

XI. Die mohamedanische Kunst; XII. Die Kunst des occidentalisches Mittelalters. ș. a. m. d. până în vremea modernă.¹⁾

Din înșasă înșirarea acestor capitole reiese limpede orizontul cu adevărat larg schițat de autor și s'ar crede, pe drept cuvânt, că drumul e deschis spre o istorie a artelor, concepută în stil mare și cu temeuri științifice, continuându-se și aprofundându-se mereu cercetările, pentru a înțelege în mod cât mai independent fiecare mișcare artistică în parte, precum și marile curente de ansamblu, compuse adeseori din complicate împletituri eterogene. Astfel manualul lui Kugler, care, desigur, chiar în ochii autorului nu era decât un început, menit să rezume deocamdată materialul adunat și cercetat până atunci, trebuia să fie punctul de plecare al unei bogate și rodnice dezvoltări științifice. Acest lucru însă nu s'a întâmplat. Se poate chiar spune că din punctul de vedere arătat mai sus, manualul lui Kugler a fost primul și ultimul. Motivele? Strzygowski crede că o contra-ofensivă a școlilor umaniste puternice în Paris și Viena au înăbușit această evoluție largă și profundă.²⁾ Dar, oricare ar fi cauzele, (ele aparțin istoriei contemporanei), fapt e că de aci înainte și până în zilele noastre, istoria artelor a creiat și păstrat următorul cerc vicios de studii: ea pleacă dela arta Egiptului, pe care o urmărește dela începuturile ei cunoscute până în vremea ce începe dezvoltarea artei grecești, apoi, făcând o excursie fugitivă prin Siria, Mesopotamia și Asia-mică, intercalând rareori și câteva note din India și China, istoria trece în Grecia. Aci, considerând Egiptul ca un fel de perioadă de pregătire, ea studiază, din fir în păr, dezvoltarea artei grecești primitive, clasice și elenistice, subliniind că ne aflăm într'o epocă de aur a artei, neajunsă și firește și neintrecută încă. Apoi arată cum această artă decade, grație influințelor nefaste egiptiene și orientale de după Alexandru cel Mare și cum, în sfârșit, în arta imperiului roman nu mai avem decât exemplul unei pseudo-arte teatrale, goale înăuntru, dar înveșmântată în grandioasele toalete ale artei clasice și chiar arhaizante grecești. Cu începutul perioadei creștine ne mută apoi la Bizanț cu excursii în Asia-mică, Africa de Nord și în Marea Mediterană (coasta Italiei și Siciliei), în Marea Adriatică (coasta Italiei și Dalmația), iar apoi, în vremea carolingiană, ne trezim deodată în inima Franței, pe văile Rinului și — pasager — și în Italia de Nord. Cartierul e însă acum stabilit

¹⁾ Capitolele sunt citate după ediția a IV-a, 1861, revizuită după moartea lui Fr. Kugler de Wilh. Lübke, ed. I. din 1842, nefiindu-mi accesibilă. Totuș, modificări esențiale în această ediție încă nu apar.

O descriere bună a dezvoltării istoriei artelor în Germania se găsește la C. Petranu: *Inhaltsproblem und Kunstgeschichte*, Viena 1921; deși lucrarea urmărește alte probleme decât cele discutate aci, totuș, felul cum prezintă Petranu pe autorii cei mai de seamă germani e instructiv și pentru considerațiile prezente.

²⁾ *Krisis...* pag. 44.

în Franța și Germania. Asistăm la nașterea unui stil romanic, cu misiunea de-a forma un inel diplomatic între Bizanț și coasta Normandiei, unde pare a lua ființă (cel puțin în transpunerea lui în piatră) — concomitent cu Parisul — stilul gotic. Urmând dezvoltarea acestui stil ne trezim mereu, când în Germania, când în Anglia și unii autori — rari — ne arată încă, drept introducere, ceva din arta Scandinaviei. Atât. Apoi, decăzând gotica, ne apropiem — inelul e domul din Milano și arhitectura Veneției — de Italia. Spre Genua, Pisa, dar mai ales spre Florența! Febrilă, ne pregătește să asistăm la renașterea artei clasice (!), — Roma! Și, după îndelungată zăboveală, aruncând doar priviri piezișe spre Germania și Franța, mai amănunțite doar spre Țările de jos, ne apropiem de stilul baroc, care ne readuce Europei Centrale și occidentale, pe care de aci înainte nu o vom mai părăsi, sub pedeapsa de a nu mai fi recunoscuți drept istorici de artă, ci doar de simpli etnografi! Și acest amalgam, eterogen de-o parte, de alta însă extrem de redus, sărăcăcios, are pretenția de-a însemna „istoria artelor”. pur și simplu! Această lipsă de logică a fost notată în repetite rânduri de J. Strzygowski, mai insistent însă de H. Glück, într'un curs ținut în Viena, în 1922, în semestrul de vară. Dâșii au notat această desvoltare, criticând-o aspru, deși logica acestei înlănțuiri absurde nu va putea fi niciodată îndeajuns de aspru criticată, dar au trecut apoi repede mai departe, atacând insistent metoda și sistemul (deși Strzygowski spune foarte bine că istoria artelor de până acum nici nu cunoaște vre-un sistem). Eu însă m'aș opri tocmai la această înșirare, fiindcă ea spune despre sine clar un lucru: că s'a născut la voia întâmplărei. Punctele de reper au fost cele două epoci artistice simpatizate de oamenii clasicismului dela sfârșitul sec. XVIII-lea până adânc în sec. al XIX-lea: arta clasică greacă și arta Renașterii italiene. Cum însă cercetările acestor două domenii au dat la iveală, la început, în imediată legătură cu evoluția lor, multiple momente și din alte vremuri și cum mai apoi au trebuit să se admită între fiecare din cele două perioade favorite anumite legături și cu alte evoluții, se impunea dela sine o cercetare și a acestora, cât de fugitivă chiar, care cercetare trebuia înglobată apoi într'un moment sau altul al „firului roșu” (dacă se poate, cel puțin în glumă numi așa) ce se urmărea: legătura între clasicul grec și Renașterea italiană. De-a ataca acest monstru de evoluție în metodele lui (ca de ex. pentru înlocuirea argumentării la îndemâna monumentelor cu metoda filologică) mi se pare de prisos. El se condamnă pe sine însuș, grație felului cum s'au desvoltat. Pentrucă era firesc ca atunci, când ai puncte de plecare fixate dinainte și când aduni apoi materialul înconjurător cu ideia că toată arta antică are un singur focar (în Grecia și Ionia), e firesc ca toate descoperirile ce urmează să fie făcute, să fie clasate și datate în funcție de arta greacă. Aceeaș himeră urmează să pa-

troneze tot ce e mai reușit din evoluția ulterioară, și în orice caz fiecare tendință artistică ce pare a avea câtuși de puțină înclinare spre o concepție naturalistă, e imediat considerată drept o înviere a spiritului „antic”, uitând că însăși anticitatea nu se compune numai din produsele culturale grecești. Astfel, — în loc de-a căuta multiplele rădăcini de evoluții universal-artistice, în loc de-a stabili patria fiecăreia în mod obiectiv și în loc de-a urmări evoluția fiecăreia, adeseori complect independentă, adeseori întrefesută cu influențe provenite din alte cicluri de evoluții, adeseori oprită chiar în desvoltarea proprie prin intervenția unui curent puternic, care mătură, fie definitiv, fie pentru un timp oarecare, ideile artistice mai vechi, semănând noui concepții arhitectonice și plastice sau chiar noi concepții culturale, fundamentale, — astfel, ziceam, se căznește istoria artelor, azi încă, de-a îngrămădi mari complexe eterogene într-o singură devenire, încoronată de un apogeu „clasic” și urmată de serii nesfârșite de „Renașteri” (carolingiene, bizantine, italiene, etc.). Dovezi abundă în fiecare manual, în fiecare studiu special. Ba mai mult, au început să se intoxice de acest filo-elenism și alte științe mai tinere, cum e de exemplu preistoria și, când în vre-un curgan din stepa euraziană se găsește vre-un ornament asemuitor cu cele grecești, fi-rește că paternitatea clasică sau elenistică e numai decât stabilită (exemplul palmetei), iar datarea se stabilește în funcție de „originalul” mediteranean. Rareori, când se vorbește de arta chineză sau indică, dar întotdeauna numai pentru a accentua importanța unui centru de cultură elenistică, fie a regatului din Bactria, fie a Gandharei, etc., de unde au radiat forme artistice grecești până adânc în Indii și până în inima Imperiului Soarelui.

Totuș, însănoșirea e deja de mult pe cale. Voguë a studiat Siria, Butler Egiptul creștin, Cunningham Indiile, pentru a numi numai câțiva dintre cei mai vechi în treacăt, și dacă cea mai mare parte a acestor savanți au măsurat și ei toate noile materiale ce le-au descoperit cu măsura Greciei, totuș, lucrările lor împreună cu ale lui Choisy, Rott, Miss Bell, Smith, Havel și nenumărați alții, au contribuit de-a peregăti tot mai mult ideea pe care au început apoi să o formuleze o serie de autori moderni. H. Taine (*La philosophie de l'art*), demonstrează cum se nasc diferite curente de artă din diferite împrejurări complexe, geografice, etnografice, sociale, etc., W. Worringer (*Formprobleme der Gotik*) recunoaște deja trei focare bine distincte: unul datorit omului sudic (Grecii ca reprezentanți), altul al omului oriental (Asia, cu o delimitare geografică mai vagă) și altul, al omului nordic (Normanzii ca reprezentanți); Havel (*The ideal of Indian art* și în parte și *History of Indian architecture*), reclamă recunoașterea independenței artei indice față de arta basinului mediteranean, accentuând pe de-o parte evoluția indigenă, compusă

dintr'un curent autohton, dravidic, și din unul vechiu aric, adus de cuceritori și demonstrând de altă parte absurditatea unei pretinse influințe „creatoare” a artei grecești prin intermediul Gandharei, stațiune ce înseamnă, dimpotrivă, o influință dezastruoasă, care încearcă să schimbe înfățișarea artei indice, dar care — noroc — nu reușește, ci dispare repede, ca un simplu curent de modă. Iată câteva încercări; exemplele s'ar putea spori. Culmea acestei mișcări de protestare o reprezintă însă Strzygowski. Pas cu pas reclamă întâi independența Asiei-mici (Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte, Lipsca, 1903), a Armeniei (Die Baukunst der Armenier und Europa, Viena, 1918), a popoarelor nomade din Eurasia (Altai-Iran und Völkerwanderung, Lipsca, 1917), și azi în sfârșit a Nordului (Heidnisches und Christliches um das Jahr 1000, Viena 1926), demonstrând cu exemple irezistibile. Pentru noi, indeosebi, sunt importante cercetările lui Strzygowski în Orientul Europei, în lumea veche slavă, unde urmărește tipurile construcției în lemn.¹⁾

După toate astea la ce bun de-a mai ataca metoda inexistentă a construcțiilor anterioare? Se impune dela sine reclădirea din temelie a istoriei artelor. Ce rămâne e materialul prețios adunat până în prezent, restul, concluziile, trebuie să abandoneze. Și pentru a garanta ca noua clădire să fie mai solidă, trebuie înainte de toate să se renunțe la orice predispoziție personală și, implicit, neștiințifică. Trebuie apoi luată în considerare întreaga lume în lucrări speciale, iar rezultatele adunate în studii de ansamblu. Dar până atunci — Strzygowski, care a studiat și propus un plan de lucru,²⁾ și pe care nu crede să-l mai vadă realizat — firește, o să mai treacă apă pe vale. Aproape întreaga lume științifică se opune, deocamdată, să recunoască ceace trebuie recunoscut, falsitatea premiselor de până acum și înlocuirea lor cu monumentele reale din lumea întreagă. Această tenacitate încăpăținată în tradiționalism, cred, e însăș o dovadă, cât de mare rol joacă tradiția în istoria omenirii, prin urmare și în istoria artelor și cât de ușuratic a fost de-a o nesocoti în evoluția artistică generală, inchipuindu-ne că atâtea popoare au renunțat la personalitatea lor artistică tradițională, imediat ce au dat de vestea artei elenistice sau altui curent artistic favorit. Pretutindeni va trebui să începem să contăm cu autohtonul sfântit prin tradiție. Pe lângă studiile mari apărute în timpul din urmă, am încercat să insist și eu asupra acestei tradiții în începuturile arhitecturii

---

¹⁾ Der vorromanische Kirchenbau der Westslaven, in rev. „Slavia” anul III—1924 și Die Holzkirchen in der Umgebung von Bielitz-Biala, 1927.

²⁾ Toată partea constructivă din „Die Krisis der Geisteswissenschaften in Bilde der Kunstgeschichte”.

Moldovei.¹⁾ Dar de-aici înainte — pentru a evita formarea de noi himere — trebuie să ne ferim de concluzii generale premature. Astfel mi se pare exagerată insistența cu care, de ex. Strzygowski, în câteva lucrări recente²⁾ insistă în favorul exclusiv al Nordului, pe care îl vede lucrând și în Grecia clasică și în Renașterea italiană. Căci, dacă între altele, felul de-a clădi al Grecilor e evident originar din construcția în lemn și a fost de sigur importat de Greci din patria lor nordică, conținutul sufletesc și formal turnat în artele plastice pare, totuși, a se fi format numai în Sud. Pare! căci, deocamdată, nu se poate argumenta. Și mai arbitrară îmi pare apoi accentuarea unei influențe nordice asupra Renașterii italiene, dând acesteia elementele cele mai prețioase: Lionardo, Michelangelo. Oare pot fi asemenea artiști scoși suflatește complect din mediul Italiei din sec. al XV-lea și XVI-lea? Pentru mine e hotărât că o sanare definitivă a istoriei artelor nu poate veni, decât dela o abținere complectă de-a generaliza fenomene izolate și de-a respecta, deocamdată, dreptul de-a pune concluzii provizorii esclusiv studiilor de detaliu. Abia rezumându-le pe acestea, când ele vor fi elucidat pentru fiecare complex în parte toate chestiunile de amănunt, se va putea proceda la sinteze științifice, adecă obiective și definitive, altfel fiecare teorie nouă nu va putea decât alunga pe cea precedentă, pentru a ceda la rându-i locul alteia mai noi, continuând de-a se umplea lumea cu o horă de teorii, amuzantă poate, dar evident desnădăjduită și deprimantă.

VIRGIL VĂTAȘIANU.

Cronica pedagogică.

Caracteristicile pedagogiei contemporane față de pedagogia trecutului.

Se afirmă astăzi foarte mult că știința educației a realizat un progres remarcabil față de pedagogia trecutului, în așa măsură, încât cu drept se poate vorbi de o adevărată „eră nouă” în istoria pedagogiei. Preocupările marilor personalități didactice, pe de o parte și a teoreticianilor, ce se ocupă cu probleme în legătură cu școala și cu învățământul, pe de altă parte, au creat o atmosferă favorabilă acestei idei, care prinde rădăcini în marele public, câștigând interesul unui cerc de intelectuali din ce în ce

¹⁾ „Pentru originea arhitecturii moldovenesti”, rev. Junimea literară, anul XVI—1927, Nr. 5—7. (Mă folosesc de această ocazie, pentru a nota că acest articol a apărut cu multe erori de tipar și chiar cu schimbări de cuvinte, neaprobat de mine, nici anterior, nici ulterior, apariției!)

²⁾ Die Landschaft in der nordischen Kunst, Lipsca, 1922, Heidnisches und Christliches um das Jahr 1000, și mai ales Forschung und Erziehung, pag. 182—183.

tot mai mare. Numărul revistelor de specialitate, al congreselor și societăților internaționale dovedesc aceasta cu prisosință.

Alături de acești entuziaști se aud însă și glasuri, cari exprimă rezerve față de progresele prezentului și aceste glasuri se ridică dintre diletanții în materie de educație, cari, neputând prinde problema în tot complexul ei așa cum se prezintă astăzi, rămân desorientați în fața aspectelor ei multiple și o declară lipsită de sistem, dacă nu chiar lipsită de un obiect de cercetare propriu, care s'o justifice în existența ei. O a doua categorie de sceptici se recrutează chiar din sânul pedagogilor specialiști, ortodoksi, ai pedagogiei tradiționale, cari nu văd în mișcarea de acum, decât reflexele de idei moștenite dela marii educatori ai trecutului, ncețățenite și actualizate în învățământ, iar tentativele cu ade-vărat novatorii, le socotesc adesea drept niște erezii pedagogice, menite să contribuie la discreditul pedagogiei ca știință.

Față de aceste opinii contradictorii poziția științei noastre trebuie clarificată, spre a se vedea ce poate rezista criticii obiective din aprecierile variate ce i se aduc. Este această „eră nouă” exponențial unui sistem de cugetare și al unei practice școlare cu totul deosebită de ceace a fost mai înainte, cum zic unii, ori, — poate — varietatea discuțiunilor ce se nasc în jurul problemelor de educație și așa-numitele inovații ale timpului nostru, sunt semnele unei crize de sistem, cum se exprimă cei din tabăra adversă? Pentru a răspunde acestor întrebări să încercăm a schița caracterele pedagogiei contemporane, spre a prinde mai întâi raportul ei cu manifestările similare din trecut și apoi să vedem dacă înfățișerile sub care se prezintă ea, îndreptățesc critica negativă ce i se aduce, sau dacă din potrivă aceste înfă-țișeri pot coexista într'un sistem unitar și organic.

1. *Pedagogia contemporană este integrală*, adică îmbrățișează întregul domeniu al educației, fără deosebire de sex, vârstă, clasă socială, confesiune și așa mai departe. În istoria pedagogiei întâlnim tipuri și curente pedagogice variate, în care își găsesc originea cele mai multe dintre ideile pedagogice ale timpurilor noastre. Însă aceste tipuri și curente în istoria pedagogiei sunt legate de o anumită epocă și de obicei dispar odată cu dânsa, ori cel mult trec pe al doilea plan. Așa, întâlnim de exemplu un tip școlastic în evul mediu, un tip humanist, altul reformat, cavaleresc, iezuit, jansenist, fiecare cu unele principii sănătoase, dar care, în ansamblul lor, exprimă o stare de spirit al unei epoci determinate, pentrucă în fiecare din ele găsim o idee dominantă ca punct de convergență pentru întreaga cugetare pedagogică. Spre exemplu la tipul cavaleresc predomină ideea de castă, la iezuiți ideea religioasă și tot așa la fiecare dintre ele. Acelaș lucru l-am putea spune despre curentul naturalist. În el se gă-sesc unele caractere, pe care știința educației le susține și astăzi

cu aceeași căldură. Pedagogia trecutului este unilaterală; lupta între principii se dă în favoarea unora dintre ele, cu excluderea celorlalte. Ideile pedagogice se înșiră într'o linie de *succesiune*, a cărei perspectivă nu prezintă mari dificultăți observatorului critic.

Cu totul altfel stau lucrurile astăzi. Literatura de specialitate este un câmp de luptă pentru tot felul de concepții, iar școala un teren de înfăptuire al tuturor idealurilor educative. Așa de pildă, pedagogia înțelege să respecte individualitatea copilului, fără să uite colectivitățile sociale, din care acesta face parte. Ea cultivă funcțiunile de recepție, dar și pe cele de idee, printr'o proprie elaborare mintală din partea școlarilor. Se ocupă în mod egal de educația ambelor sexe, dela cea mai fragedă vârstă, până când crede că procesele de maturizare sunt desăvârșite. Educația infirmilor, a anormalilor fizici și mintali și a celor ce au nevoie de asistență socială, găsește și ea locul între preocupările pedagogice. În afară de aceasta se poate vorbi astăzi de o pedagogie socială, de o pedagogie a personalității, de una inductivă și deductivă, de alta religioasă, de o pedagogie filozofică a valorilor, ca și de o pedagogie experimentală. Asta însemnează că toate ideile, pe care pedagogia tradițională le-a enunțat și le-a înregistrat încetul cu încetul în linia timpurilor se precizează și se împletesc în pedagogia actuală într'o *simultaneitate*, ce explică neîncrederea acelor, cari, neobișnuiți să prindă raporturile părților, scapă unitatea întregului.

2. *Pedagogia actuală este dinamică*, adecă se întemeiază pe cunoașterea sufletului copilăresc, în veșnică mișcare și evoluție, prin care se deosebește în mod radical de sufletul omului adult. Altădată știința educației se ajuta de o psihologie a sufletului ca atare, de o psihologie generală și abstractă, fără posibilitate de articulație. Evident că s'au găsit și atunci spirite cu putere de intuiție genială, ca să vadă că această procedare este absurdă, însă întronarea unor metode mai potrivite cu realitatea psihologică, este opera zilelor noastre. Pedagogia trecutului pune în centrul preocupărilor sale materialul de învățământ, iar copilul trebuia să se adapteze acestui material, de unde urma că școala avea un caracter informativ. Astăzi, dimpotrivă, centrul de interes îl formează copilul, cu caracterele sale diferențiale, cu interesele lui specifice, așa că se poate admite că școala de astăzi, ca realizare practică a pedagogiei, tinde să devie o instituție cu adevărat formativă. Spontaneitatea copilului este cel dintâiu factor, asupra căruia se îndreaptă atenția educatorului, căutând să respecte și să desvolte însușirea fundamentală a elevilor de a fi activi, nu numai pe latura intelectuală, ci și în domeniul educației morale. Marea mișcare pedagogică din toate țările, literatura atât de bogată despre acest subiect, școalele noi fondate pe aceste principii, noua îndrumare ce se dă în multe părți elevilor pentru

o disciplină liberă, prin așa-zisa autonomie școlară, sunt probe evidente, că istoria cugetării pedagogice înscrie între paginile sale acea „eră nouă“, cum o proclamă ea cu încredere și entuziasm.

Din acest caracter al pedagogiei actuale reiese și altul și anume acela, care face din ea o știință *genetică*. În școalele trecutului predomina grija pentru transmiterea și acumularea cunoștințelor, și aceasta pe cale memorială, cu toate protestele mai tuturor pedagogilor de seamă. Era de așteptat, prin urmare, ca selecționarea și adaptarea materialului de învățământ în vederea unui acord cu evoluția psihologică a elevului, să nu fi fost un imperativ didactic, în sufletul educatorilor de pe acea vreme.

Pedagogia știe astăzi că fiecărei vârste îi corespunde un anumit colorit sufletesc. Fiecare funcțiune se desăvârșește într'un anumit timp, conform procesului de maturizare și de aceea pedagogia recomandă ca școala să nu înceapă nici o acțiune înainte de vreme. Așa, ca să dăm un exemplu, copilul are interese deosebite de ale adultului și apar într'o anumită ordine și la epoci mai mult sau mai puțin determinate. La început copilul are numai interese perceptivе, pe la 2 ani apar interesele glosice, pentru vorbire, urmează apoi interesele generale de pe la 3 ani, în perioada cunoscută a întrebărilor, după ele interesele speciale pentru anumite lucruri și la urmă de tot, pe la 11—12 ani, apar și interesele etice. Acelaș lucru se întâmplă cu întreaga viață sufletească. În concepția educativă de astăzi, orice funcțiune psihică trebuie urmărită dela nașterea ei și orice acțiune de influențare nu poate începe mai de vreme ori mai târziu și nu trebuie să înceteze, până când dezvoltarea funcțiunii respective nu e socotită a fi încheiată.

4. *Pedagogia prezentului este științifică*. Ea nu mai pleacă dela conceptele gânditorilor de geniu spre a funda pe ele întreg sistemul pedagogic, cum se făcea odinioară, ci dimpotrivă are în vedere în primul rând realitatea, sufletească a copilului, pe care caută s'o cunoască în toate manifestările ei. Pentru a stabili corelații între aceste diferite manifestări, se folosește de metodele științifice, cum e *observarea* amănunțită, pentru a surprinde această natură a copilăriei. Ipotezele sunt verificate prin *experiență* și rezultatele se compară între ele, ca să ducă la *interpretarea* faptelor psihice. Valorile astfel obținute sunt exprimate în *raporturi numerice*, ca la științele exacte, iar pentru orientarea noastră în citirea acestor valori întrebuintează *curba grafică*, cu care marchează schematic variațiile diverselor procese psihice. Tot așa sunt studiate și fenomenele fiziologice, de pildă procesele creșterii, apoi condițiile sociale și ereditare, cu diferitele influențări între ele, așa că viața întreagă a copilului este mult mai bine cunoscută ca în trecut; știința educației ține pas cu evoluția treptată a acestei vieți și ceea ce este arbitrar și întâmplător are tot mai puțin loc în pedagogie.

După această schițare scurtă și necompletă a câtorva caractere ale pedagogiei actuale, ne putem pune iarăși întrebarea: În ce raport se găsește ea cu pedagogia trecutului? Este ea pur și simplu cumularea normelor tradiționale, actualizate într'un conglomerat haotic, ori este cu totul deosebită de ceace ne-a transmis tradiția, un organism cu totul nou, rezultat al necesităților de astăzi, cu alte motivări și cu altă directivă de orientare practică? Nici una, nici alta din aceste alternative nu se poate susține pentru a deslega problema. Pedagogia prezentului se folosește de toate normele bune ale pedagogiei vechi, când acestea sunt verificate ca atare. Ea este evoluția naturală a acestui trecut. A câștigat însă mult în întindere și în precizare, ceace o face să apară cu totul diferențiată și pentru unii chiar neintemeiată. De aici nu urmează însă că trebuie să fie privită cu neîncredere. Eventualele erori ce se înregistrează sunt foarte naturale evoluției; în linia ascendentă a progresului, ele formează complementul negativ, prin care se remarcă și mai mult laturea pozitivă, aceea care va rămâne o cucerire a științii.

GH. COMICESCU,
profesor de pedagogie.

Două doeuente importante.

I. Fac senzație în toată lumea destăinuirile dlui *Raymond Recouly*, confidentul lui Foch, — din „Le Mémorial de Foch” (Memorialul lui F.), în care sunt descrise conversațiile avute cu mareșalul, privitoare la războiul mondial. În capitolul: „*Legenda armistițiului*” (publicat și în „L'Illustration”, 20 Aprilie 1929) găsim următorul pasagiu semnificativ.

Mareșalul Foch mărturisește dlui R. R.: „Războiul, ca — de altfel — și pacea, nu este un lucru dublu, ci *unul* singur. Nu îngăduie un compartiment militar și un compartiment civil. Amândouă sunt strâns reunite. Deoarece au nesocotit multă vreme aceasta au comis Aliații. În decurs de mai mulți ani, o serie de greșeli, cari au întârziat considerabil victoria lor. Bărbații de stat și militarii au lucrat fiecare pe contul său propriu, fără de a-și armoniza eforturile, ceace a fost cel mai sigur mijloc de a lucra rău.

„Vezi, d. e., la ce am ajuns pe vremea intrării în războiu a *României*. Când s'a decis (România), în decursul verii a. 1916, după negocieri interminabile, ca să intervină, n'a fost nici o coordonare între eforturile diplomaților și acelea ale militarilor. Cei dintâi regulaseră cu cea mai mare grijă și în toate amănuntele tot ceace privea repartițiile teritoriale, la împărțeala de după victorie. Era, într'adevăr, ca și când ai vinde pielea ursului înainte de a-l fi doborât la pământ. Înainte de a te fi gândit la fructele victoriei, trebuia să te gândești mai întâi de toate să învingi. În schimb: munca pregătirii militare, coordonarea eforturilor, etc. fu-

sese neglijată, pripită. Consecințele s'au simțit în curând. Câteva săptămâni după aceea era bătută armata română, redusă la singurele-i forțe; capitala ei, două din trei părți a teritorului au fost ocupate. Nu mai era vorba, de atunci în colo, să împărțești beneficiile, cu cari se preocupară, numai, diplomații, ci de a evita catastrofa integrală, la ceace nu se gândiseră în deajuns militari. Toate acestea pentrucă unii și ceilalți lucraseră, fiecare din ei, pentru sine însuș”.

Firește, după ce a fost înțeleasă din partea Alițiilor marea greșală, s'a făcut corectura și a fost salvată și România, ar fi foarte cu cale însă ca aceia, cari, încă și astăzi, tună și fulgeră pentru greșeli comise în decursul războiului, să citească paginile din Recouly-Foch, în cari sunt descrise zig-zagurile Alițiilor și să se... domolească.

II. Aici încă o pagină, aceasta scrisă de președintele consiliului de miniștri francezi, dl *Raymond Poincaré*, tipărită în fruntea unui volum al dlui *Gaston Riou*: „Europe, ma patrie” (Europa, patria mea), după războiu, în 1928: „Depart de a căuta să izolăm Franța, avem ferma voință de a o asocia din ce în ce mai strâns de viața europeană și de viața universală. Nu suntem dintre aceia, cari își inchipuiesc sau cari afectează să gândească cumcă patriile și-au trăit traiul și că vor fi absorbite într'o zi, îmbătrânite și neputincioase, într'o umanitate inorganică, lipsită de focarele sale principale de căldură și de lumină. Noi credem, dimpotrivă, că patriile își păstrează și că își vor păstra întotdeauna nobleța lor, forța lor și necesitatea de a fi a lor. Dar suntem convinși că — pe o lume în care știința bulversează în fiecare zi noțiunile de spațiu și de timp, — nici un popor nu mai are, nici dreptul de a se retrage în sine însuș, nici de a încerca să domineze pe celelalte, că prosperitatea fiecărui popor atârnă dela prosperitatea generală și că între națiuni, ca și între indivizi nu va exista de aici înainte progres pentru nimeni, dacă nu este progres pentru toți”. Tot în cartea citată scrie dl P.: „La adecă nu merg până acolo ca să subscriu titlul cărții dv.: Europa, patria mea. Patria mea e Franța, Franța independentă și integrală. Dar adaog bucuros: Europa, a doua mea patrie; și înțeleg sub aceasta, mai mult ca oricând, că dacă vrea să trăiască Europa, trebuie să fie, întregă, *pacifică și unită*”.

Așa vorbesc și scriu bărbații cu responsabilitate față de viitorul Europei.

HORIA PETRA-PETRESCU.

Cronica dramatică.

„Prințesa îndepărtată“ de E. Ro-stand. În evoluția teatrului, dela roman-tismul plângăreț spre realismul marcat tot mai definitiv de teatrul modern, con-venționalul se reduce tot mai accentuat menținându-se doar strictul necesar. Când mai ascultăm acum o piesă cu ti-rade interminabile, cu declamări sfiorâ-toare, cu monoloage în care actorii vor-besc cu pereții și cu aparteurile de o fal-sitate ce te răcăe, rămânem foarte indi-ferenți la toată truda interpreților, cari nu pot reliefa, în aceste condiții, diver-sitatea sentimentelor omorâte de con-venționalul străvechi. Și dintre toate piesele romantice, cele în versuri sufăr prin definiție de hipertrofierea conven-ționalului.

Acest convențional exagerat, care diluează emotivitatea prin lungimi și ti-rade ce trebuie numai decât declamate, se mai și pretează la fastul unei mon-tări de-o factură infantilă încât se pare că trebuie să primeze iluzia vizuală, prin colorit, costume, lumină și flori. Iar schimbarea acestui decor supra-încărcat ne-a dat între acte pauze mai mari decât actul jucat, — 35 minute o pauză, — încât spectacolul s'a terminat la 1. De altfel „Prințesa îndepărtată“ fiind una dintre piesele slabe din punctul de ve-

dere teatral, credem că n'a fost pusă în repertoriu decât pentru posibilitatea ce-o prezintă unei largi montări. Nu-i destul — pentru o lucrare dramatică, — dacă versurile sunt frumoase și montarea fa-stuoasă: și aceste chestiuni de detaliu nu pot împune spectatorilor să se en-tuziasmeze la comandă, pentru fericita ideie a celor ce-au pus-o în repertoriu.

Dacă mai adăogăm că foarte multe versuri nu s'au auzit în sală, fie din pri-cina acustice defectuoase, fie din pre-cipitarea dicțiunii interpreților, e ușor de înțeles că spectacolul n'a fost unul dintre cele reușite.

E adevărat că dsoara Virginia Cron-vald a făcut tot posibilul ca să intre în rolul lung și deslănat al prințesei și, în afară de unele opacități, — pe care le-am semnalat la toți interpreții afară de dl Virgil Vasilescu, — ne-a dat o inter-pretare acceptabilă, dar nu poate fi vorba de o creație. Dl Ștefan Braborescu spune versurile foarte frumos și cu multă sim-țire, și în rolul bolnăviciosului și imo-bilului prinț ne-a dat clipe de emotivi-tate. Destul de corect dl I. Tălván care a avut aici posibilitatea să vocalizeze eroica atitudine a unui cavaler al spadei ce omoară o întregă gardă pentru a salva pe prințesă. Din numerosul an-

samblu remarcăm pe dşoara Viorica Poruţ şi dl Titus Lapteş. Am lăsat la urmă pe dl Virgil Vasilescu, care într'un rol episodic a pus atâta ampoare, atâta variaţie de joc şi nuanţare încât s'a ridicat de-asupra tuturor interpreţilor principali.

În general „Prinţesa îndepărtată” este un spectacol nereuşit, nu atâta din pricina interpretării, ci din cauza debilităţii excesive a piesei.

„**Procurorul Halers**” de Paul Lindau. O piesă teatrală în toată accepţiunea cuvântului, cu o problemă psihologică interesantă şi neobişnuită, aceea a dublei personalităţi. Cinstitul şi integru procuror Halers, noaptea devine apaşul temerar şi săvârşeşte crime pe care procurorul trebuie să le cerceteze. Este un caz patologic destul de rar, pe care autorul îl tratează cu destulă competenţă tehnică. Şi dacă piesa n'ar avea oarecari lungimi inutile în primele două acte şi o desvelire a problemei psihologice chiar în actul prim, retezând astfel o parte din interes şi neprevăzut, ea ar putea fi considerată între cele mai bune piese moderne. Oricum ar fi însă, „Procurorul Halers” va rămânea pentru multă vreme o piesă teatrală de succes şi o mare tentaţie pentru rolul titular, care dă posibilitatea unei mari creaţii.

Dl Neamţu-Ottonel, actor de rasă şi concepţii, cu un studiu totdeauna meticulos şi cu o necontestată putere de creaţie, a făcut în rolul titular o puternică dublare de personalitate. Tranziţia dela starea de conştiinţă a procurorului la aceea de inconştiinţă a apaşului, făcută cu faţa în plină lumină, — nu cu capul adormit pe masă cum obişnuiau alţi interpreţi, — a marcat mai mult decât suficient procesul psihologic petrecut în somn. Ca apaş, mersul, vorba, gestul şi privirea desăvârşit redată. Surprinderea, revolta şi durerea procurorului, când află faptele apaşului, au fost reliefate emo-

ţionat şi uneori sgudivitor. Poate că ritmul şi accentul din actul II, în tavernă ar fi trebuit mai nervos şi sacadat. Probabil că dl Neamţu-Ottonel. a vrut să-l redea pe apaş cu o uşoară nuanţă de inconştiinţă somnambulică, ceea ce, — mi se pare, — nepotrivit, deoarece sunt două stări sufleteşti perfect distincte. Creaţia dlui Neamţu este însă la înălţimea cuvenită şi cu ea şi-a înmulţit repertoriul dsale vast şi variat.

Dna Criveţeanu a făcut o excelentă creaţie în rolul femeiei de tavernă, în care mai licăreşte destul de puternic sentimentul cinstei. Gradaţiunea şi variaţia sentimentelor. dela furie până la milă, le-a reliefat cu mult meşteşug şi mai ales cu rară emotivitate.

Din numerosul ansamblu remarcăm linia corectă a rolului la dna Mateescu şi dşoara Munteanu, tipurile perfect reuşite a dlor Potcoavă şi Voicu cari nu-şi desmint talentul şi simpatia de care se bucură şi glaciala atitudine a dlui Dimitriu, care a arătat suficient că nu-l interesează rolul. Ritmul, atmosfera şi decorul îngrijite şi adecvate, datorite dlui Neamţu care a avut şi direcţia de scenă.

Medea, tragedie de E. Iegouvé.

Factură pur clasică modelată şi şlefuită de mâna abilă a unui modern, care a redus complect inutilităţile, a retezat lungimile şi a potrivit în formula teatrului clasic, o tragedie concentrată, emotivă şi antrenantă. „Medea”, deşi tragedie în care convenţionalul îşi poate găsi eflorescenţa, nu oboseşte, nu enervează prin falsităţi şi trucuri căzute în desuetudine şi nu bruschează prea mult verosimilul; dimpotrivă: frumuseţea textului şi formidabila ciocnire de sentimente, cari dau un sgudivitor conflict, fac din „Medea” o admirabilă tragedie.

Dna Olimpia Bărsan în in rolul titular a fost de-o măreţie aproape fără precedent, dovedindu-ne încă odată ce

mare actriță de tragedie este. Cu un studiu al rolului aprofundat până în cele mai neînsemnate amănunte, a răspândit efluvii de emotivitate. Vocea dsale sonoră și de-o neobișnuită amploare, pe care o poate modela dând cele mai subtile nuanțe, a fost într-o perfectă concordanță cu gestul și atitudinea, putând să reliefeze magistral masivitatea rolului, cu toată gama variatelor sentimente acumulate, dela gingășia de mamă până la ura îngrozitoare a geloziei răzbunătoare. Eram obișnuiți de altfel să avem dela dna Bârsan numai roluri bine și inteligent interpretate, — când nu încearcă să forțeze nota unei prea accentuate tinereți, — dar toate creațiile dsale bune, culminează în acest rol de o desăvârșită grandoare.

A fost secundată de dna Alena Dumitrescu, care ne-a dovedit că poate fi o excelentă interpretă de tragedie.

Dl Ștefan Braborescu în Orfeu a pus atâta căldură și simțire, pe lângă măiestria rară cu care spune versurile, ajutat fiind de o clară dicțiune, încât nu știai ce să admiri mai mult: meșteșugul vocalizării actorului, sau amploarea emotivității trăită de interpret și care năvălea nestăvilită în sală.

Dl Zaharia Bârsan un bun actor de teatru clasic, — am putea spune cel mai bun actor dela Cluj pentru roluri la costum, — deși cu rolul studiat după toate regulile teatrului clasic, n'a reușit să ne transmită însă un fior emotiv. E greu de fixat pricinile acestei nereușite. Poate e tracul de care dsa suferă cumplit; poate o indispoziție sau poate o lipsă de simpatie pentru rol.

Dl Dem. Psatta într'un rol episodic a păstrat perfect linia rolului. Ansamblul bun și stilat de priceperea necontestată a unui foarte bun director de scenă: dl Z. Bârsan.

„**Șapte fete de măritat**“ localizare în 4 acte de dl Iosif Vanciu.

Diagrama artistică a repertoriului a suferit o bruscă și neașteptată scădere trecând dela înălțimea Medeei și corectitudinea dramatică și teatrală a Procurorului Halers, la complecta sărăcie de idei din „Șapte fete de măritat.

Localizarea, sau mai bine zis pretinsa localizare a dlui Vanciu, se poate scrie în câte acte vrei, la infinit, găsindu-se mereu câte un truc pentru a prinde în cursa căsătoriei câte un flăcău pentru fetele de măritat. Și norocul nostru, că dl Vanciu a vrut să mărite numai 4 fete, că de i-ar fi trecut prin gând să mai mărite vreo două, — și o putea face fără nici un pericol pentru piesă, — am fi eșit din teatru a doua zi dimineața.

Farsa dlui Vanciu, ca orice farsă, are situații comice, n'are nici o idee, provoacă adeseaori hohote de râs foarte sănătoase pentru digestie și mai presus de toate are o rebelă falsitate a tuturor personajilor, dar mai ales a personajului central, — Oprea, — care aranjează cele trei căsătorii numai așa din amorul artei, fără nici o documentare, pentru a cădea și el la urmă în cursa căsătoriei.

Piesa dlui Vanciu este excelentă pentru teatru de vară în turneele fără pretenții de artă, dar foarte dubioasă pentru un teatru subvenționat, cu menirea educației artistice a publicului. Se râde mult? Da. Dar aceasta nu-i un motiv suficient. Place publicului, în majoritatea lui? Credem. Dar aceasta nu-i o scuză nici o justificare. Publicului, în majoritatea lui, i-ar plăcea mai mult „Voivodul Țiganilor” sau „Clereta în concentrare” și nimeni nu îndrăznește să pună în repertoriul Operei aceste plăceri ale publicului, pentru că alta e menirea operei. Atunci teatrul pentru ce să trivializeze gustul public și să scoboare nivelul artistic? Dar, din nefericire, cu

prilejul acestei farse mai avem de remarcat două greșeli morale destul de grave.

„Șapte fete de măritat” este o traducere, — cu mici schimbări și adăugiri, — a unei comedii slabe, foarte slabe a lui Ferencz Herczeg dramaturgul maghiar, care acum câțiva ani a injurat luxuriant poporul românesc. Ne întrebăm: pentrucă s'a făcut aceasta nemeritată cinste, — nici din punct de vedere artistic și literar, nici din acel al demnității noastre naționale, — unui autor maghiar care ne-a injurat? Este oare, la teatrul din Cluj, atât de redusă priceperea artistică și atât de atrofiată demnitatea națională, încât se poate trece peste orice considerente pentru a se pune în repertoriu piese nule de autori ostili neamului nostru?

A doua greșală este că nu se spune după ce text s'a făcut localizarea. Probabil că acolo, între culisele teatrului,

nu se știe până acum de „proprietatea literară”. Și doar Herczeg este în viață nu oricine poate utiliza după plac lucrările sale, trecându-le sub alt nume. Cu acest sistem Herczeg este... expropriat, ca să zicem așa, iar publicul necunoscător al literaturii maghiare înșelat. Ori poate de asta e farsă?

Despre interpretare este de prisos să vorbim. Când distribuția poartă numele: dnelor Natașița Ștefănescu, Jeana Popovici-Voina, Atena Dumitrescu, Lelia Bănuțiu etc. și dñii Neamțu-Ottonel, Mihăilescu-Brăila, C. Potcoavă, N. Voicu etc., artiste și artiști cu reputație stabilită, cari ne-au dat creații de valoare în piese grele și de mari concepții, ar fi să ie scoborăm meritul și talentul vorbind de interpretarea unei farse banale în cari n'au avut de pus la contribuție decât rutina meseriei. E destul să spunem că datorită acestei distribuții s'a făcut săli pline. *Vladimir Nicoară.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cărți.

Silviu Dragomir. *Ioan Buteanu.* Dintre marile figuri ale revoluției românești din anii 1848/49 numai Avram Iancu, Axente Severu și Popa Balint, sunt mai bine conturate în imaginația și conștiința generațiilor ce-au urmat. Până au trăit contemporanii lor și ai celorlalți prefecți și tribuni, publicul românesc îi cunoștea din povestirea acestora, și pe eroi și vremurile de vitejie. Dar după ce contemporanii au închis ochii, s'a produs un gol între evenimentele și anii revoluției și noi, în ce privește cunoașterea ei, gol ce numai în parte a putut fi umplut prin câteva memorii publicate: Axente Severu, Vas. Moldovan, I. Șt. Șuluț.

Abea timpurile mai nouă ne-au adus câteva monografii privitoare la

oamenii și evenimentele anului 1848. Monografia asupra protopopului Balint, Avram Iancu, și acum de curând *Ioan Buteanu.*

Monografia din urmă se datorește dlui Silviu Dragomir, și se întemeiază pe documente aflătoare în Muzeul societății de istorie și arheologie din Deva, în Arhiva curții din Viena, în Arhiva ministerului de războiu din Viena și în Arhiva muzeului Ardelean din Cluj. Lucrarea aduce parte însemnată din aceste documente; are și șapte fotografii, între cari portretul lui Buteanu, Baia de Criș la 1848 și o hartă a Zarandului, unde Buteanu a fost prefect.

E o lucrare făcută cu întreg aparatul științific, dar, în aceeași vreme, este și un crâmpciu viu din viața eroică

a anilor 1848—49. Paginile monografiilor sunt scrise cu căldura pe care în mod firesc o aprinde în suflet o personalitate atât de simpatică cum este I. Buteanu, așa cum apare din documentele vremii.

Din întreg contactul cu personalitatea lui Buteanu, frumos și cu dragoste prinsă în monografia dlui S. Dragomir, rămânem cu convingerea că prefectul Zarandului a fost unul din cele mai alese suflete românești ale vremii, una din cele mai puternice conștiințe naționale, de-o continuă și impresionantă prospețime de simțire, de un adânc optimism rațional.

Dacă nu era un suflet excepțional dotat, cu greu putea ajunge tribun și prefect în Munții apuseni, când se născuse dintr-o familie maramureșană de origine nobilă, dar maghiarizată, — mama lui vitregă ungueroaică, și a studiat numai la școli streine, în Careii mari și Zagrab.

Este foarte mișcător episodul povestit de dl S. Dragomir din copilăria elevului Buteanu, când, după o lecție de istoria Romanilor, în care profesorul călugăr pusese mult suflet, — Buteanu se ridică în bancă și-l întreabă, cu fața aprinsă pe profesor, dacă au mai rămas cineva după acel neam mare al Romanilor? Profesorul i-a răspuns: „Mai sunteți voi, Români!”.

„Un nemărginit sentiment de mândrie copleși din clipa aceea sufletul lui Buteanu. De-acum ceru tatălui său să fie trimis la un liceu românesc și insistă cu un copilăresc elan, să i se dea prilej a învăța românește. Dar nu izbuti. Dimpotrivă, ura mamei vitrege se deslănțui cu toată furia asupra lui, și pentru a-l vindeca de „gărgăuni”, fu dus la o școală îndepărtată, la Zagrab în Croația, unde fu ținut până ce absolvă liceul.” (Pag. 9).

Ziua bună se cunoaște de dimineață! Copilul de-atunci, acționează, cât ce termină școala, ca român conștient,

în fruntea nației sale, alegându-și domiciliul în inima românismului, în Munții apuseni, unde alătura de Iancu și Popa Balint, ajunge apărătorul lor eroic. Iar când ajunge să-și mărturisească crezul său politic, rămâi într'adevăr uimit de marele său suflet românesc, ca și de viziunea justă a viitorului, de care dă dovadă în scrisoarea trimisă comandantului trupelor ungurești din Zarand, tâlharul de drumul mare: Csatak.

Scrisoarea ar putea intra în cărțile de citire, în antologiile românești, ca dovadă a simțirii și a conștiinței românești din anii revoluției.

„A trecut timpul, credeți, de-a mai putea subjugă popoare. În fiecare națiune ca și în DV. s'a deșteptat simțul naționalității. *Nu v'ați putut desmeteci nici într'atâta ca să știți că aveți nevoie de simpatia Românilor?* Elementul românesc dela Tisa până la mare e cu mult mai compact decât al vostru, și nu poate pieri din șirul popoarelor. Ar fi bine de ați gândi, ați cumpăni aceasta și v'ați sili a câștiga dragostea Romanilor”. (În traducerea dlui S. Dragomir. Originalul în ungurește, la anexe.)

„Scrisoarea lui Buteanu”, scrie cu drept cuvânt autorul, „nu este numai o simplă pledoarie pentru cauza revoluției române, nici un rechizitoriu obișnuit împotriva opresorilor nației sale. Nobilul prefect simțea că se găsește la o cotitură a istoriei, unde procesul secular dintre cele două popoare intră în prima fază a soluționării sale. — Vorbe grele și tăioase alunecă sentențios din condeiul nemeșului inflăcărat, și în armura sa de prefect al unei legiuni glorioase, el resimte puterea de a spune adevărul, *cum n'a mai făcut-o nimeni până în timpurile moderne*”.

Este exact: Așa formulat crezul național cum se cuprinde în scrisoarea lui Buteanu, nu s'a mai întâlnit până în preajma unirii.

Ioan Buteanu e un tânăr plin de nobleță, un tip cu care rasa noastră se poate mândri, un naționalist român, sincer, până la jertfa cea mare a vieții.

Făț de sbuciumul și sentimentele sale, ca reprezentant al unei rase, cât de josnice apar instinctele de fiară a lui Hatvani, care desprețuind salvus conductus-ul dat de șeful său Kossuth, îl ia pe Buteanu prinsoțier și-l... spânzură însuși, negăsind călău, sau banditul Csuták!

Di S. Dragomir scrie cu căldură, cu sentiment, fără a aduce vreo stricare adevărului și expunerii istorice, — luptele lui Buteanu, paza, străjuirea lui din Zarand etc.

Credem că va fi o lectură dintre cele mai binefăcătoare. Monografia dlui S. Dragomir nu învie numai, reconstruind, figura lui Buteanu, pe care puținii o cunosc, afară de nume și titlu, chiar dintre oamenii generației mature, — ci ea aduce atmosfera de eroism, de frământări tragice, la o cotitură a istoriei noastre.

Se desprinde din paginile ei aerul tare de munte — avântul spre idealism și jertfă — tot lucruri cu cari avem nevoie să luăm cât mai des contact, nu numai noi, generația matură, ci și tinerimea de azi.

Cartea e deci o realizare istorică și o operă de educație națională, în aceeași vreme.

I. Ag.

Dimitrie Onciul: Românii și ungurii în trecut. Cu data de 16/29 August 1917, istoricul D. Onciul scria, în București, sub ocupația dușmană, o prefață menită de-a lămuri o lucrare începută, dar care n'a ajuns să fie isprăvită, oprită fiind chiar la cap. I. din partea întâie: „Românii și ungurii în trecut”, relațiile lor politice în desvoltarea Statului român și a Românilor de peste munți”.

Era plănuită ca o lucrare vastă: „Cadru în care ne propunem a trata

subiectul nostru îmbrățișează aproape toată istoria română sub raportul desvoltării politice, dela începutul stăpânirii românești peste munți, până la unirea definitivă a principatelor românești într'un singur Stat național, cu care coincide înființarea noului Regat unguresc prin dualismul austro-ungar”.

O astfel de cercetare istorică obiectivă avea menirea, în intențiunea autorului, de a explica „discordanța dintre Români și Unguri, — popoare al căror interes bine-înțeles este... să trăiască în bună vecinătate unul cu altul, fiecare unde istoria l-a pus spre a-și desfășura viața națională”.

Dimitrie Onciul își scrie prefața în vremea ocupației dușmane, încheindu-o cu întrezărirea viitorului apropiat: „Istoria își urmează calea după legea eternă a adevărului, fără să aștepte intervenția prorocilor tendențioși. Răsare soarele și fără cântecul cocoșilor!”

Nu era o lucrare plănuită *ad hoc*, pentru împrejurările de atunci, când relațiile dintre cele două popoare „preocupă mințile cele mai luminate ale patrioților”. Prefața și introducerea sunt scrise sub ocupație, dar primul capitol al lucrării rămase în intenție e scris în România mare.

În prima pagină a capitolului se spune: „Așa se înfățișază contemporanilor civilizații năvălitorii (ungurii) cari acum 1020 de ani veniră să se așeze la Dunărea de mijloc și la Tisa, unde îi precedaseră Hunii și Avarii, și să supună ținuturile românești de peste munți, stăpânite până la liberarea lor prin marele războiu din urmă.”

Dimitrie Onciul moare la 20 Martie 1923, și numai boala din ultimii ani l-a putut împiedeca dela continuarea unei lucrări pe care o credea folositoare și după unire.

Nu numai istoriografia românească va regreta că lucrarea de-o așa de mare

importantă, abea a putut fi începută. Acum, când se deschide o nouă epocă în viața neamului românesc, avem cu toții nevoie să cunoaștem, în linii mari cel puțin, epoca ce se încheie.

Din capitolul întâiu al lucrării ori cine se poate convinge ce ar fi fost această operă: o expunere concentrată, absolut obiectivă, a cercetărilor de până azi și a rezultatelor lor asupra contribuției relațiilor politice dintre Români și Unguri în dezvoltarea statului român și a românilor de dincoace de Carpați. Dimitrie Onciul, ca istoric, s'a închinat totdeauna principiului pe care-l amintește în prefață: „*Ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat historia*“.

I. T.

N. Iorga: *Cronicele turcești ca izvor pentru istoria Românilor.* O comunicare a neobositului cercetător al trecutului nostru, făcută la Academia Română, aduce știri noi, sau precizii de date și fapte, după izvoarele cronicelor turcești. Dl N. Iorga arată că unele izvoare turcești au fost folosite în cercetările asupra trecutului românesc încă dela Dimitrie Cantemir. Dar, cum istoria imperiului otoman nu deștepta interes înainte de războiul mondial, cele mai multe cronici turcești au rămas necunoscute, chiar nepublicate, sau publicate numai în turcește, și așa inaccesibile multor istoriografi.

După războiul, în Austria și în Germania mei ales, a crescut interesul pentru istoria Turcilor. Așa în afară de dl Hammer, i-a reușit lui Max Balinger, Friedrich Giese și altora să dea în nemțește izvoare ale istoriografiei otomane.

Din aceste lucrări dl N. Iorga spicuește câteva știri nouă privitoare la trecutul țării românești.

Astfel se află că sub Baiazid I, la Angora, a participat la lupte și „oaste munteană“, și despre ea se spune că,

dupăce mulți aliați il părăsiseră pe Baiazid, „*nu mai rămăsese decât castea munteană, care era alcătuită din necredincioși. Aceea — s'a luptat.* Când Hanul Timar, văzu oastea necredincioșilor, el se gândi că sunt derviși și spuse: „*Ah, cât de vileaz se bat acești ișici*“.

Pe Mircea cel Bătrân, domnul Munteniei, izvorul turcesc il numește „*mare erou necredincios*“.

„Lunga campanie“ a lui „Iancu“ și biruința lui la „Izladi“ se expune pe larg, cu știri absolut nouă, spune dl Iorga, și de prima ordine. Se pomenește gluma unui bufon al Ceramanului că, dacă stăpânul său mai atacă pe Osmani odată cu Hunyadi, „*da de partea aceasta și fratele dtale Iancu, de altă parte veți nimici Osmanimea*“.

Din lucrarea lui Ludovig Farrer, dl Iorga relevază știrile, unele nouă, în legătură cu marșul sultanului Baiazid asupra Moldovei, și luarea cetăților Chiliei și Cetății Albe.

Tot dl N. Iorga, într'o altă comunicare, publicată în memoriile secțiunii istorice: „*Portretele Domnilor noștri la muntele Athos*“, ne dă informații și reproduceri după aceste portrete din publicația lui G. Millet „*Monuments de l'Athos*“.

Portretele sunt în mozaic și reprezentă pe: Petru Rareș și familia lui; Maria, doamna lui Rareș; Alexandru Lăpușneanu și familia lui; Ruxanda, doamna lui Alexandru Lăpușneanu; Bogdan Lăpușneanu; mitropolitul Teofan al Moldovei, Matei Basarab și doamna Elena.

Dovezi despre dărnicia pentru legea creștinească a Domnilor români, protectorii ortodoxismului din peninsula Balcanică sub Turci. Tr.

D. V. Barnoschi: *Căruvării.* Dl V. Barnoschi înfățișează tablourile istorice din volumul de față ca o redactare într'o

formă literară a unor „pagini juridice și de erudiție”, publicate prin diferite reviste între anii 1918—1920, asupra „cărvunării”, moldoveni dinainte cu un veac, precursorii organizației democratice a Statului român, precursori chiar a liberalismului român. Dsa a publicat în 1922 studiul „Originile democrației române”, „ca un omagiu la centenarul celei dintâi constituții moderne românești”, cea contemplată de Ioniță Sandu Sturza Vodă între 1823—27, dimpreună cu boierii „novatori” ai Moldovei, cu așa numiții „cărvunari”.

Despre această constituție, — în proiect — dl N. Iorga spune: „Constituția cu care șefii cărvunării așteptau la Iași pe Domnul lor, ducea direct la Regulamentul organic și la regimul reprezentativ, creiând în România mică unealta pentru realizarea României întregite”. Iar istoricul Xenopol: „Constituția cărvunării este unul din actele cele mai importante ale trecutului nostru, acela ce conține cea dintâi manifestare politică a cugetării liberale”.

Autorul a avut fericita inspirație să prezinte în formă de povestire dramatică frământările societății moldovene din preajma Domnului novator, dându-ne în trei tablouri istorice oameni și fapte din pragul ciocnirii celor două mentalități politice și sociale, animându-le cu peripețiile dragostei nefericite a comisului Ionică Tăutu, capul intelectual al cărvunării.

Cunoaștem, în această formă a povestirii în care însăși persoanele istorice vorbesc, pe boierii retrogați, conservatori, cu idealul și sbuciumul lor ca și pe cei tineri, pe „cărvunarii” recrutați de cele mai multe ori nu din boierii cu rang mare și tradiție.

Dl Barnoschi își scrie scenele dramatice, tablourile istorice, nuanțate cu un puternic romantism, capitolele: Mrejele unei dragoste veninoase, Țigani,

Domnița și Țiganca), într’o limbă care „nu-i nici cea veche, nici cea nouă, nici dialectul moldovenesc”, cum spune însuși. Dsa a venit să dea scrisului său „o mireasmă de arhaism, un iz fanariot și puțină culoare regională, presărând, pe ici-colo, cuvinte și construcții vechi sau dialectale, dar numai din cele indeobște cunoscute”.

Creдем că i-a reușit în bună parte și chiar această „mireasmă de arhaism”, pe lângă forma dramatică a povestirii, contribuie în mare măsură ca volumul să fie citit cu plăcere. Cu puține modificări „Cărvunarii” s’ar putea pune și în scenă, dând o captivantă realizare de dramă istorică. Reinvierea trecutului în asemenea tablouri, scrise cu real talent literar, e binevenită pentru zilele noastre, când publicul citește tot mai puțin studiile și cercetările istorice. S. V.

Homer: Iliada, în românește de George Murnu. După *Odiseia*, dl G. Murnu ne dă, în aceeași monumentală execuție tehnică a „Culturii naționale”, *Iliada*, aceasta „în forma cea mai isprăvită la care a putut ajunge”. Într’adevăr *Iliada*, în traducerea dlui Murnu apăruse, primele 10 cânturi, prin 1907 în editura „Luceafărului” din Budapesta, iar în toate cele 24 cânturi în editura „Casei școalelor”, după ce părți răzlețe apăruseră în diferite reviste. A fost încununată și cu premiul cel mai mare al Academiei. Dl G. Murnu „și-a topit o parte bună” din anii vieții, cum însuși spune, în căutarea formei celei mai desăvârșite pe care o meritau nemuritoarele poeme omerice, și, dela un an la altul, dela o ediție la alta, traducerea sa s’a tot perfecționat până când a ajuns la *Odisea* și *Iliada* editate de Cultura națională.

„Textul (Iliadei) tipărit la „Casa Școalelor” rămâne, în orice caz, mult inferior”, scrie Dsa în prefață, de aceea

și-l consider ca și desființat pentru public; el prezintă mai mult un interes de document, nefiind decât o fază transitorie printre multele prin cari a trecut până la plămădirea definitivă a formei actuale”.

DL G. Murnu poate avea o satisfacție și o mândrie egal îndreptățită: ne-a dat literaturii și culturii românești una dintre cele mai bune traduceri în limbile europene a poemelor omerice, și a reușit să le îmbrace și într'o execuție tehnică superioară, — așa de rară la noi după războiu.

L-a costat o vieță de om, dar a biruit dragostea poeziei, simțul limbii, talentul, ca și munca și stăruința necurmată.

„Mi-am dat seama”, scrie Dsa., că oceanul-Homer nu-l pot străbate cu o plută, ci cu un vas cât mai solid, care dispune de tot echipagiul, de toată armatura și merindea trebuitoare. Și acest vas mi l-am făurit și provientat cum am putut, studiind ani îndelungați și concomitent — la masa mea de lucru sau călătorind prin țară, — izvoarele, toate izvoarele de bogăție ale graiului românesc de pretutindeni. Această pregătire premergătoare mi-a dat poate mai mult de lucru decât însăși executarea lucrării”.

Dacă Homer „poate fi și azi o școală, o comoară neprețuită de inspirații și învățăminte”, în primul rând pentru „scriitori și studioși”, cum spune dl Murnu, traducerea românească a Iliadei și Odiseei, făcută de Dsa, oferă scriitorilor și publicului românesc o inepuizabilă comoară de limbă, din care toți se vor putea împărtăși cu folos. Sunt cuvinte și expresiuni neoaș românești, din toate regiunile locuite de români, alesă în forma cea mai fericită care le face inteligibile tuturor, puse astfel la locul lor încât chiar dacă luate singuratic nu le-a înțelegere imediat, din

context apare clar nu numai înțelesul, ci însuși cuvântul dialectal îți pare de mult cunoscut.

În lupta năstrușnică cu versul homeric, limba noastră, în traducerea dlui G. Murnu, s'a mlădiat, s'a inarmat, s'a îmbogățit cu material, cu forme cari însemnează o creștere a ei. Și cu toată munca de ani a traducătorului, în a cunoaște și aduna material de limbă, uneori tot a fost silit să inventeze cuvinte pentru a reda cu nuanțări textul homeric, atât de greu de redat în limbile moderne.

În Odiseia, știm, traducătorul a părăsit exametru originalului, și ne-a dat povestirea minunatelor rătăciri și pățanii a lui Ulise în metru iambic. Ne-am arătat altădată convingerea că bine a făcut: pentru întâmplările minunate ale celui ce iscodise calul troian, solemnitatea hexametruului ar fi fost mai puțin potrivită. Iar pentru marele public citirea e fără îndoială mai atractivă, mai ușoară.

Pentru proporțiile „homerice” ale luptelor de subt zidurile Troiei, unde zeii luptă alături de muritori semizeii, de eroi, hexametru cu amplexarea și măreția lui e desigur mai potrivit, deși, trebuie să mărturisim, cetitorul mai bucurat ar căuta și aici versul cu care e familiarizat. Citirea alor 24 cărți în hexametri, azi, când simțul nostru pentru acest vers, e binișor tocit, întimpină dificultăți. Dela o vreme ritmul ce-ți bate în timpan nu te mai lasă să apreciezi frumuseța versului, a imaginilor etc. Chiar punctuația o poți păstra cu ușurință, ritmul versului te duce cu el și involuntar te face să faci pauzele unde sunt cerute de hexametru, nu de înțelesul versului.

Totuși recunoaștem bucurat că în altă metrică cu greu s'ar fi putut păstra ceea ce e mai caracteristic în Iliada :

amploarea, proporțiile mari, impresia și tonul de solemnitate.

Iată, de pildă, vorbirea lui Zeus dela începutul C. VIII.

„Zeilor toți și zeitelor toate, auziți dela
[mine
Vorba ce am să vă spun, după inimii
[poftă și vrere.
Nimeni să nu se încumete-acum po-
[runca să-mi calce,
Nici o zeiță, nici unul din zei, ceilalți,
[ci cu mine
Una să fiți ca mai iute să 'ncheiu in-
[ceputa lucrare.
Cum o să simt că vreunul e dus dela
[noi și mai umblă
Una din armii s'ajute, pe-Ahei ori pe
[cei dela Troia,
El pe Olimp se va 'ntoarce lovit și
[făcut de ocară;
Ori îl apuc și-i dau drumul în bezna
[Tartarului negru,
Colo, departe sub glie'n prăpastia cea
[mai adună,
Temnița oarbă cu poarta de fier și cu
[pragul de-aramă,
Jos pe sub lumea cealaltă pe cât pe
[sub cer e pământul.
Ști-va el astfel cât eu pe toți vă întrec
[în putere.
Spre încercare poftim dacă vrea fie-
[care s'o știe:
Dacă de cer atârna-veți un lanț cu
[belșugul de aur
Și vă veți prinde de el cu toții, voi zei
[și zeițe,
Nu veți putea din Olimp să trageți la-
[vale pe Zeus,
Sfetnicul nostru mai 'nalt, oricât v'ar
[fi cazna de multă.
Dar dacă lanțul l'oi trage spre mine și
[eu de-adînsul
Repede am să vă salt spre cer cu pă-
[mântul, cu marea
Și am să leg după aceea de piscul
[Olimpului lanțul,

Jur-impresur și în slăvi au să spânzure
[toate-ale lumii;
Iată cât eu sunt mai tare decât muri-
[torii și zei”.

Scenele de luptă, din care, sau corp la corp, uriașe dueluri, lupta lui Ares și Hector, Hector și Patroclu, Achile și Hector, nu puteau fi redată în versuri de factură modernă, cu întreaga lor amploare și solemnitate. Marile episoade, vestite, comentate, admirate din anticitate până azi: despărțirea lui Hector de Andromaca și de copilul Astianax, jelirea lui Achile după Patroclu, fugărirea lui Hector de către Achile în jurul zidurilor Troiei și uita lor, moartea lui Hector, jalea părinților lui, cerșirea trupului lui Hector de către Priam în cortul lui Achile, înmormântarea și comanda lui Patroclu și a lui Hector etc., azi sunt la îndemâna cetitorului român în puternica prezentare a traducerii dlui G. Murnu. Fără intermediul vr'unui idiom străin, azi intelectualul nostru se va putea cufunda în basmul homeric, unde nu ști de ce să te miri mai mult: de naivitatea oamenilor de atunci, cât privește metafizica vieții, sau de eternul uman, așa de reliefat, așa de neschimbat, de-atunci până azi, când e vorba de viața simțimentele, de legăturile noastre pământești. Cu diferite inchipiri au umplut oamenii cerul de când s'au trezit în lume, dar pământul l-au udat cu aceleași lacrimi, cu acelaș sânge, și inima s'a frânt de aceleași dureri, sau a crescut de aceleași bucurii dela începuturi până azi.

O prietenie ca aceea a lui Ahil pentru Patroclu va rămâne cât vor ținea veacurile ca o înaltă cinste a umanității, ca și desnădejdea lui Priam, a Andromacăi, a Hecubei, sau înțelepciunea, blândeța lui Nestor...

Un vecinic refren ne bate în suflet din cititul marilor creații ale tuturor timpurilor: „Nihil novi sub sole”. — Și

atunci pentru ce să nu credem că *Iliada* și *Odiseia*, în traducerea d-lui Murnu, vor afla mulți cititori? Ele sunt nu numai obiecte de artă într'o bibliotecă, ci și o incântare și odihnă a sufletului.

I. AGĂRBICEANU.

Ion Pillat: *Limpezimi*. În editura „Scrisul românesc” din Craiova a apărut, într'o superioară execuție tehnică, un nou volum de dl I. Pillat, „Limpezimi.” Volumul aduce aceleași portrete, din mijlocul naturii, în care par'că s'a specializat dl I. Pillat. În strofe puține, în versuri simple, cari par adeseori prea uscate, prea de șablon, ni-se înfățișază câte un tablou dela țară, dela moșia poetului. Avem și câteva „ceruri streine”, din călătoriile autorului, descrise tot așa de simplu, nepretențios.

După Jean Moréas autorul publică „stanțe”, alegând pe acele care sunt în legătură cu nuanța de „limpezime” pe care a vroit să o dea întregului volum.

Mai avem poezii cari cântă „interiorul” locuinței, ni-se dă un „calendar al viei” începând cu Mărțișor, și XIII elegii.

Dl I. Pillat are un loc bine stabilit în poezia noastră mai nouă. Avem însă impresia că prea evidentă tendință portretistică, și mai ales nizuința de a căuta orice lucru din anturajul său, e în detrimentul poeziei. În aceste miniaturi ai adeseori impresia că sunt prea „făcute”, și încă făcute cu ușurință. Par'că lipsește inspirația adevărată. Ca și când autorul ți-ar spune dintre rânduri: am vrut să cânt „căprioara de porțelan” și iată, am cântat-o (miniaturi) unde însă nu se vedește intenția, voința, ci creiază inspirația. Dl Pillat ne dă frumoase versuri, plină de imagini și de căldură, cum e de-o pildă *Hanul cu rândunici*:

Han vestit la drum de țară, han cu
[strașina afară.

Vechiu de când e lumea — spun
Cărăușii cu chervanul cari pe vremei își
[lăsau hanul
Pe-o bărdacă de vin bun.

Stai de-acum cu mușchi pe șită, cu
[pridvorul prins de viță,
Cu păiangeni în gârlici,
Intră slobod, ies pe ușă, ca o rază jucăușă
Miile de rândunici.

Dl I. Pillat e un poet tradiționalist, nu sacrifică forma consacrată a strofelor, a versului, iar ca inspirație nu aleargă în țări exotice ori în astre, ci i-e de-ajuns pământul țării sale, ba chiar o regiune mai restrânsă. Repetăm însă că, după credința noastră, nu orice lucru cu care trăiești în familiaritate, poate fi cântat în versuri. Numai în cazul unei mari emotivități; când un talent real poate face poezie și dintr'un obiect neînsemnat.

I. T.

Valeriu Bora: *Când purtam cu mine, soarele*. E al treilea caiet de versuri pe care ni-l dă autorul. Titlul, ca și subtitlul („Poeme fără ingeri”) puteau fi mai de pe pământ. Nu suntem aderenții titularilor bizare a volumelor de versuri. Pentru nostalgia după anii duși, după idealismul și simțirea tinereții, bune sunt și cuvintele obișnuite, când e lucru așa de obișnuit, în toată lumea, ca în vremea tinereții să visezi, iar în anii bărbăției să lupți biruind sau să cazii înfrânt.

A. Cotruș, alt poet al nostru, e mereu biruitor și optimist, nu-l mai incap întinderile, nici în anii bărbăției, ba e mai dărz și mai revoluționar decât în tinerețe.

Dealtfel e la modă în inspirația poetică mai proaspătă (de vreo douăzeci de ani) de-a da proporții nevisate de însuși poetul, simțirii sau elevației sale, numai pentruca tot el să se simtă, fie revoltat că nu le poate ajunge, fie înfrânt că nu le poate simți pe cât și-a

imaginat. E o bolnăvicioasă tendință spre ceva mare, curios, cu totul străină de inspirația sinceră care este umilă și vorbește la inima pământenilor, frați ai poetului.

Sunt versificatori noi cari vor să te sperie, să te facă să crezi că ei au venit din alte lumi, și, citindu-le versurile, vor să rămâi uimit sau chiar îngrozit.

Se 'nțelege că nu reușesc decât să-ți crească tristețea pe care o simți mereu în fața nesincerității care vrea să acopere lipsa de talent.

Di V. Bora a fost ademenit de această nouă postură a unor așa-ziși moderniști români, deși d-sa are și inspirație sinceră, de care, dacă ar fi ascultat, ne-ar fi povestit simplu suferințele sale umane, fără a trece în avânturi prometeice, de fraze, cu intenția de-a uimi.

„Când purtam cu mine soarele”
„imi cântă toate clopotele desnădejdi”
„plâng cu mine toate sufletele moarte”,
„înaltul ceas al dimineții mele”, „pe căile pe unde am trecut cu pași primăvăratici, rodesc blesteme toți trandafirii mei sălbatici”, „unde-i veacul meu de liniștiți și uitare”, „cu fiecare zi în mine ca 'ntr'un câmp cu flori târzii cresc și mor apusuri mari de soare”, „mi-e viața schiț uitat în văi adânci și păduratice pe unde nici un prietin n'a umblat”, „mă încerc cu toate întrebările, cu toate înmormântările”, „șapte visuri mari de primăvară”, „pe umeri câte paseri mici purtai de grabă s'au întors în rai”, „am plecat la drum cu toate veciniciile”, iată câteva din expresiile poeziei noi, culese din caietul dlui V. Bora.

Pentru ce aceste ?

Iată o poezie întregă: *Eu am păzit pământul.*

„În fiecare toamnă holdele mi le-am arat cu toate faptele le-am semănat,

cu toate paserile-am povestit,
cu codrul drag m'am înfrățit.
Din mieii buni ai sufletului meu
jertfă am adus lui Dumnezeu, —
garduri 'nalte am pus grădinii
să n'o mai dijmue vecinii.
Pășii pământul drag,
credința ca un dar
să fie oamenilor Mag, —
miere fratelui amar
dar,
din tot ce-a fost odinioară pe aici
a mai rămas un vis duios, de ceară,
să-l lumineze 'n nopți târzii de vară
pribegii licurici.

Sau alta: „*Marele nebun*”

„Marele nebun citia
în palma tuturor săracilor
și spunea:
pe-a mea
pe-a ta
pe-a lui
pe-a fiecărui
am văzut-o 'n zare cum tot suie
ci, numai steaua ta nu e
nu e
nu e!
Ehei!
Pe toate căile pe unde-am trecut
atâta suflet darnic am pierdut
că-i plin de stele 'ntreg pământul...”

Sub această avalanșă de vorbe fără rost se pierde, de nu le mai găsești, și inspirația și poezia. Și, după titluri, același cuprins se pare că vor avea și volumele ce se anunță pe copertă: „Cântări pentru omul mort”, „Flamurile umanității”, „Cântări pentru veacurile viitoare” etc. Poezia e altceva, — tot mai puțin înțeles și simțit de unii moderniști români: e sinceritate și talent...

I. Turcu.

S. Voevidea: *Turnuri.* Poetul bucovinean, care la apariție a deșteptat nădejdi mai mari decât ce a putut realiza până acum, se pierde prea mult în ademenirile moderniste: vers frânt, sau mai bine lipsă de vers, imagini care să te uimească, puțin păsându-i scriitorului dacă înțelegi ceva sau ba,

fiindcă în aceeași situație e și el când scrie.

Iată pildă : „Sinucigașul”

„De „undeva” spre „nicăire”,
dus în neștire,
de mii de ani într'una pribegesc...

Că sunt un „uni-vers în mic” :

— pic
ce 'n fețe mii minciuna-și joacă —
e-un gând ce sila nu mi-o 'mpacă.
— Ieri am fost om, mâni mă lipesc
de tulpa ta într'o băltoacă...

Celui ce sânt, celui ce-am fost
zădarnic cerc să-i caut rost,
căci : gol în gol,
absurd ocol —
gol și imprăștiat frământ
am fost și sânt. —

Di Voevidca începuse altfel. Ince-
puse, dacă nu ne înșelăm, îndrăgostit
de natură, de plaiurile Bucovinei, și de
factura tradițională a versului. Mai sunt
urme și în volumul de față :

„Șoptesc copacii tineri, sfioși ca 'n
[spovedanii,
li mângâie amurgul cărunt și taciturna,
Vezi cumpene bătrâne domol bătând
[metanii...
Blajin binecuvântă cu gest sonor un
[turn.”
(Noapte de vară.)

Și voci de mierlă infloresc
Și țipă sângeros cocoșii
Și crângurile se trezesc
Și joacă flacările roșii.

(Răsărit de soare)

Sau :

Sub lampa ce 'n surdină cântă
scrisoarea ta imi stă 'nainte.
Și, vezi, din noaptea negrei slave
aud eu caldele-ți cuvinte.

Și aplecat pe drağa carte
cum îți citesc dorinți și gânduri,
Zăbindu-mi chipul tău de floare
încet se 'nalță dintre rânduri.

Am dori ca vechea inspirație să
fie mereu biruitoare față de imitația
trăzneliilor moderniste.

Tr.

Raze de lună, poezii de **Nic. Iancu**,
Sibiu, Tip. „Foaia Poporului”, 1929,
96 pag., 40 Lei.

Un fenomen! Inchipuiți-vă : a apărut un volumaș de versuri, cu ritm, cu rime, fără de hopuri imposibile, fără de cochetarea cu cacofonia, vai, atât de la modă în zilele noastre!

Îți vine să strângi mâna tinărului trubadur, să-l feliciți pentru dovada aceasta de bun-simț.

Deschizi volumașul autorului, student de-abea scăpat de pe băncile liceului din Sibiu, și cetești :

„Pe ferestrele deschise
Lin pătrunde vântul serii,
Inundând odaia-mi tristă
Cu parfumul primăverii”.

Sau :

„Printre cetini trece vântul,
Plâng tălângile la stână,
După munți înalți se 'nalță
Visătoare-a nopții zână”...

Am putea cita zeci de strofe, cari strigă după inspiratorul lor: Eminescu.

Sau cetim :

„Erai frumoasă ca un vis
Un vis în luna Mai,
Nevinovată ca un crin,
Un ingeraș din rai”.

Factura Heine!

Sau :

„Sate cu căsuțe albe,
Așezate sub coline
Nu sunt mai frumoase 'n lume.

Cântece de vitejie
Doine dulci și plângătoare,
Unde sună mai vrăjite
Ca în România mare (!)?”

„Patriarhalele” lui Iosif au ținut cununile la strofele acestea.

Se resimte apoi și Lenau, cu „Schilf-lied”-urile sale.

Dar — și acest dar este prețios : tinărul N. Iancu, cu toate că s'a grăbit, poate, cu editarea unui volumaș, dă dovezi că poate depăna un vers armonios și că nu lovește cu praștia în tot ce au

scris și gândit] antecesorii! Astăzi sunt *prea* mulți iconoclaști și e *prea* multă îngăimeala de „supra-oameni”, vrednici de a fi recomandați unor sanatorii.

De aceea: tinere, înainte! În viitorul apropiat o să-ți poți recunoaște accentele proprii mult mai bine, la vârstă d-tale ar fi nonsens să fii „original” cu orice preț. Înainte! P.

Sbuciumul Ardealului, poezii din răsboiul pentru întregirea neamului, de *Ion Băilă*. București, 1928, 40 lei. D1 I. Băilă, care ne aduce atâtea servicii evidente, în propaganda d-sale ziaristică, pentru o înțelegere a vremurilor schimbate, între poporul românesc și minoritari, și-a adunat poeziile publicate în ziarul „Românul” din Arad (la începutul răsboiului) și pe celelalte, păstrate în saltarul mesii, ce ar fi fost urmărite de ochii vigilenți ai cenzurii maghiare.

Sunt confesiile sufletești ale unuia, care e strâns legat de glia românească și care a visat — ca atâția alții — epoca de regenerare și închiegare a neamului. Se simte din aceste poezii durerea că a curs cu nemiluita sângele nevinovat al flăcăilor români, până chiar și a „obștarilor”, a celor trecuți de 42 de ani și înșelați de satrapii Austro-Ungariei.

Mai bine-i reușește dlui B. când imită poezia populară, ca în poezia „Trei frați”:

„Măi frați”, grăiește, cel bătrân,
Cu ochi căprui, la față spân,
De m'o lua cumva urgia
Grijiți copiii și soția!”

„De-o fi să n'am nici eu noroc”
Vorbește blând cel de mijloc,
„Și-o fi să mă ajungă-o schiță,
Las Domnului pe-ai mei în griță”.

Iar cel mai mic, cu ochi ca mura:
„De-o fi ca să mă dau de-a dura,

Să nu-mi mai văd nici când iar satu',
Să scrieți carte la 'mpăratu'.

Să știe și măritul sfat
Că am murit cum am jurat”.

De mult căzură 'n foc toți trei,
Dar cine 'ntrebă azi de ei?...“

„*Un junghiu*” (poezia cu titlul acesta) mărturisește:

„Că feciorii din Ardeal
Bat de stâng pe al Muscal.
Azi îi vezi încă la plug,
Măine iată-i drept la Bug,
Strâng din dinți, injură-odată,
Și în ploaia de granate
Zece cad, unul străbate”.

„Imnul unirei”, „Povestea unei co-roane” ș. a. vor putea prea bine să fie declamate la șezătorile noastre literare, pe sate. P.

A. Nana: Cruci de țințirim. Un caet cu versuri inspirate de evenimentele dintre 1916—1919, răsboiul României, suferințele Țării, ale ostașilor, ale românilor robiți, innuri pentru regele Mihai. Intenții bune, câte-o strofă mai bine reușită, ici-colo, urme de inspirație — majoritatea — intenție. Cele mai multe versuri sunt închinat singuraticilor evenimente din răsboiu: martirilor din Sighiștel, jud. Bihor, țaranilor Dragoș, Florea, Meza etc. și altora până la 180, uciși în jud. Caraș-Severin, intru pomenirea întemnițaților din Cluj sau a primarului Gavril Bulojan din Birtin, jud. Bihor, și altora.

Iată de pildă versurile închinat, cum se spune în notiță, locotenentului Tămaș, „constrâns să-și sape însuși mor-mântul la Ciucea:”

Un serafim...

Sub doi salcâmi bătrâni
Din colț de țințirim
Cu razele pe mâni
Se sbate-un Serafim,

Și scurmă bolovani
Și oase din pământ
Și 'n strajă de dușmani
Iși sapă lui mormânt.

Mai reușite ni se par întâile strofe
din „Arhanghelul”, închinat regelui Mihai:

Un brad voinic, cu ramuri pline,
Proptit pe-un pisc, pornește grai:
Să crească 'nnalt și drept ca mine!
Trăiască Regele Mihai!

Poate o să mai treacă multă apă
pe Mureș ca și pe Dunăre până când
evenimentele din 1916—1918 își vor
găsi cântărețul.

I. T.

Din însemnările unui preot dela
sate de Emilian Stoica. Sighișoara 1928.
Sub acest titlu a strâns părintele pro-
topop Emilian Stoica din Sighișoara in-
tr'un mănunchiu o serie de 24 articole
și studii risipite prin coloanele ziarelor
și revistelor ardelen.

Cartea se prezintă în condiții foarte
bune și poate fi considerată ca un do-
cument istoric, în care se reoglindesc
preocupările de ordin spiritual, religio-
moral și științific ale unui preot cult
din zilele noastre. Chiar în împrejurările
smerite ale vieții dela sate acest preot
a izbutit să păstreze contactul permanent
cu atmosfera intelectuală creată în centre
de cultură românească veche, ca a Si-
biului sau ca a Brașovului. Autorul se
distinge prin claritatea și eleganța stilului,
prin silința continuă de a judeca drept
și obiectiv, dar mai ales prin senină-
tatea și cuviința, cu care știe să-și afirme
punctul său de vedere, chiar în polemici
de un caracter pasionant, cum face d. e.
la pag. 81 și 84. Studiul despre *Domnia
lui Constantin Brâncoveanu* (p. 7—17) e
o dovadă de cugetare istorică serioasă
și de iscusința autorului de a valorifica
în scopuri educative, religioase și na-
ționale învățămintele etice, culese din
trecutul sbuciumat al neamului românesc.

Cine poate scrie așa de frumos, e dator
să continue. Ceice cunosc și apreciază
scrisul părintelui Stoica, nu se vor in-
șela așteptând să citească în curând și
alte volume isvorâte din condeiul iscusit
al Sf. Sale. L.

Iuliu Maior: *Legea strămoșească*
(Biblioteca „Cărțile bunului creștin no.
8”.) Intr'o broșură de 116 pp. Dl Iuliu
Maior, profesor, rezumă, pentru popor,
un capitol din importanta lucrare „Te-
ologia dogmatică fundamentală” a păr.
Mitropolit al Blajului dr. Vasile Suciu,
apărută în ediția a II-a.

Noi n'am putut vedea încă această
nouă ediție a „Teologiei dogmatice”,
știm însă că la apariția celei dintâi
impunătorul studiu teologic și științific,
o adevărată lucrare de savant și spe-
cialist în materie, a făcut o puternică
impresie în cercurile teologice și a fost
judecată de critică ca cea mai impor-
tantă contribuție românească în această
materie.

Din extrasul unui capitol care tra-
tează despre „Biserica strămoșească”,
vedem că autorul a urmărit pentru com-
pletare și cele mai noi cercetări isto-
rice românești asupra trecutului cre-
dinței creștine la noi.

Dl Iuliu Maior rezumă capitolul
amintit, urmărind scopul de a da cu-
noștințe mai temeinice pentru poporul
dela sate în legătură cu începuturile
creștinismului la noi, și a arăta că legea
strămoșească, în începuturi, a fost de
origină latină. Broșura urmărește deci,
în primul rând, să fie armă în mâna
populației românești unite, azi, când se
simte nizuința unora de-a aduce pe
toți românii în cadrele bisericii ortodoxe.

Sunt date textual părerile și rezul-
tatele căutărilor istorice ale următorilor
istoriografi și publiciști: Dimitrie Onciul,
N. Iorga, A. Densușanu, Ion Bianu,
D. Drăghicescu, Ovid Densușianu,

Sextil Pușcariu, I. Nistor, Al. Procopovici, A. Scriban, D. Xenopol, E. Pannaitescu, E. Lovinescu, Al. Lapedatu, Aug. Bunea. Citatele privesc nu numai începuturile creștinismului la noi, ci și aprecierea acestor oameni de știință asupra unirii cu Roma și foloasele ei.

Broșura are meritul că nu se pune pe ascuțișul polemicei, ci redă părerile învățaților români și trage simplu concluziile ce se desprind din ele.

Ag.

Analele Banatului, Buletinul muzeului din Timișoara. După unire provincia noastră Banatul a încercat să-și dea contribuția sa în publicistica românească. Intre grelele împrejurări editoriale de azi, și aici, ca și în alte regiuni, nu s'au putut pune temelii solide vre-unei publicații. Ziare, gazete pentru popor, reviste, au apărut și au dispărut fără să aibă vreme de-a arăta ce ne pot da forțele intelectuale grupate în jurul lor.

La sfârșitul anului trecut a apărut un Almanah-calendar al Banatului, în redactarea dlui Tr. S. Molin, într'o frumoasă execuție tehnică, dar cu material adunat la repezeală, fără unitate, care însă aduce destule contribuții folositoare la cunoașterea Banatului.

Tot la sfârșitul a. 1928 apar: „Analele Banatului”, buletinul muzeului din Timișoara, fiind aproape în întregime scris de dl *Ioachim Miloia*, directorul muzeului. E indicat: anul I, Nr. 1. Se pare deci că va apare și pe viitor, odată pe an, dându-ne indicații nu numai asupra cuprinsului muzeului din Timișoara, ci și articole istorice, arheologice, culturale.

Este interesant articolul dlui I. Miloia „Pictorul Ioan Zaicu” din care cunoaștem pe un începător artist bănățean, care, împins de nevoile vieții, deși cu talent artistic, a fost nevoit să se schimbe în zugrav de biserici, să ajungă adeseori un sirafa copist.

Tot dl I. Miloia iscălește articolele cu folositoare contribuții istorice, artistice etc.: „Un denunț austriac în contra lui Eftimie Murgu și Gh. Poșta”, „Românii bănățeni la 1820”, „Biserica română din Lipova”, „Câteva relații între arta populară la Români și Lituani”. Despre descoperirea arheologică „Locuința subterană dela Periamoș”, publică o notiță dl Martin Roșca.

În volumul de 150 pagini se dau și câteva reproduceri după obiectele de artă, păstrate în muzeul din Timișoara. Ar fi fost potrivit ca în acest prim număr din „Anale” să ni-se dea și catalogul obiectelor din muzeu, sau al celor mai principale. Se pare însă că numai acum se lucrează la catalogarea și descrierea lor. Intenția directorului I. Miloia e laudabilă și-i dorim ca viitorul număr al „Analelor”, să nu mai fie nevoit să-l scrie singur, ci cu cât mai mulți și destoinici colaboratori.

Tot între publicațiile bănățene, — dacă nu ne înșelăm, revista „Banatul” și-a încetat apariția, — cari au putut să se mențină, însemnăm „*Tribuna Banatului*”, revistă bilunară: politică, socială, economică”. Apare în anul III. seria II-a. Ea voește să fie o publicație regională, pusă în slujba intereselor Banatului, și totodată o îndrumătoare. Număr de număr analizează probleme culturale, economice, sociale, în legătură cu afirmarea noastră românească în această provincie. Nu trece cu vederea nici situația bănățenilor din Jugoslavia.

Important e ca revista să-și poată asigura apariția regulată și o viață cât mai lungă. Numai prin organele de publicitate de lungă durată, călăuzite în aceeași direcție, urmărind același ideal, se poate face o propagandă sistematică. Și, se știe, până să ajungi a realiza cel puțin o parte din bunele intenții cu cari pornești într'o luptă prin publicistică, e nevoie de ani... — Afișat un program,

apărut un an sau doi, — și nevoit să părăsești lupta din motive editoriale, — nu poate duce la nici un rezultat. Ba, adeseori, deși pe nedreptul, face impresia unei eșiri ocazionale, dacă nu chiar interesate.

După unire am avut destule manifestări publicistice de natura aceasta, e adevărat. Dar cu ele au fost cufundate adeseori și intențiile cele mai laudabile, tocmai din motivul că n'au ajuns să se realizeze decât pentru prea puțină vreme.

Publicul nu-și dă seamă că dacă multe publicații la noi au caracterul de efemeride, vina e a se căuta în lipsa de sprijin material pe care tocmai publicul ce critică ar trebui să-l imbie, când cei ce pornesc o publicație pot garanta prin numele lor de cele mai bune intenții.

I. T.

S. Greavu-Dunăre: *Bibliografia Dobrogei*. Într'un volum de 150 pp., apărut între publicațiile Secțiunii istorice a Academiei române, autorul ne dă, după o muncă stăruitoare, o Bibliografie a Dobrogei, o însemnare a cercetărilor, studiilor etc., române și străine asupra acestei țări dela țărmul Mării negre, dela 1125 a. H. până la 1928. Bibliografia e împărțită pe capitole cari pri-

vesc diferitele puncte sub care a fost privită și cercetată Dobrogea în decursul timpurilor, 25 de toate. D-sa arată că s'a folosit în primul rând de materialul depozitat la Biblioteca Academiei române, ca și de alte Bibliografii streine de acest fel. Lucrarea apare în anul comemorării de o jumătate de veac a Dobrogeii românești, și alături de altele comemorative care s'au tipărit cu acest prilej, poate fi considerată ca un omagiu adus provinciei, — deși autorul urmărește alt scop: acela de-a da, pentru cercetătorul viitor întreg materialul ce i-a ajuns la cunoștință asupra obiectului. D-sa arată că, din punct de vedere al cercetărilor asupra acestui pământ, — contribuția științii românești e în fruntea tuturor, — ceea ce se vede limpede și din paginile Bibliografiei. Dl S. Greavu a făcut un bine netăgăduit cercetătorilor din viitor, cari vor afla aici indicate lucrările de până azi în legătură cu: istoria, preistoria, geologia, arheologia, numismatica, geografia, flora, fauna Dobrogei. Nici d-sa nu afirmă, nici nu se poate considera desigur completă această Bibliografie. Dar chiar pentru completarea ei, autorul a făcut bine că a dat publicității ceea ce a putut aduna până azi.

Tr.

Reviste.

Vieaja românească, Nr. 1—1929. Într'un articol răspândit prin Europa presei din Viena, dl Paul Painlevé tratează problema apropierei dintre popoare prin mijlocirea științii. Dar nu e vorba numai de utilizarea științii în ajungerea acestui scop, ci a tuturor produselor spiritului. „Poetul, savantul, filozoful, artistul au misiunea de a smulge din ceea ce nu a fost exprimat ceva esențial, cu care se îmbogățește în acelaș timp națiunea

lor ca și patrimoniul uman. Cu cât mai mari sunt darurile lor, cu atât le e mai mare datoria. Afirmând numai până la extrem, după legea tainică și sacră care-i domină, ceea ce ființa lor are mai individual, ei au șansa de-a atinge universalul. O teorie științifică care deschide oamenilor o viziune nouă a materiei, o simfonie care pune în vibrație sensibilitatea superioară a unei mulțimi face mai mult pentru apropierea popoarelor de-

cât multiple efuzii pacifiste...

„In înălțimile imateriale care alcătuiesc imperiul său, toate forțele inteligenței, dela acele cari apar impasibile și înghețate, până la cele mai impulsive și mai aprinse, se pot uni și orienta, pentru a călăuzi voințele organizatoare”.

Dar aceste „voințe organizatoare” nu pornesc și nu se razimă numai pe forțele inteligenței...

Autoarea „Miniaturilor”, Lucia Mantu, aduce câteva „Note de drum”. Se continuă fragmentul de roman, rămas după regretatul tânăr prozator Stejar Ionescu: Game. In același număr mai scriu: Al. Rosetti, Al. H. Philippide, Paul Zarifopol, Oct. Botez, Șt. Zeletin. Cronici, recenzii etc.

Gândirea nr. 1—2. Dl Nichifor Crainic revine, într'o nouă cercetare, asupra „Bensului tradiției”, o chestiune care l-a preocupat în multe articole anterioare, publicate în aceeași revistă. Crezul cultural-social-național, așa cum a fost tâlmăcit în eseurile d-lui Crainic, a fost uneori tendențios interpretat. Autorul indică cuprinsul și marginile tradiționalismului. Noi suntem dintre credincioșii tradiției; dl Crainic ne pare puțin prea optimist numai în stabilirea rolului ortodoxiei în evoluția vieții românești, în desfășurarea viitoare a forțelor noastre sufletești.

Versuri clare: Ion Pilat; versuri frumoase, dar în parte greu de înțeles: Șandru Tudor. De unde să plece emoția, singurul rost al versului? Din căutarea printre rânduri a înțelesului? Din cercarea de-a tâlcui imaginile? Dl C. Petrescu e în plină și viguroasă producție literară. Incepe aici nuvela „Simfonia fantastică”. E un scriitor care citește mult. — Două poezii adevărate de V. Voiculescu: *Somn la margine de codru*, și „La schit, în munte”. Mai

publică: E. Bucuța, I. M. Sadoveanu, I. Stancu, Sorin Pavel. Acest din urmă se întrece cu Mircea Eliad în căutarea... „tichiilor de mărgăritar”.

Propilee literare nr. 22—24—1928, no. 1—1929. Se cere, într'un editorial, „o lege împotriva pornografiei”. E o alarmă îndreptățită, dar, pare-se, la noi zadarnică. E adevărat că societatea noastră încă nu „s'a rafinat” ca cea din Apus. Abea câteva exemplare, care mor după imitarea străinătății. Totuși, cine ar putea spune că n'am avea și noi nevoie de o lege împotriva pornografiei?

Dl I. Foti scrie cu drept cuvânt: „Dacă sunt lucruri, foarte puține, de îndreptat din moștenirea trecutului, acele sunt neînsemnate. Principiile fundamentale au rămas aceleași: a fi virtuos înseamnă a fi tare în viață, a fi invingător, a-ți urma existența; a fi cast înseamnă a fi sănătos, cu imense puteri virgine de muncă, a înfrunta totul și gata a te jertfi unui ideal; pe când a avea viții înseamnă a-ți ucide corpul, a-ți invenina sufletul, a fi un mort printre cei vii”.

„Câți-va săriți, țicniți în toată puterea cuvântului... nu pot distruge imensa moștenire a trecutului, pentru a crea valori cari s'o înlocuiască”.

Tot dl I. Foti publică, cu sprijinul cărților de specialitate, un vast studiu: „Vechiul și noul Testament în lumina istoriei”. Un nou nume de scriitor macedonean: *Virgiliu Cuffa*. Publică amintiri din satul natal: Copilul minune, Mîtru Vlahul. Versuri aduc I. Gherghel (traducere din Lessing), I. U. Soricu, Ion Al. George, G. Talaz, A. Enășescu. Poezia aici nu e „modernistă”.

Reproducem în întregime această frumoasă traducere fragment din *Imnul lui Kleantes*, — datorită d-lui *Ion Al. George* :

Prea strălucit, nemuritor
 Atot puternic Zeus,
 Numit cu mii de nume, — roditor
 Ca și Natura inflorită, — Zeus,
 Ce toate cu dreptate cărmuești!
 Ating cu mâna struna lirii mele,
 Chemându-te din vecinicie,
 Dar glasul buzei mele pământești
 Menit e doar pe buze să rămăie.
 Știu! Noi suntem cu toți eșiți din tine
 Și ne-ai lăsat un glas
 Să nu ne-asmănăm altor ființe
 În lume și 'ntr'un drum fără popas.

Astfel, puterea ta nemărginită,
 Eternitatea-ți voiu cânta
 Mișcarea universului, rotită
 În juru, — acestui disc, cu voia ta...
 Sub mânilor-ți nebiruite
 Ții trăsnetul supus.
 Iar focu-i veșnic viu, fără astâmpăr
 Despintecă văzduhurile sus.

Nimic fără de tine nu se face
 Pe pământ;
 Nimic din cerul fără de hotare
 Al Eterului sfânt,
 Nimic pe 'ntinsa mare
 Și tot ce-ascunsa inimă urzește
 Apare la lumină:
 Cad lanțurile grele sub picioare
 Sdrobite de voința ta divină.

De mult tu ai un rău și-un bine
 Făcând din ele lege,
 Iar' noi o vom păstra de-alungul vieții
 Pân' Hades va veni să o deslege.
 Nefericiți, dorind mereu un bine
 Ce nu-i sortită legea-ți să-l aducă,
 Ne fuge dinaintea fericirea
 Și veșnic alergăm după nălucă.

Se dă un capitol din „Trifoiul dumezeesc — Taina celor trei”, de misticul Merejkovski, în traducerea dlui I. Cazacu.

Cronici variate. Dări de seamă etc.

Cu anul IV. revista începe să apară lunar.

Dl I. Foti arată că, după dovezi ce nu pot fi răsturnate, „Cântarea României” e scrisă de Bălcescu și nu de Al. Russo. — Se începe publicarea traducerii dramei lui Shelley „Beatrice Cenci”, în versuri bune, datorite dlui Al. Iacobescu. Poezii de I. Foti, V. Demetrius, M. Rădulescu, I. Al. George, Al. T. Stamatiad; se începe publicarea romanului „Sfânta și Bufonul ei” de Agneș Günther, un studiu asupra lui Budha etc. Cronici variate, recenzii, bibliografii etc.

Propilee literare. Apare în anul al III-lea, bilunar, o revistă literară prea puțin cunoscută dincoace de Carpați, o revistă literară care nu se prea vede nici la librăriile sau la chioșcurile de ziare dela noi. Ea se razimă mai mult pe sprijinul abonaților și a micii publicități, decât pe colportajul mărunț, pe vânzarea cu numărul. Poate că administrația ei a aflat drumul cel mai potrivit pentru a asigura apariția regulată a revistei. Știm cu toții cât de greu se fac încassarile dela chioșcuri și librării. Abonamentul e un mijloc cu mult mai sigur de existență a unei publicații la noi. Greu însă ajunge o revistă literară să poată trăi din abonamente, mai ales în zilele de azi. De aceea credem că „Propileele literare” a trebuit să-și organizeze un bun serviciu de mică publicitate.

Revista apare sub direcția dlor Romulus Voinescu și Ion Foti, și a avut aproape constant, colaborarea Reginei Maria, în prima pagină. Ca execuție tehnică „Propileele” aduc în fiecare număr copertă artistică, cu reproduceri după vederi din România sau după artiști români, — are un tipar îngrijit și hârtie bună.

Publică în fiecare număr nuvele, poezii, teatru, eseuri, cronici, traduceri din literaturile clasice, dări de seamă.

În ultimele două numere duble (Decembrie și Ianuarie) găsim bun material literar și o bogată informație culturală și științifică. Conducerea revistei a avut bunul gând să publice în fruntea numărului de pe Decembrie întreg istoricul adunării de unire dela Alba-Iulia, oferind cititorilor mai tineri prilejul de-a putea cunoaște desfășurarea marelui act, iar celorlalți de-a putea afla la un loc informația necesară asupra acestui eveniment istoric. Se dă și cuprinsul vorbirilor principale ținute la 1 Dec. 1918.

Dl I. Foti continuă și sfârșește tragedia în cinci acte și în versuri „Tiranie și dragoste”, dl I. Agârbiceanu publică două mari nuvele „Stafia” și „Slab de inger”, cu subiecte din actualitatea vieții românești. A. Moșoiu continuă traducerea fabulelor din La Fontaine, versuri de V. Eftimiu și V. Demetrius. Reținem aceste strofe de Artur Enășescu:

Fulgii cad ușor;
Pentru 'ntâia oară
Simt ca un fior
Blând de primăvară.

Pe de-asupra-mi ning
Par'că ghiociei,
Aruncați în taină
De mâinile ei.

Iarnă? Primăvară?
Totu-i alb în cale
Drumul lung de țară
Plin e de petale.

Menționăm cu plăcere că în paginile revistei întâlnim încă versuri sincere, de reală inspirație, păstrând factura tradițională și înconjurând modernismul de porunceală, de factură goală, ce înneacă atâtea reviste efemere.

Revista publică, — o raritate azi — și versuri populare, culese de A. N. Ureche. Între ele adeseori câte-o perlă mai valoroasă ca frumusețea poetică decât volume de versuri lucrate în armură exotică.

Ș'o foiță, solz de pește
Pe mine cin' mă topește?
Primăvara când sosește,
Răchita când boboceste
Și puica de se gătește.

Ș'o foiță, trei grante
Trenule n'ai avea parte
De șurupurile toate
Și de șina de sub roate:
Prea mă 'nstrăinași departe
Și n'are cin' să mă cате.

Cronică științifică, literară, artistică, dări de seamă, scrise cu obiectivitate, afară doar' de polemicile cu unii critici români.

Ramuri. Nr. 1. O reproducere în culori a unei vechi icoane împodobeste coperta numărului întâiu din anul curent al revistei craiovene intrată în anul al XXIII. de viață. Reproducerea, foarte reușită, aflăm că e făcută în atelierul propriu, ceea ce nu poate decât să ne bucure: e un pas înainte în execuția tehnică artistică a publicațiilor noastre, și institutul de editură „Ramuri” din Craiova merită laudă pentru stăruințele sale.

Dl Al. Busuioceanu publică un articol despre „Icoanele vechi românești”, în care se arată caracterul și înrăurirea sub care s'a desvoltat iconografia română, atât de bogat reprezentată în mănăstirile și bisericile noastre.

Versuri frumoase publică Sab. Paulian, V. Voiculescu și N. Milea; un fragment de roman C. Petrescu. Foarte prețioase amintiri despre T. Maiorescu sub iscălitura Vasile Mihăilescu. Sunt redat multe convorbiri avute cu Maiorescu, aprecieri ale criticului și omului politic, asupra diferitelor evenimente și persoane, cari vor contribui la o mai completă cunoaștere a personalității lui Tit. Maiorescu. „Am cunoscut și eu” scrie dl Mihăilescu, „câțiva oameni, unii

mai mari, alții mai mici, ai țării noastre. Cea mai echilibrată minte și cel mai desinteresat om politic imi pare că a fost Maiorescu”.

„Di C. Disescu, în discursul ce a dorit să țină în fața lui Maiorescu la Craiova, îl numea „înțelept și fericit fiu”. Fericit n'a fost Maiorescu nici când a ajuns prim-ministru, într'o țară de boieri și de ciocoi, de ciocoi mai mult decât de boieri, el, fiul unui profesor și nepotul unui plugar care venise, cu jocul întors, la Craiova să-și vadă feciorul. Un înțelept însă cu adevărat a fost Titu Maiorescu. Despre el se poate spune că a fost un om care a făcut cinste neamului românesc”.

Ramuri Nr. 2—3. Odată cu numărul dublu 2—3 al revistei craiovene „Ramuri”, am primit și numărul *ei jubilar*, care însemnează o mare biruință a tehnicei și artei grafice române, o jertfă bănească pe cari puțini se simt azi chemați să o aducă. Asupra acestui eveniment artistic vom reveni într'un număr viitor. Nr. 2—3 îl deschide un studiu al dlui Marcel Romanescu asupra lui L. Tolstoi: „Al treisprezecelea apostol”. E o cercetare temeinică asupra vieții și personalității marelui scriitor. Din o scrisoare postumă a lui Tolstoi, pe care n'am cunoscut-o când am scris în revista noastră despre el, reținem următoarele rânduri cari confirmă ceea ce am susținut noi: că întregul „tolstoism” așa cum l-a practicat el, nu voia să fie învățătură pentru alții, ci mai ales o documentare pentru sine, goana sufletului său după înțelesul și împăcarea cu viața. E vorba de documentarea fugii sale, urmată mai târziu: „Asemeni Indienilor cari la 60 de ani se duc în păduri, asemeni oricărui om bătrân și credincios, ce dorește să-și inchine ultimii ani ai vieții lui Dumnezeu și nu glumelor, jocurilor de cuvinte, clevetirilor și teni-

sului, tot așa eu, ajuns la 70 de ani, doresc din toate puterile sufletului meu liniștea, singurătatea, și, dacă nu e acordul perfect, cel puțin altceva decât acest desacad strigător între viața, convingerile și conștiința mea”.

Poezii și proză de N. Milcu, D. Nanu, N. M. Condeescu, Șt. Bălcești, V. Savel, Z. Stancu, A. Pop Marțian, Al. Lascarev-Moldovan etc.

Graiul românesc nr. 12, aduce un articol al d-lui Aureliu Ion Popescu despre „Colonia română din New-York”, o informație despre „Bufenii și Trătuții”, cari trăiesc în sudul Torontalului sârbesc, și notițe redacționale ce anunță că cu acest număr revista, în doi ani, a ajuns la un popas după care va apare într'o altă formă, cu alte ținte decât cele ce și le fixase până acum, de a face cunoscuți pe românii cari trăiesc peste granițe. În cei doi ani revista a fost și Buletinul societății cu același nume; pe viitor va apare independent de societate.

Românii de peste hotare au fost studiați până acum sub un unghiu iredentist, cu intenția de a-i face să dorească unitatea națională. Pe viitor nu se mai pune problema încadrării celor rămași pe din afară în România de azi, ci a apărării lor prin principiul internațional al apărării minorităților etnice. Așteptăm să vedem revista în noua ei redactare. E limpede că în acești doi ani de apariție „Graiul românesc” a adus servicii reale problemei românești de peste hotare. Pagubă numai că prea puțină lume la noi se interesează de această problemă.

Fântâna darurilor nr. 1, 2., an. I. Sub direcția Pr. Toma Chiricuță a început să apară, din Decembrie, lunar, revista de cultură creștină: „Fântâna darurilor”. Înainte de răboiu aveam și

în Ardeal două reviste înfloritoare cari apăreau cu același scop „Cultura Creștină” din Blaj, și „Revista teologică” din Sibiiu. Azi am rămas numai cu cea din urmă, întâmpinând și ea mari greutăți de editură. Reviste de același cuprins mai apar: „Biserica ortodoxă română”, „Crucea”, „Credința” (la Cernăuți), dovadă că Biserica ortodoxă a trecut în ofensiva atât de mult așteptată.

„Fântâna darurilor” are un caracter apologetic creștin, e foarte variată, și se poate citi cu mult folos sufletesc.

Ca o notă nouă relevăm versurile religioase ale dl C. Goran, din primele două numere. E deosebit de frumoasă poezia „Laudă Betleemului” din nr. 1.

„Văltoare de neguri pe lume plutea...
În inimi de răni de păcate 'negrite
Satan ca un șarpe, sălbatic, pândea.

Zăcea un amurg de desfrâu și ispite
În case, în temple de jertfe 'necate,
De idolii morții cu brațe 'mpietrite.

Betleem... Betleem!

Cum să cânt și cum să chem

Clipa 'n care-a fulgerat

Peste lume ca pe-o mare

Steaua ca o creangă 'n floare,

Vestea nouă, aurora plutitoare

Pe pământul în păcate îngropat...

Scriitorul Al. Lascarov-Moldovanu, începe o serie de „scrisori creștine”, revelatoare și mișcătoare, din care ti-neretul mai ales poate profita mult. Directorul revistei, pr. T. Chiricuță, publică articole-meditații, asupra adevă-urilor creștine.

Arhiva someșană. Câțiva profesori, oameni de știință și de inimă, redactează și editează la Năsăud revista istorică-culturală „Arhiva someșană”, care a ajuns la Nr. 9, într'un caiet de 130 p., tipar frumos. Profesorilor localnici, dlor Șotropa, Bichișean, Buzilă, etc. le dă un

concurs prețios dl N. Drăgan, prof. la Universitatea din Cluj. Revista e un magazin de studii și documente cari privesc districtul Năsăudului și, în general, țara Someșului. Se cercetează deci istoricul unui colț din Ardealul românesc, cu o dragoste pe care am dori-o răspândită pentru cât mai multe regiuni. (Suntem informați că în curând va apare o astfel de revistă la Brașov, pentru cercetarea trecutului acestui ținut, sub conducerea dlui A. Banciu.) Din cercetările documentate pe regiuni se va reconstitui cu timpul istoria Ardealului, în latura privitoare la viața românească. Astfel de preocupări nu pot fi clasate între tendințele regionaliste și cei ce le au merită toată recunoștința, mai ales între împrejurările de editură, atât de grele azi.

În Nr. 9 dl V. Șotropa publică un vast studiu „Istoricul districtului Năsăud”, după un manuscris al academicianului năsăudean, mort la 1906, *Florin Porcius*, manuscris lăsat dsale de către Porcius pentru a-l revizui și publica. Studiul reprezintă, într'adevăr, cum spune dl Șotropa „o mică magazie istorică”.

În acelaș Nr. dl N. Drăgan publică „Date privitoare la istoria comunei Zăgra”, începând cu a. 1440, Dl St. Buzilă ne dă o „predică a Vicarului Mărian”, ținută grănicerilor din Rodna la 21 Mai 1837. Predica e plină de date în legătură cu istoria graniței. Mai aflăm interesante articole ale dlor V. Bichișean: „Statutul grănițeresc” și Iulian Marțian: Documente bisericești.

Năzuința Nr. 5. Continuă acelaș program de studii literare și cercetări, traduceri din literatura spaniolă, (I. Ramon Zimenez și I. Benavente), versuri, dări de seamă etc. Interesant studiul dlui Al. Popescu-Telega: „Variante poloneze și portugheze ale câtorva povești

românești". DiPănescu-Ulmu scrie cu indignare despre unele moravuri ale confracțiilor intru literatură.

Scrișul nostru. Apare la Bârlad, unde se tipărise pe vremuri revista „Făt-Frumos”. E un semn de viață, dintr'un oraș cu frumos trecut literar. Revista apare prea modest: abea 8 pagini de tipar la lună! Se vede că la Bârlad se găsec azi și mai puțini editori ca intr'alte orașe. Di *G. Tutoveanu*, din generația Sămănătorului și fost redactor la „Făt-frumos”, publică interesante reminiscențe literare. Apoi bucăți scurte în proză și versuri.

Utopia. Anul întâi, numărul întâi! Cei mulți înainte! O nouă revistă română, mai ales în Ardeal, e dovadă de optimism, de curaj, și mai ales de spiritul de jertfă. O revistă de cultură generală, cum e intenționată să fie „Utopia”, desigur că poate fi făcută azi și în Ardeal, mai ales în Cluj, centru intelectual cu atâtea nume în toate ramurile de știință.

Editorii și redactorii noiei reviste pornesc la drum „atrași de același miraj al tuturor năzuințelor omenești, de întotdeauna și de pretutindeni, de același tainic *spre mai bine*”.

Nu e desigur un program de activitate pentru revistă. Dar ne vom mulțumi, în loc de afișarea obișnuită a programei, cu cuprinsul paginelor sale. De-ocamdată numărul 1 aduce câteva articole din mai multe domenii ale științii. „Pacifismul”, semnat I. H., se începe numai în acest număr. Urmează: Dr. O. Apostol: Laboratoarele morții (gazurile otrăvitoare aplicate în răsoiu); Dr. G. Retezeanu: Ce e nebunia? O. G.: Ideea de inegalitate; V. Vlad: Religiiile în istorie; Edm. Sechelle: Premisele culturale ale societății viitoare.

Scrișori din Noua Zelandă de Oscar Giau. Note, informații, cronici.

Păstorul sufletese a. XI, Nr. 3—4.

A fost, până în toamnă, o revistă de predici, redactată de un mănunchiu de preoți, apărând în diferite localități. Acum se tipărește la Lugoj, în redactarea pâr. canonic Dr. N. Brânzeu și e reflexul actualității vieții bisericești, precum și a preocupărilor de ordin pastoral. E vioiu redactată, are un cuprins variat, folositor pentru ori care preot, — preoțimei se adresează în primul rând. O singură observație: studiile cu multe continuări sunt greu de urmărit, iar documentarea bibliografică, cum e la al pâr. Dr. Felician Bran „Disciplina postului” e o aberație: patruzeci de rânduri text și două coloane *pețit* de bibliografie!!

Falanga. „Organul de luptă al generației noi”, cum se întitulează, a ajuns la al 77-lea din dialogurile imaginare de di M. Dragomirescu. În acesta se tratează „asimilarea evreilor”, în discuția din Eliseu între... Gr. Alexandrescu, I. Creangă, T. Maiorescu, V. Conta, M. Eminescu, Caragiale, Delavrancea, Zamfirescu, Vlahuță și Trivale! Di A. Măndru publică o frumoasă poemă: Fata morgână. Di G. Dumitrescu, în „Opinii literare”, vorbește despre „o carte uitată”, romanul „Arhanghelii” de I. Agârbiceanu. (Romanul a apărut acum în 2 volume, în a doua ediție, la „Universala”. București.) Cronica polemică.

Tribuna Banatului. E o revistă scrisă vioiu, cu multe note de polemie politică, socială, culturală, trăbând în fiecare număr (de obicei dublu) probleme și chestiuni special bânățene. Adeseori problemele sunt studiate obiectiv, dar uneori se alunecă. Se interesează și de chestiunile generale, intrucât ating Banatul. Poartă deosebită grijă românilor din Ba-

natul sârbesc. Articolașele sunt bine scrise, cu nerv. Intreaga revistă palpită de viață și pasiune, fără a se trece decât rar în nota pamfletistă, care, în proza noastră, după ce și-a ajuns apogeul, cunoaște azi și decadența.

Revista teologică a. 19, Nr. 1. La Sibiu continuă să apară în anul al XIX-lea „Revista teologică”, — organ pentru știința și viața bisericească — sub patronajul Arhiepiscopului și mitropolitului Nicolae, întemeietorul și primul ei redactor. Redacția o are azi profesorul și rectorul Academiei teologice Andreiane, dl *N. Colan*, unul dintre cei mai bine pregătiți teologi, specializat în studiul biblic.

O principală și harnică contribuție în redactarea revistei îi revine profesorului de teologie *Dr. Gr. Cristescu*, o putere de muncă excepțională și un mare îndrăgostit al propagandei creștine în mijlocul poporului nostru. D-sa a tipărit, a tradus, a adaptat o mulțime de scrieri de natură religioasă, pe lângă lucrările originale de mare actualitate.

Dela redactorul revistei avem într-o bună românească, două volume din *Fr. W. Foerster*: „Hristos și viața omească”.

Revista, deși cu destule greutate de editură, continuă să apară adăugând lângă colaboratorii cu cari a pornit la drum înainte cu douăzeci de ani, atâtea puteri tinere.

În Nr. 1 din a. c. e remarcabilă vorbirea prin care *păr. Morușca*, starețul

mănăstirii din Hodoș-Bodrog, a deschis congresul misionar în aceea localitate. *Pr. Morușca* are căldura expresiei, pronunțate înclinări literare în expunere, un stil viguros.

În „Educația spirituală a tineretului” dl *Gr. Cristescu*, sentențios și elevat, arată necesitatea vieții spirituale. Revista mai cuprinde articole în continuare, cronici, dări de seamă, știri, fapte etc.

Revista Teologică. A apărut Nr. dublu 2—3 (Febr.—Mart. 1929), la sumar: Bugetul cultelor pe 1929; Cum s'a făcut unirea românilor cu Roma? de *Dr. G. Ciuhandu*; Sugestii dintr'o carte (Le Christianisme de *L. Launay*); *N. Colan*: Învierea Domnului. Cruci de țintirim. Cărțile *păr. Trifa*. Cronici. Revista continuă preocupările sale de cercetări ist. bisericești, pastorale, etice.

Plajuri românești a. I. Nr. 1. O nouă revistă literară lunară ce apare în capitală, în 48 pp. numărul. În articolul introductiv se lămurește programul revistei: „De pe toată întinderea României se vor aduna câțiva tineri scriitori, — vlăstare ale culturii noastre de mâne — care alătura de personalități marcante vor cunoaște o singură pasiune: pe aceea a artei sănătoase, creiată din muncă și pasiune”. În sumarul Nr. 1: *V. Papilian*, *C. Doicescu*, *E. Speranția*. Cronici. Revista se prezintă într'o frumoasă execuție tehnică.

Dela „Astra”.

I. Secțiunile „Astrei”.

Sedința dela 28 Februarie. Dl *Gh. Giuglea*, profesor universitar, membru în secția literară-filologică, face o interesantă comunicare: „Călătoriile unui

călugăr moldovean în prima jumătate a s. XIX.” Călugărul călător e părintele *Chiriac* dela mănăstirea Neamțului. Și-a început drumul la 13 Maiu 1840 pe

Dunăre, plecând cu destinația Constantinopol, Ierusalim. Il interesează toate lucrurile nouă, îndeosebi bisericile, geamiile, monumentele de artă. În a doua călătorie trece prin Chiev, Moscova, Petersburg, Varșovia, Viena, Oradea-mare, Cluj și de-aici, peste Bistrița, la Neamțu. E un om cu oare-cari cunoștințe istorice, puțină cultură, dar un suflet sensibil la dovezile de civilizație, Încearcă să descrie în limba lui simplă lucrurile nouă ce le vede. La Petersburg întâlnește studenți români la teologie, în Polonia relevă sărăcia evreilor, în jurul Clujului „satele românești cele mai rele pe cari le-am văzut în viață.” Aflăm că în Rusia s'a dus după Sf. Mir, și a adus pentru Moldova, Bucovina și Ardeal, pentru Ardeal gratuit. Descrierile lui Chiriac nu sunt de importanța altor descrieri de călătorie dela începutul veacului XIX, făcute de români mai culti, dar sunt îndeajuns de interesante pentru a vedea lumina tiparului.

Sedința dela 7 Martie. În ședința dela 7 Martie a secțiunilor „Astrei” a dezvoltat o valoroasă și instructivă comunicare dl Em. Panaitescu, prof. univ. și membru în secțiunea istorică. În fața unui frumos număr de membri dl Panaitescu a vorbit despre: Cercetări și săpături arheologice în Dacia superioară.

Vorbitorul a început printr'o introducere explicativă, în care a arătat pe deoparte că stăpânirea trecută nu a avut nici un interes să sprijinească cercetările arheologice, care priveau perioada romană, iar pe de altă parte cât de dificile sunt aceste săpături, cari implică o muncă de organizare colectivă. Ungurii, dacă nu au stăruit asupra cercetărilor cari privesc perioada romană, au făcut însă însemnate săpături privitoare la perioada preromană. Au avut un institut de arheologie și numismatică pe lângă universitatea din Cluj, care

publică anuarul „Dolgozatok”, cunoscut și în străinătate. Dintre românii ardeleni și-a câștigat merite Timoteiu Cipariu.

După unire interesul nostru era să cunoaștem îndeosebi perioada romană și dacă și răposatul Vasile Pârvan a stăruit pentru înființarea la Cluj a unui institut de antichități clasice, cercetările făcute sub regimul românesc au întâmpinat mari piedici, din cauza lipsei de mijloace materiale, a colaboratorilor bine pregătiți și a concursului pe care în această materie e nevoie să-l dea întreaga societate. Statul n'a putut pune până acum la dispoziția institutului decât mijloace care permit o lună de lucrări pe teren cu 3—4 asistenți. Acești colaboratori la început nu-i aveam și ei trebuiau pregătiți. Pentru societatea românească e nevoie încă de o întinsă propagandă, pentruca ea să-și ia asupra sa rolul de ocrotitoare a săpăturilor începute. Fără concursul societății, antichitățile descoperite se distrug de cătră cei nepricepuți. Comisiunea monumentelor istorice din Ardeal trebuie să aibă și ea mijloace suficiente pentru a putea colabora și a ajuta institutul de antichități clasice.

Sub regimul românesc s'au făcut săpături și cercetări arheologice care au dat frumoase rezultate în legătură cu paleoliticul inferior. Ele au fost conduse de dl Martin Roșca în jurul Clujului, pe Criș, la Bicsad, în Bihor și Năsăud. Tot preromane sunt și descoperirile arheologice făcute în munții Hunedoarei, sub conducerea dlui prof. D. Teodorescu, la Grădeștea Muscelului și Costești. Foarte probabil că e vorba de cetăți și întărituri — foarte rare — ale Dacilor, încă dinainte de Borebista. Poate să fie elemente dintr'un „*murus dacicus*”, cum în Franța s'a descoperit un „*murus gallicus*”.

Cercetările cari privesc perioada romană s'au făcut în două direcțiuni. S'a lucrat la Sarmisegetuza, pentru a se vedea, după marea răscolire a pământului prin săpături interioare, dacă se mai poate afla ceva important. Cu toată părerea contrară a dlui Carpacino, care a fost la fața locului, săpăturile noastre, sub conducerea dlui asistent dr. Daicovici, au dus la descoperiri de mare importanță. Așa este descoperirea templului lui August și a locuinții preoților acestui templu (*Aeres augustaliam*), descoperiri unice până azi în tot cuprinsul vechiului imperiu roman. În vara anului 1928, tot acolo, s'a pus în lumină o parte a Forului roman, și două mari cisterne. Dl Panaitescu a făcut săpături la castrerele romane de acolo și la amfiteatrul, care ar trebui reconstruit cel puțin în bazele sale, pentru a avea un monument viu sub ochii tuturor. Altfel se distruge. Un alt amfiteatru avem la Moigrad (*Porolisum*) care a fost refăcut la 167, când cel vechiu era „*vetustate deletum*”. Lucru de mare importanță pentru pătrunderea romanismului în Dacia.

Cercetările speciale ale dlui E. Panaitescu privesc limesul roman în Dacia, adică granițele imperiului, aici. Limesul a fost cercetat la Rin, Dunăre, în Anglia. La noi a făcut cercetări Tocilescu, asupra valului lui Traian, iar în Ardeal Torma și Budai Arpád, dar pornind dela o citire greșită. Dl Panaitescu a făcut cercetări la castrerele din Brețu și Cășei, din linia limesului. Săpăturile dela Cășei au dat vreo 30 de inscripții. Una dă posibilitatea datării, o închinare Iuliei Augustae Matrae, mama lui Caracala, dintre anii 212—216. Felul de construcție a castrului dovedește aceeași dată. Trebuie să fie reconstruit sub Severi. Castrerele romane mai avem de Mureș, Someș, în Munți. Vreo 20 a văzut dl Panaitescu. Abee două sunt mai bine cercetate. E nevoie să fie toate. Și se va

putea face acest lucru având puternic sprijin dela Stat și ocrotirea pe care o așteptăm dela publicul românesc pentru păstrarea acestor mărturii ale trecutului român.

Sedința dela 13 Martie. În ședința plenară a secțiunilor „Astrei”, ținută Miercuri, 13 Martie, sub presidenția dlui V. Goldiș, și în fața unui frumos număr de membri, d-nul G. Bogdan-Duică, membru în secția literară, a făcut o importantă comunicare, cu titlul de mai sus. Descrierea Maramureșului la 1650 o face un necunoscut, care însuși își zice Simplex, și însemnările lui de călătorie s'au publicat mai întâi la 1683. D-nul G. Bogdan-Duică a aflat descrierea în „*Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus*”, la diferite capitole. Din text se vede că autorul era un silezian german, dintr'o familie nobilitară scăpată, rămas orfan și care la 16 ani pornește în lume, în serviciul diferiților nobili. Ajunge până la Constantinopol. Cunoaște diferite limbi, între cari și pe cea românească.

După descrierile lui Ungaria ca și Maramureșul apar într'o stare de semi-barbarie, Călătoria prin aceste regiuni e pe atunci deosebit de grea. Animalele sălbatice sunt foarte multe: urși, porci sălbatici etc. Casele în Maramureș sunt foarte sărăcicioase, mai mult bordee săpate în pământ. Berzele au cuiburi aproape pe fiecare casă. Sunt blânde, întră în casă pe ferești, pe ușe, și pândesc „viperele”. Nobilimea avea ciurzi de bivoli, stave de cai semi-sălbatici. Vitele rămân și iarna fără adăpost. Au mine de sare. Țăranii sunt îmbrăcați rău; cămeși largi, cioareci de pânză, umblă cu capul gol. Se poartă tunși. Vitele le taie, deși nu le jupoaie decât succesiv, pe cât se vinde carnea. Slugile au ca simbrie birul al 5-lea sau al șaselea, fetele slujesc pentru vaci sau

oi. Adeseori servitorimea se căsătorește împreună, și atunci își fac bordeie și întemeiază câte-un sat nou. În loc de turn la biserici a văzut câte un copac despicat la vârf în care e așezat clopotul. Simplex spune că poporul din Maramureș e „dur”, cum n'a mai văzut. Preoții sunt țărani cari știu ceti și poartă păr lung. A încercat o discuție religioasă cu unul. Dar n'a reușit. Preotul se lauda cu cele două posturi mari și cu predicile ce le țin, nu liber, ci din carte (cazania), fiindcă poporul nu l-ar crede de ar vorbi liber.

În afară de descrierea Maramureșului Simplex mai face însemnări răslețe asupra Ardealului, a lui Rákoczi, „voevodul Andreiu Ștefan”, a lui Barcsay etc.

Impresia generală ce lasă descrierea lui e starea de incultură și mizerie în care se afla populația din Maramureș. Până la descrierea arhiducelui Reiner din 1810 se fac câteva îmbunătățiri; dar puține. Această stare înapoiată explică și pătrunderea ușoară a elementului evreesc în Maramureș.

După interesanta comunicare a dlui G. Bogdan-Duică secțiile au stabilit programul ședinței festive a secțiilor care se va ține în 21 și 22 Mai la Cluj.

II. Biblioteca populară a „Astrei”.

Au apărut trei numere din „*Biblioteca populară a Asociațiunii*” și s'au trimis despărțimintelor: Nr. 163: „*Ziua Unirii*” (1 Decembrie 1918), piesă teatrală populară, în 3 acte, de *Elena* și *C. Sporea*. O foarte potrivită piesă ocazională, care cântă actul unirii și ne arată un sat românesc, cum trece dela sclăvie la libertate, ascultându-și (în actul 3) pe trimișii săi dela Alba-Iulia.

Nr. 164: „*Traista bunicului*”, povestiri și legende de *Sabin G. Truția*. Părintele Truția a cules legende frumoase și le povestește în tonalitatea unui moșneag sfătos, în șezătoarea satului. Broșura are 100 de pagini.

Nr. 165: „*Vorbe de demult*”, legende publicate de dl *N. I. Dumitrașcu*, un harnic folklorist. Legendele sunt culese dela frații noștri din Vechiul Regat pline de spirit de observație și de bun simț.

Fiecare broșură cu ilustrație (copertă) în două colori. Prețul unei broșuri: 5 lei. De vânzare la „Oficiul de desfacere al publicațiilor Astrei”, Cluj, Strada Memorandului Nr. 22 și „Astra”, Sibiu, Strada Șaguna Nr. 6.

Bibliografie.

„*Viața Românească*”, Dec. Nr. 12, 1928; „*Ramuri*”, Ian. 1929, Nr. 1; „*Învățătorul*”, (Cluj), Nr. 1, 1929; „*Revista teologică*” (Sibiu) Nr. 1, Ian. 1929; „*Buletinul Institutului economic românesc*”. Nr. 11—12, 1928.

Petre R. Petrescu, inspector general școlar: *Ciclul al II-lea de învățământ primar* (cl. V, VI, și VII). (Rostul lui și mijloacele de realizare) 1929. Sibiu, Tip. „*Dacia Traiană*”, 64 pag. 40 Lei.

Prof. *Preot P. Bizerea*: *Românii din Banatul Jugoslav*. Bibl. „*Cunoștințe folositoare*”, Seria C. Nr. 31. „*Cartea Românească*”. București. Prețul 5 Lei.

„*Falanga*”, Nr. 50, 1 Martie; „*Revista teologică*”, Nr. 2—3, Februarie—Martie; „*Societatea de mâine*”, Nr. 4, 1 Martie; „*Adevărul literar și artistic*”; „*Tribuna Banatului*”, Nr. 1—2; „*Datina*”, Nr. 9—10.

„Dacoromania“. Bulet. „Muzeului Limbei Române“. Conduc. de *Sextil Pușcariu*, a. V, 1927—28. Cluj, 1929. 944 pag.; 700 lei. — *Rumänisch-deutsche Literatur-beziehungen*. (Relații literare românești-germane.) De *dr. Karl Kurt Klein*, docent la universitatea din Iași. Heidelberg, 1929 (Librăria univ. Carl Winter.) 152 pag. (fără preț). — „*Tribuna Banatului*“, a. IV, seria II, nr. 6; „*Societatea de mâine*“, a. VI, nr. 7. — Bibl. „*Problemele vremii*“. *Biblia și intelectualii*, de *Nicolae Colan*, prof. rector al Acad. teologice din Sibiu. „*Revista Teologică*“, Sibiu, 1929, 80 pag. 30 lei. — „*Bibl. povestirilor morale*“, (red. de dl preot A. Nanu — Odorheiu.) Nr. 2 A. Nanu. În *slujba Domnului*. Clipe din viața de păstori, 1929. 10 lei. — *Poezii populare din Mehedinți*. Culese de *Iosif N. Dumitrescu—Bistrița*, I. 8 lei. — *Documente privitoare la cenzura în Muntenia, 1832—1833*. Publicate de *Ion Colan*. Extras din rev. „*Arhivele Olteniei*“. „*Scrisul românesc*“, Craiova, 16 pag., fără preț. — „*Codrul Cosminului*“, Buletinul „*Inst. de istorie și limbă*“ al Universității din Cernăuți. Anul IV și V (1927 și 1928) Partea I. Dir. *Ion I. Nistor*; secr. *Vas. Grecu*, Cernăuți, 1929, 656 pag., 450 lei. — *Buletinul „Inst. de literatură“* pe a. 1929. *Radu Gyr.*: „*Invierea*“ de *Tolstoi*, conferință (24 pag.). — „*Minerva*“, revistă de sinteză culturală. Iași, a. II. Nr. 3. 1929, 100 lei; „*Ramuri*“, Craiova, a. XXIII, Nr. 2—3, 40 lei; „*Familia*“, Oradea, a. IV, seria II, Nr. 1—2; „*Societatea de mâine*“, Cluj, a. VI, Nr. 5—6; „*Vatra*“, tipăritură pentru popor, Craiova, a. I, Nr. 1 și 2; „*Catedra*“, ilustrată, culturală, Galați, a. II. Nr. 6—7; „*Năzuința*“, Craiova, a. VII, Nr. 6—7; „*Ritmul vremii*“, București, a. V, Nr. 3; „*Junimea literară*“, Cernăuți, a. XVIII, Nr. 1—4; „*Arhivele Olteniei*“, Craiova, a. VIII, Nr. 41—42; „*Revista teologică*“, a. XIX, Nr. 4; „*Bulet. grădinii botanice și al Muzeului botanic*“, Cluj, vol. VIII, Nr. 2—4; „*Falanga*“, a. III, Seria II, Nr. 51—52; „*Bulet. Inst. econom. rom.*“, a. VIII, Nr. 1—2; „*Utopia*“, Cluj, a. I. Nr. 1; „*Neamul românesc p. popor*“, a. XVII, Nr. 6; „*Solia Moldovei*“, a. III, Nr. 2—3; „*Pe drumuri noi*“, Brașov, a. I, Nr. 2 și 3; „*Klingsor*“, Brașov, a. VI, Nr. 1, 2 și 3; „*L'Europa Orientale*“, revista storica e politica, Roma, a. IX, Nr. 1—2; „*Gregorianum*“, Roma, a. X, vol. X, fasc. 1; „*Orientalia christiana*“, vol. XIV, Nr. 2; „*Revue de l'Alliance française*“, 1929, Nr. 36; „*Due lire di novelle*“, (numero di prosatori romeni) a. V, Nr. 6, Milano.

Atragem atenția cetitorilor noștri că va apare:

„**Enciclopedia Română și Dicționarul Politic**“,

publicată sub conducerea d-lui **N. Iorga**, rector la Universitatea din București și „*Institutul Social Român*“.

Ediția a II-a a operei:

„**Enciclopedia Română**“,

publicată din însărcinarea și sub auspiciile „*Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*“ de **dr. C. Diaconovici**.